

KUNST- EN CULTUURBELEID

de
provincie
naast
rijk
en
gemeente

351.85 : 351.854 : 352:353 : 008 : 7/8 : 35.071.6*2 (063)

85-169B

KUNST- EN CULTUURBELEID

de provincie naast rijk en gemeente

KUNST- EN CULTUURBELEID

de provincie naast rijk en gemeente

onder redactie van:

roel pots

marjolein van der tweel

haarlemse ontmoetingen

Haarlem/Amsterdam februari 1985

Provinciaal bestuur Noord-Holland - Dreef 3 - 2012 HR Haarlem
Boekmanstichting, Herengracht 415, 1017 BP Amsterdam

Ontwerp omslag en lay-out: Thijs van Delden
Typewerk: Mies van Splunter, Ina Wienesen-Blokker
ISBN: 90-6650-011-5

inhoudsopgave

VOORWOORD	7
INLEIDING.....R. Pots	9
algemeen	9
contouren van een provinciaal kunstbeleid van Noord-Holland	12
OPENINGSTOESPRAAK.....R.J. de Wit	41
WELKOMSTWOORD.....M.J. Haks	44
KUNST- EN CULTUURBELEID; een paar uitgangspunten.....W. Sutherland	47
OM HET BEHOUD VAN TRADITIE EN VERNIEUWING.....H.A. de Boer	54
BADWATER.....H. Boswinkel	60
POLITIEK, KUNST EN PROVINCIE.....A.G.J. Entius	65
CULTUUR IN DRIEVOUD.....G.J. van der Top	73
EINDE VAN DE TAAKAFBAKENING NOG NIET IN ZICHT.....J. Hoekstra	84
ENKELE KWESTIES.....Y. van Baarle	92
REFERAAT VAN DE MINISTER VAN WVC...L.C. Brinkman	98
VERSLAG VAN DE FORUMDISCUSSIE	105
PERSONALIA VAN DE AUTEURS	113

VOORWOORD

Deze bundel is een gezamenlijke uitgave van het provinciaal bestuur van Noord-Holland en de Boekmanstichting, een onafhankelijk onderzoekscentrum op het gebied van kunst- en cultuurbeleid.

In de inleiding is de reden weergegeven waarom het provinciaal bestuur van Noord-Holland op 26 november 1984 een symposium organiseerde rond het thema "Kunst- en Cultuurbeleid, van decentralisatie tot taakafbakening".

De referaten van de verschillende sprekers zijn in de daarop volgende hoofdstukken opgenomen. Op aangeven van de sprekers zijn naderhand enkele teksten hier en daar aangepast. De verantwoordelijkheid voor de opgenomen bijdragen berust bij de auteurs. Een kanttekening moet echter worden gemaakt: sommige uitspraken in de referaten en tijdens de forumdiscussie zijn inmiddels door (beleids)beslissingen achterhaald.

Het laatste hoofdstuk van de bundel bestaat uit een verslag van de forumdiscussie die 's middags na de referaten het symposium afsloot. Het is niet een integrale weergave van de discussie; in de vorm van een samenvatting kon een inhoudelijk duidelijkere structuur in de bediscussieerde problematiek worden aangebracht.

De subtitel van deze bundel is ontleend aan de slotwoorden van M.J. Haks, die de gehele dag voorzitter was. Hij sprak de hoop uit dat dit symposium de aanleiding zal zijn voor een regelmatig terugkerend overleg tussen de overheden en alle anderen die verantwoordelijk zijn voor kunst en cultuur, onder de naam: "Haarlemse ontmoetingen".

De samenstelling en de redactie van deze bundel werden verzorgd door Roel Pots en Marjolein van der Tweel, medewerkers bij respectievelijk de Provinciale Griffie van Noord-Holland en de Boekmanstichting.

INLEIDING

r. pots

ALGEMEEN

Op 26 november 1984 organiseerde het provinciaal bestuur van Noord-Holland een symposium onder de titel 'Kunst- en cultuurbeleid, van decentralisatie tot taakafbakening'. De aanleiding tot dit symposium was het volgende. In september 1983 stelde minister Brinkman van WVC voor om de wet die de decentralisatie van het welzijnswerk zou moeten gaan regelen, de Kaderwet Specifiek Welzijn, na vele jaren van voorbereiding en experimenteren, niet in te voeren. Omdat in een eerder stadium was besloten om bij invoering van de Kaderwet Specifiek Welzijn definitief te bezien of de kunsten hierin opgenomen zouden worden, verviel hiermee een - al dan niet goede - mogelijkheid tot decentralisatie van het kunstbeleid.

Tot op het moment waarop de minister zijn besluit tot niet-invoering had genomen, waren de meningen omtrent de wenselijkheid van opname van de kunsten in de Kaderwet sterk verdeeld geweest. Vanuit de kunstwereld (o.m. de Raad voor de Kunst en de Federatie van Kunstenaarsverenigingen) was men in het algemeen (fel) tegen; in deze hoek werd (en wordt) een aparte kunstenwet bepleit, omdat kunstactiviteiten in tegenstelling tot aspecten van het welzijnsbeleid niet (vooraf) kwantificeerbaar zouden zijn en als zodanig niet ondergebracht zouden kunnen worden in planningsmethoden zoals die voor het sociaal-cultureel werk in de Kaderwet werden voorgeschreven. Overigens was men binnen de kunstwereld in het algemeen tegen toepassing van het

*Kan de
wettelijke
toepassing*

decentralisatiebeginsel op het kunstbeleid, omdat gevreesd werd dat lagere overheidsniveaus het belang van kunst minder in zouden zien en hun uitgaven eerder zouden richten op "nuttiger zaken" als "lantaarnpalen" (zoals een destijds veelgehoorde beeldspraak luidde).

Vanuit een bredere beleidsoptiek gezien was men in het algemeen niet tegen; zo bracht de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid in januari 1983, nadat de toenmalige minister van CRM Van der Louw in 1982 opdracht tot onderzoek naar een antwoord op de vraag in hoeverre aparte wetgeving voor de kunsten noodzakelijk zou zijn had gegeven, het rapport 'Kunstbeleid en Wetgeving' uit. Hierin werd geconstateerd dat een aparte wetgeving voor de kunsten niet noodzakelijk was en dat deze, met aanvullende wet- of regelgeving in de Kaderwet zouden kunnen worden ondergebracht. Met dit laatste zouden al te kwellende planningsvoorschriften kunnen worden aangepast aan het kunstbeleid.

Door de "Kaderwet-affaire" werd het voor de lagere overheden steeds onduidelijker wat exact hun taak en plaats binnen het kunst- en cultuurbeleid zou moeten zijn. Deze onduidelijkheid werd nog versterkt door de volgende twee factoren. In de eerste plaats gaf de decentralisatie van de Amateuristische Kunstbeoefening en de Kunstzinnige Vorming (AKKV), die sinds 1979 door - op de Kaderwet vooruitlopende - Rijksbijdrageregelingen werd geregeld, in de praktijk de nodige problemen. In de ogen van de lagere overheden werd de beleidsverantwoordelijkheid gedecentraliseerd, zonder dat voor het voeren van dit beleid door het rijk voldoende financiële middelen beschikbaar werden gesteld.

In de tweede plaats werd op rijksniveau - in de brief van minister Brinkman aan de Tweede Kamer (d.d. 26 september 1983), waarin hij voorstelde om de Kaderwet niet in te voeren en in twee ministeriële discussienota's over het beeldende kunstbeleid (juli 1983) - in toenemende mate aangedrongen op een complementaire, maar zo zelfstandig mogelijke, taakafbakening van de beleidsverantwoordelijkheid op het gebied van het kunstbeleid tussen de drie overheden. Volgens deze taakafbakening werd niet meer gestreefd naar decentralisatie van beleidsonderdelen die daarvoor in aanmerking kwamen naar het "laagst mogelijke bestuursniveau", maar kregen de drie overheden min of meer vastomlijnde taken binnen het beleid toebedeeld. De rijksoverheid zou hierbij in principe verantwoordelijk moeten zijn voor de produktie en het aanbod van kunst op landelijk niveau, de gemeenten voor afname van kunstprodukten en het in stand

houden van accommodaties en de provincies voor de kunst-
productie op provinciale schaal en de coördinatie en spreid-
ding van het kunstaanbod binnen de provinciegrenzen. In een
iets later stadium kwam dit taakafbakeningsidee ook duidel-
lijk tot uiting bij de herstructureringsoperaties van het
theater- en muziekbestel. (Het afschaffen van het koppel-
subsidiesysteem bij de podiumkunsten kan in dit verband
worden aangemerkt als een belangrijk eerste resultaat van
het denken in gescheiden beleidsverantwoordelijkheden.)
Deze onduidelijke situatie was voor het provinciaal bestuur
van Noord-Holland aanleiding om in de statencommissie voor
Culturele Zaken een discussie te voeren over de taak, de
positie en de verantwoordelijkheid van de provincie inzake
het kunst-(en cultuur-)beleid. Deze discussie vond plaats
aan de hand van een notitie waarin een schets werd gegeven
van de (historische) ontwikkeling van het kunstbeleid op
rijks- en provinciaal niveau. Aan de hand van deze schets
werd bepaald welke de doel- en taakstellingen van de pro-
vincie zouden moeten zijn en op welke wijze deze tot stand
waren gekomen. Het eindresultaat van de discussie was de
nota 'Contouren van een provinciaal kunstbeleid in Noord-
Holland' die in mei 1984 door het provinciaal bestuur werd
gepresenteerd.

Aangezien de in deze nota behandelde problematiek door het
provinciaal bestuur van belang werd geacht voor de discus-
sie die in breder verband tussen de drie overheden zou moe-
ten worden gevoerd over de thans ontstane situatie (taakaf-
bakening in plaats van decentralisatie) en omdat er over
deze koerswijziging en de gevolgen daarvan tot op dat mo-
ment door de verschillende overheden nog te weinig "hard-
op" was gezegd, werd besloten om een symposium te organisa-
ren onder de titel 'Kunst en cultuurbeleid, van decentrali-
satie tot taakafbakening'. Hierop werden sprekers van ver-
schillende bij het beleid betrokken overheden en instanties
in de gelegenheid gesteld om hun visie op de koers-
wijziging te verwoorden. Dit symposium vond plaats op 26
november 1984 in de Stadsschouwburg te Haarlem. De volgende
sprekers hielden een referaat: H.A. de Boer (oud-minister
van CRM (WVC) , thans burgemeester van Haarlemmermeer en
voorzitter van de Commissie Landelijk Toneelbestel), mevrouw
C. Habbema (namens H. Boswinkel, voorzitter Kunstenbond
FNV), L.C. Brinkman (minister van WVC), A.G.J. Entius (di-
recteur van het Nationaal Overleg Gewestelijke Cultuur),
J. Hoekstra (voorzitter van het Interprovinciaal Overleg-
Cultuur), W. Sutherland (voorzitter van de landelijke Werk-

groep Orkestenbestel), G.J. van der Top (directeur van de sector Welzijn van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten), mevrouw Y. van Baarle (algemeen secretaris van de Raad voor de Kunst).

De reden waarom juist deze sprekers werden uitgenodigd, werd ingegeven door de opvatting van het provinciaal bestuur dat het door de overheid te voeren kunst- en cultuurbeleid in eerste aanleg zelf door deze overheden moet worden bepaald en dat deze zich voor wat betreft artistiek-kwalitatieve aspecten van dat beleid dienen te laten adviseren door organisaties van onafhankelijke deskundigen. Vanuit deze visie waren die sprekers gevraagd die vanuit hun organisatie of functie binnen deze taakopvatting een uitgesproken rol spelen (t.w. de drie overheden; adviseurs en de kunstenaars zelf bij monde van de vakbond).

In de volgende hoofdstukken zijn de teksten van de referaten weergegeven. Teneinde de inhoud van de referaten in de door het Provinciaal Bestuur van Noord-Holland bedoelde bredere context te kunnen plaatsen geven wij hieronder die delen van de nota 'Contouren van een provinciaal kunstbeleid in Noord-Holland' weer die aanleiding waren tot de organisatie van het symposium. (De volledige tekst kunt u bestellen bij het Provinciaal Bestuur van Noord-Holland, Dreef 3, 2012 HR Haarlem).

CONTOUREN VAN EEN PROVINCIAAL KUNSTBELEID IN NOORD-HOLLAND

DE OVERHEID EN HET KUNST- EN CULTURBELEID: ALGEMENE ONTWIKKELINGEN OP LANDELIJK NIVEAU

De notie dat de overheid de kunsten zou moeten aanmoedigen stamt rechtstreeks uit de Verlichting. De burgerij die de macht van de adel overnam, zag "in de kunst een vehikel voor eigen machtsontplooiing en een middel tot opvoeding van het volk". (1)

In ons land is de eerste grondslag voor een stelselmatig kunstbeleid van de overheid te vinden in het Decreet van 1798 waarin de grondbeginselen van de te ontwerpen Staatsregeling van de Constituerende Vergadering van de Bataafse Republiek werden vastgelegd. De tekst luidde: "het is de wil van de maatschappij dat er verlichting en beschaving zij onder hare leden". Het "openbaar onderwijs, de kunsten en wetenschappen" moesten de kanalen zijn waarlangs de ver-

lichting en beschaving "tot het volk" zouden worden gebracht. Hoewel niet in de grondwet neergelegd, veranderde deze opvatting in feite niet toen in 1813 het Koninkrijk der Nederlanden werd uitgeroepen. Vanuit zijn opvattingen over het "algemeen belang" bemoeide Willem I zich nadrukkelijk met musea, monumenten, archieven, het kunstonderwijs en het toneel. Van een enigszins gestructureerd overheidsbeleid aangaande de cultuur was tot in de tweede helft van de vorige eeuw echter geen sprake; geheel in het licht van de toen heersende opvattingen bleef het beleid beperkt tot de handelingen van een individu, in casu de Koning, die als een verlicht despoot bepaalde wat wel en niet voor de onderdanen noodzakelijk was. (2)

Dit veranderde in de tweede helft van de 19e eeuw door toedoen van vooral Thorbecke en De Stuers. Eerstgenoemde vervulde een belangrijke rol in de ontwikkeling waardoor het parlement zich (ook) met het kunstbeleid kon gaan bezighouden; niet langer was de Koning meer de enige drijvende kracht. De Stuers heeft het ontbreken van een gestructureerd overheidsbeleid aan de kaak gesteld en als eerste een overheidsbeleid terzake op concreet niveau geoperationaliseerd. De opvattingen van Thorbecke werden in het verleden vaak in een onjuist licht gesteld door te wijzen op het feit dat Thorbecke gezegd zou hebben dat "Kunst geen regeeringszaak" is, en dat de overheid zich (dus) niet met kunst en cultuur bezig zou moeten houden. Boekman (SDAP-wethouder van onderwijs en kunstzaken in Amsterdam in de jaren dertig) wijst er in zijn 'Overheid en Kunst in Nederland' op dat dit een onjuiste weergave van de feiten is en dat Thorbecke volgens de Kamerverslagen heeft gezegd: "de Regering is geen oordelaar van wetenschap en kunst". (3) Deze opvatting is in de verdere beleidsontwikkeling een soort leidraad geworden voor het overheidshandelen ten opzichte van de kunsten. De overheid is tot op de dag van vandaag uiterst terughoudend wanneer het gaat om het uitspreken van kwalitatieve oordelen over de - "autonome" - kunsten, en laat zich hierover adviseren door deskundigen. De stelling van Thorbecke moet derhalve niet worden gezien als een belemmering voor een cultuurbeleid, maar als een voorwaarde die de overheid zich voor het voeren van een dergelijk beleid oplegt.

De daadwerkelijke impuls tot een actiever overheidsbeleid inzake de cultuur kwam van een katholiek edelman, Jhr. V.E.L. de Stuers, die in het bekende 'Holland op zijn smalst' (Amsterdam 1873) het falend kunst- en monumentenbe-

heer in Nederland aan de kaak stelde. In 1875 werd De Stuers aangesteld als hoofd van de afdeling Kunsten en Wetenschappen van het departement van Binnenlandse Zaken, in welke functie hij tot 1901 baanbrekend werk verrichtte. Een teken waardoor duidelijk werd dat de kunsten een vast onderdeel van het (rijks)overheidsbeleid was geworden, is te vinden in de naamgeving van het nieuwe ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dat in 1919 werd ingesteld. Ondanks de verhoogde activiteiten bleek met name in de jaren dertig dat het cultuurbeleid sterk conjunctuurgevoelig was. Het gevoerde (voornamelijk ad-hoc) beleid werd in de crisis door sterke bezuinigingen getroffen. Naast het beleid van de rijksoverheid is op het provinciale niveau tot aan de Tweede Wereldoorlog nauwelijks beleid inzake de kunsten ontwikkeld. (In 1948 wordt "kunsten" voor het eerst in een begroting van de provincie Noord-Holland apart genoemd.) Anders was dit bij de stedelijke overheden waar - vooral in de grote steden - de gezamenlijke uitgaven voor de cultuur die van de rijksoverheid"gewoonlijk overtroffen (en overtreffen).

De periode na de Tweede Wereldoorlog wordt wat betreft het ontstaan van de welvaarts- of verzorgingsstaat gewoonlijk ingedeeld in 2 fasen: tot ±1968 en daarna. (4) Deze indeling kan ook gebruikt worden voor de ontwikkeling van het kunst- en cultuurbeleid. De periode tot ±1968 wordt - afgezien van het korte optreden van minister Van der Leeuw in het kabinet Schermerhorn (1945-1946) - wat dit beleid betreft, gekenmerkt door relatief weinig activiteit. Primair staat in deze fase de materiële opbouw van de door de oorlog zo gehavende samenleving. In inhoudelijk opzicht veranderde er wat het kunst- en cultuurbeleid betrof niets fundamenteels. De basis van het beleid was cultuurspreiding, de "geseculariseerde variant van de volksopvoeding binnen de zuilen".

(5) De horizontale (geografische) cultuurspreiding moest een eind maken aan de bevoorrechte positie van de randstad, de verticale (sociale) spreiding moest ervoor zorgen dat lagere sociale groepen aan de cultuur gingen deelnemen. Wat wél veranderde was de hoeveelheid financiële middelen die voor de kunsten werd uitgegeven. (Al moet er in dit verband wel op worden gewezen dat deze stijging van de beschikbare hoeveelheid financiële middelen vrijwel parallel loopt met de stijging van de totale overheidsuitgaven.) Gezien in verhoudingen kan echter worden geconstateerd dat het percentage van de totale (rijks)overheidsuitgaven dat voor de kunsten werd uitgegeven thans aanmerkelijk lager ligt dan voor de Tweede Wereldoorlog (!). (zie Bijlage I)

Ondanks deze verbreding van de financiële mogelijkheden zat er in het beleid weinig lijn: "veel subsidies zijn zonder duidelijke beleidsmotieven (...) uitgekeerd; de overheid deed nauwelijks uitspraken in beleidsmatige zin". (6)

In 1965 werd door formateur Cals het departement van CRM opgericht. Een belangrijke consequentie hiervan was dat het kunstbeleid vanaf dat moment wordt gezien in het licht van het welzijnsbeleid (7), waarbij "wetenschappelijke beleidsvoorbereiding en planning" (8) belangrijke instrumenten zijn. "De overheid moet kunst zien als een essentieel onderdeel van het menselijk bestaan en als belangrijke bijdrage tot de bevordering van het maatschappelijk en cultureel welzijn". (9)

Het denken over kunst- en cultuurbeleid werd vanaf ±1968 in sterke mate beïnvloed door wat wel de "revolutie van de jaren '60" wordt genoemd. In algemene termen kan dit gebeuren worden gekenschetst als het einde van de pacificatiedemocratie (10), waarbij door de generatie die de oorlog nauwelijks of niet had meegemaakt, op heftige wijze werd gereageerd op hetgeen tot op dat moment aan herstelwerkzaamheden was verricht. Men signaleerde vele tekortkomingen, vooral op het immateriële vlak. In Nederland werd deze reactie ingezet met de activiteiten van provo. De kunsten waren vanaf het begin bij de protesten betrokken. Er waren acties van beeldende kunstenaars (de bezetting van de Nachtwachtzaal in het Rijksmuseum in 1969), van jonge acteurs (de Aktie-Tomaat in 1969, waarbij werd geprotesteerd tegen de gang van zaken bij de Nederlandse Comedie) en van musici (de Aktie-Notenkraker gericht tegen de als star en duf betitelde sfeer en de programmering bij het Concertgebouworkest). Onder druk van bovengenoemde ontwikkelingen waarbij de kunst in toenemende mate een rol werd toebedacht bij het tot stand brengen van fundamentele veranderingen in de maatschappij (11), zegde minister Klompé in 1968 een nota inzake het kunstbeleid toe. Het zou vier jaren duren voordat een dergelijke nota het licht zag.

In 1972 werd door minister Engels de 'Discussienota Kunstbeleid' uitgebracht. Centraal hierin staat de relatie tussen kunst en samenleving. De hoofdregel voor het beleid is dat de kunst de steun van de overheid kan krijgen, indien de samenleving daarmee is gediend. Het kunstbeleid staat niet enkel in dienst van de kunst, maar (in de eerste plaats) van de samenleving. Het samenlevingsbelang betreft dan de vormgevende, educatieve, recreatieve en sociale functie van de kunst. "Kunstbeleid kan niet anders zijn dan

onderdeel van het welzijnsbeleid". Het beleidsobject betreft primair de functies en activiteiten en niet de instellingen of personen. De discussienota voldeed niet aan haar doel; de discussie was gering en concentreerde zich voornamelijk rond het door velen als vaag en daarom gevaarlijk beschouwde begrip "maatschappelijke relevantie".

In 1976 verscheen de eerste beleidsnota, de nota 'Kunst en Kunstbeleid' van minister Van Doorn. (12)

Als doelstellingen van het kunstbeleid werden genoemd:

- het ontwikkelen en in stand houden van culturele waarden;
- het toegankelijk maken van culturele objecten en manifestaties;
- het bevorderen van de mogelijkheid voor de bevolking om in culturele waarden te participeren.

In de Tweede Kamer vond de nota over het algemeen veel waardering. Hoewel zij in de toekomst vaak als leidraad voor het beleid zou fungeren, werd zij echter niet in haar geheel door de Kamer aangenomen omdat over een aantal fundamentele punten onenigheid bleef bestaan (o.m. over de plaats van de "commerciële wancultuur", het begrip maatschappelijke relevantie en de financiering van het beleid).

Wel waren regering en parlement het, naast de algemene doelstellingen, eens over de volgende aspecten:

- de decentralisatie van het kunstbeleid moet voorzichtig geschieden en fasegewijs worden doorgevoerd;
- er moet bij een herschikking van middelen meer ruimte komen voor kunstvernieuwing en de scheppende kunsten.

Ten aanzien van de relatie tussen het welzijnsbeleid en het kunst- en cultuurbeleid werd bepaald dat pas bij de invoering van de Kaderwet Specifiek Welzijn zou worden beslist in hoeverre kunst als welzijn in de zin van deze wet zou moeten worden aangemerkt. Tegen de decentralisatie van de kunsten in het algemeen en de opname van de kunsten in de Kaderwet zijn vanuit de hoek van de kunsten regelmatig bezwaren geuit. Zo spraken zowel de Federatie van Kunstenaarsverenigingen als de Raad voor de Kunst zich uit tegen opname van kunsten in de Kaderwet. Voorgesteld werd het kunst- en cultuurbeleid te regelen door een aparte 'wet op het kunstbeleid'. Minister Van der Louw ging in 1982, na aandrang vanuit de Tweede Kamer, op deze suggestie in door de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid opdracht te geven om te onderzoeken of, en in hoeverre aparte wetgeving voor de kunsten noodzakelijk zou zijn. In januari 1983 bracht de Harmonisatieraad verslag uit in de vorm van het rapport 'Kunstbeleid en Wetgeving'. Hierin werd geconstateerd dat een aparte wetgeving niet noodzakelijk was en dat de kun-

sten - met aanvullende wet of regelgeving - binnen de Kaderwet zouden kunnen worden geplaatst.

Zover zou het niet komen. In een schrijven aan de Tweede Kamer d.d. 26 september 1983 stelde de minister voor om de Kaderwet niet in te voeren. In dit schrijven wordt de Kaderwet voorgesteld als een instrument dat de voor het kunstbeleid benodigde bestuurlijke flexibiliteit nadelig zou beïnvloeden. In feite wordt met dit besluit een einde gemaakt aan de in de nota 'Kunst en Kunstbeleid' genoemde voornemens om - met het welzijnsbeleid - het kunstbeleid zoveel mogelijk te decentraliseren. Voorts wordt in het schrijven gesteld dat de rijksoverheid "een eigen onvervreemdbare verantwoordelijkheid draagt", die wordt "ingegeven door de zorg om behoud van ons culturele erfgoed". Hiernaast hebben provincies hun eigen specifieke taken. Aangaande de beleidsvoornemens op korte termijn wordt - in plaats van wetgeving (die de minister overigens op termijn niet uitsluit) - voorgesteld om een aantal praktische maatregelen te treffen die in de eerste plaats de taakverdeling tussen de subsidiërende overheden betreffen. Concreet komt dit voorlopig vooral neer op het afschaffen van het koppelsubsidiesysteem. Als uitgangspunt zou bij deze operatie moeten gelden: instellingen die van nationaal belang zijn, worden door het rijk bekostigd. Voor de overige voorzieningen zouden de lagere overheden verantwoordelijk moeten zijn. Inzake het beleid aangaande de beeldende kunsten richtte de minister op 8 juli 1983 twee discussienota's aan de Tweede Kamer. Hierin worden tevens zaken aan de orde gesteld die niet los kunnen worden gezien van het kunstbeleid in breder verband. In de nota's worden enkele "koerscorrecties" aangebracht op het tot op dat moment gevoerde beleid, dat in grote lijnen was bepaald door de tenor van de nota 'Kunst en Kunstbeleid'. Veel minder zou binnen het beeldende kunstbeleid van het rijk in de toekomst de nadruk moeten worden gelegd op vernieuwing en (verticale) spreiding. Tevens zou een einde moeten komen aan het streven naar verdere decentralisatie omdat "de autonomie van de verschillende overheden" de verwezenlijking van een "samenhangend stelsel van voorzieningen" in de weg zou staan. Voorgesteld werd om de taakverdeling tussen de drie overheden zo in te richten dat ieder afzonderlijk gestalte kan geven aan zijn verantwoordelijkheden zonder daarbij afhankelijk te zijn van andere niveaus. Dit betekent dat het rijk - binnen de complementaire taakverdeling - op het terrein van de beeldende kunsten een "volledig en volwaardig"

beleid moet voeren. De andere overheden zouden zich hiernaast op hun eigen - autonome - verantwoordelijkheden moeten richten.

Tot slot kan deze algemeen inleidende paragraaf worden afgesloten met de constatering dat de overheid inzake het kunst- en cultuurbeleid binnen een voorwaardenscheppend beleid een beleid is gaan voeren waarbij zij in toenemende mate (rand)voorwaarden formuleert (oftewel functies aanwijst) ten aanzien van de activiteiten die met overheids-gelden worden uitgevoerd. (13)

DE ONTWIKKELING VAN HET KUNST- EN CULTUURBELEID OP PROVINCIAAL NIVEAU

De provinciale overheden waren voor de Tweede Wereldoorlog in zeer geringe mate betrokken bij het kunst- en cultuurbeleid. Op de begrotingen waren voor dit beleidsterrein nauwelijks posten opgenomen. Hoewel dit na 1945 geleidelijk aan veranderde moet eerst op het volgende worden gewezen. De activiteiten op provinciaal niveau inzake het kunst- en cultuurbeleid kunnen niet los worden gezien van de plaats die de provincie in ons staatsbestel inneemt. Deze plaats wordt de laatste decennia in toenemende mate beïnvloed door de bestuurlijke reorganisatie van ons land en de decentralisatie. De grote autonomie van de provincies was in 1795 door de Franse bezetting teniet gedaan. Ervoor in de plaats kwam een extreem centralisme, waarbij de angst voor federalisme er de oorzaak van was dat de provincies slechts minimale taken kregen toebedeeld. In de grondwet van 1848 kwam hierin weinig verandering.

De gemeentebesturen kregen een aanzienlijke hoeveelheid taken toebedeeld; de provincie werd als bestuurslaag vleugellam gehouden. Pas in 1962 werd door de invoering van de nieuwe provinciewet één van de ernstigste beperkingen voor het provinciaal bestuur opgeheven; tot dat jaar mochten de provinciale staten maximaal twee keer per jaar vergaderen. Aangezien de drie bestuurslagen afzonderlijk voor een belangrijk deel autonoom zijn en in principe niet verplicht zijn tot beleidsafstemming, groeiden de activiteiten op het gebied van het kunst- en cultuurbeleid per provincie in zeer verschillende mate; beleidsafstemming in relatie tot de rijksoverheid vond voornamelijk plaats in de financiële sfeer: wanneer koppelsubsidies aan de orde kwamen. Als afbakeningscriterium gold hierbij gewoonlijk de schaal

waarop de te subsidiëren activiteiten plaatsvonden. Tot in de jaren zestig werden gemeenten steeds nadrukkelijker ingeschakeld bij de uitvoering van het centrale gezag (14); hoewel bovengemeentelijke belangen in principe door zowel de provincies als door gemeenten geregeld kunnen worden, werd de voorkeur gegeven aan rechtstreekse afspraken en regelingen tussen het rijk en de grote gemeenten. In de loop van de jaren zestig veranderde dit door de invoering van de nieuwe provinciewet en doordat bij de reorganisatie van het binnenlandse bestuur aan de provincie een breder takenpakket werd toebedacht. Deze reorganisatie werd nodig geacht omdat voor een aantal bestuurlijke problemen de gemeentelijke schaal te klein en die van de provincie te groot werd bevonden. Tot in het midden van de jaren zestig werden deze problemen - zoals gezegd - opgelost door intergemeentelijke regelingen. Daarna groeide het idee om de regionale problemen op te lossen door tussen de gemeenten en provincies een vierde bestuurslaag - gewesten - te plaatsen. Deze gedachte was een vrij kort leven beschoren; besloten werd om het takenpakket van de provincies meer af te stemmen op de regionale problematiek. (15) Dit zou zijn beslag moeten krijgen in de 'Ontwerpwet reorganisatie binnenlands bestuur', waarin de provincies in hun nieuwe - uitgebreide - taakstelling "provincies nieuwe stijl" werden genoemd. Door deze ontwikkeling, waarbij de taken van de provincie geleidelijk aan ruimer werden gezien, ontstond in de loop van de jaren zestig en zeventig, ook voor het kunst- en cultuurbeleid, de mogelijkheid om deze taken intersiever te vervullen. De wijzen waarop deze taken werden ingevuld, verschilden per provincie en door het feit dat de provincies in principe een autonoom beleid voeren. Daar waar een duidelijk bloeiend cultureel leven aanwezig was (Friesland, Noord-Holland), ontwikkelde het beleid zich overeenkomstig de gevoelde behoeften.

In hoeverre de taakverbreding van de provincie zich in de toekomst zal voortzetten of stabiliseren, valt op dit moment nog moeilijk te overzien omdat eind 1982 duidelijk werd dat de 'Ontwerpwet reorganisatie binnenlands bestuur' zou worden ingetrokken en dat men de 'Ontwerpwet gemeenschappelijke regelingen' lijkt terug te komen bij de vanouds gehanteerde methode van intergemeentelijke regelingen. In de 'Nota organisatie binnenlands bestuur' die minister Rietkerk per 31 mei 1983 aan de kamer presenteerde (16), wordt bevestigd dat de 'provincie-nieuwe stijl van de baan moet en dat het accent van het beleid wat betreft de regio-

nale problematiek zal moeten komen te liggen op intergemeentelijke samenwerking. Is hiermee de taak van de provincie ten aanzien van de regioproblematiek tot een coördinerende teruggebracht, in verband met de decentralisatie van rijkstaken ("die" - aldus de minister - "met kracht moeten worden bevorderd") dient het provinciaal niveau te worden versterkt. (17) Dit sluit aan bij de tweede factor die de grenzen van het provinciale kunst- en cultuurbeleid tot voor kort sterk heeft beïnvloed: het streven naar decentralisatie van het huidige landelijke kunst- en cultuurbeleid. Deze decentralisatie is sterk verbonden met die van het welzijnsbeleid en wordt als zodanig - in tegenstelling tot de bestuurlijke reorganisatie die vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken wordt geregeld - vanuit het ministerie van WVC begeleid. Hoewel beide ontwikkelingen - de herindeling en de decentralisatie - voor een deel parallel lopen, kan niet worden ontkend dat zij gebrekkig op elkaar zijn afgestemd.

In de nota 'Kunst en Kunstbeleid' wordt inzake de decentralisatie van het kunstbeleid gewezen op de noodzaak van complementariteit van het bestuur voor dit beleidsveld. (18) In 'Kunstbeleid en decentralisatie' (19), dat door de VNG in opdracht van (CRM) minister Gardeniers werd geschreven en waarin wordt voortgegaan op de met 'Kunst en Kunstbeleid' ingeslagen weg, wordt de taak van het provinciaal kunstbeleid als volgt omschreven. "De provinciale taak concentreert zich op het aandachtsveld van regionale 'cultuurspreiding', in casu de beschikbaarheid en de toegankelijkheid van kunst binnen het provinciaal grondgebied. Deze taak omvat de zorg voor een evenwichtig en divers podiumaanbod in de regio en spreiding van activiteiten, accommodaties en produkten van kunst. Belangrijke instrumenten zijn circuitvorming voor podiumkunst, tentoonstellingen en instandhouding van kunstbedrijven met een (deels) regionaal gebonden spreiding". (20) In nog latere fasen worden in diverse publikaties, zoals de 'Conclusies en voorstellen van de landelijke werkgroep orkestenbestel', als taken van het provinciaal kunstbeleid aangemerkt: spreiding en coördinatie. (21) In het verlengde hiervan zou het rijk in principe verantwoordelijk moeten zijn voor de productie en de gemeenten voor de afname van kunstprodukten en de instandhouding en exploitatie van de accommodaties. Voordat deze complementaire taakverdeling echter tot verdere ontwikkeling kwam, verschenen in juli en september 1983 de eerder genoemde notities van minister Brinkman over

het beeldende kunstbeleid en het niet-invoeren van de Kaderwet. Zoals reeds opgemerkt wordt de bestuurlijke complementariteit (het tot stand komen van een "gestroomlijnd verticaal en horizontaal samenhangend stelsel van voorzieningen op de verschillende overheidsniveaus") (22) hierbij geïnterpreteerd als een zo goed als autonoom functioneren van de drie overheden, waarbij de taken van provincies en gemeenten overigens dezelfde blijven (d.w.z. toegespitst op de globale driedeling: rijk-productie, provincie-spreiding en coördinatie en gemeenten-afname van kunstprodukten en instandhouding van de accommodaties). Voorlopig is nog niet te overzien welke directe gevolgen deze koerswijziging zal hebben, al lijken de activiteiten op concreet niveau zich toe te spitsen op een ontrafeling van het beleid: (1) het afschaffen van de koppelsubsidies en (2) het zich terugtrekken van het rijk op die deelterreinen die minder lijken te passen in de door de minister ingeslagen weg van de "topkunst" (de mede-financiering van de kunstuitlenen). Afgezien van bovengenoemde ontwikkelingen moet aangaande de bemoeienis van de provincie met het kunst- en cultuurbeleid tenslotte nog worden opgemerkt dat deze na de Tweede Wereldoorlog, evenals bij de andere overheden en vanuit steeds dezelfde motieven, voortdurend is toegenomen. Voor een overzicht van deze ontwikkeling verwijzen wij naar Bijlage II.

DE ONTWIKKELING VAN HET KUNST- EN CULTUURBELEID VAN DE PROVINCIE NOORD-HOLLAND

Tot 1948 werden (de weinige) bedragen voor musea en "leeszalen" in de begroting van de provincie Noord-Holland opgenomen onder de paragraaf 'Afdeling diverse subsidiën' van het hoofdstuk 'Andere uitgaven niet onder de vorige hoofdstukken begrepen'. Vanaf 1948 werden "de kunsten" voor het eerst duidelijk herkenbaar op de begroting geplaatst onder de paragraaf 'Volksontwikkeling, kunsten en wetenschappen' van het hoofdstuk 'Volksontwikkeling en opvoeding. Erediensten'. Dit maakt twee dingen duidelijk: het kunstbeleid begon zich - evenals in andere provincies en bij de andere overheden - te profileren en het kreeg een plaats toegemeten als opvoedkundig volksontwikkeldend beleidselement. Uit het overzicht in Bijlage II wordt duidelijk dat de voor kunsten opgenomen bedragen geleidelijk bleven stijgen. Op 9 november 1955 werd de eerste notitie over het cultuur-

beleid aan de provinciale staten van Noord-Holland aangeboden. Aanleiding hiertoe was dat de provincie streefde "naar het voeren van een meer doelbewuste en actieve cultuurpolitiek". (23) Als motieven hiervoor werden genoemd: "dat de particulieren steeds minder bij machte zijn het culturele leven te dragen, en de in sterke mate opkomende culturele behoeften van het platteland" (dus:cultuurspreiding). Als concrete bewijzen voor de verhoogde activiteit golden: de subsidiëring van de in 1954 vanuit het particulier initiatief opgerichte Culturele Raad Noord-Holland - waarbij werd opgemerkt dat de taak ten aanzien van de cultuur een zaak was van een over en weer samenwerkend particulier initiatief en de overheid -, de instelling van de Commissie voor Culturele Zaken (op 19 oktober 1954) en de instelling van het Dr. J.E. Baron de Vos van Steenwijkfonds (op 15 juni 1954). Inzake de criteria die werden aangelegd bij de verstrekking van subsidies werd in de nota gesteld dat "de provincie zich niet hoeft te bewegen op die terreinen, waarop hetzij een nationaal belang hetzij een zuiver lokaal belang zich doet gelden". Duidelijk wordt uit de notitie dat ook in 1955 al bezwaren bestonden tegen het koppelsubsidiesysteem. In dit verband werd met name gewezen op het (bezwaarlijk) automatisme waarmee het rijk zijn subsidies afhankelijk stelde van bijdragen van provincies en gemeenten. Als soorten van subsidies onderscheidde men: aanloop-, doel- en exploitatiesubsidies. Als gedragslijn voor het cultuurbeleid in de toekomst werd voorgesteld: streven naar verdere cultuurspreiding "ten plattelande"; de gemeenten op te wekken tot meer activiteit; in overleg met het rijk te streven naar een betere taakverdeling tussen de drie overheden; stimulering van het particulier initiatief en een nauwe samenwerking met de Culturele Raad Noord-Holland.

In de tweede notitie over het cultuurbeleid (d.d. 23 april 1963) worden bovengenoemde beleidsuitgangspunten onderschreven. Cultuurspreiding blijft de basis en men zal blijven werken aan een "actieve cultuurpolitiek", waaronder "uiteraard niet moet worden verstaan een onverantwoord openzetten van de provinciale kas voor allerlei initiatieven, doch een openstaan voor en een bereidheid om mede te werken aan en te stimuleren tot werkzaamheden op cultureel gebied, welke voor de inwoners van dit gewest van belang kunnen zijn". (24) Het verschil met de eerste nota is dat men in 1963 ingaat op de deelaspecten van de kunstenbegroting. Een voor de hand liggende werkwijze als men signaleert dat

het veld van bemoeienissen sinds 1955 per sector sterk is gedifferentieerd.

De (derde) nota die op 1 april 1969 aan de provinciale staten van Noord-Holland wordt aangeboden (25), gaat in op de algemene grondslagen van het beleid. Men heeft een poging ondernomen "na te gaan met welke bedoelingen de provincie op cultureel terrein subsidies verstrekt". Als zodanig worden genoemd: "De belangen van het culturele leven zelf"; de toename van vrije tijd en de "groei van de min of meer passieve beleving van kunst naar het creatieve". Als taakstelling van de provincie werd gezien: horizontale cultuurspreiding (de verticale spreiding werd gezien als vooral een gemeentelijke verantwoordelijkheid), regionalisatie van activiteiten, het oprichten en in stand houden van instituten voor verlening van service aan plaatselijke en regionale activiteiten en het leveren van medewerking aan "onontbeerlijke bovengemeentelijke stimulansen". Nadat de Culturele Raad Noord-Holland in 1972 het formele adviesorgaan van de provincie Noord-Holland was geworden, presenteerde deze Raad op 14 oktober van dat jaar de 'Cultuurnota voor de provincie Noord-Holland'. Opvallend is het verschil in benadering met bovengenoemde nota's, die stuk voor stuk nadrukkelijker en vrij strak zijn geschreven vanuit en naar het beleid. Centraal staan hierbij de vragen: wat zijn (waarom) onze doelen en hoe moeten we die trachten te bereiken. De nota van de Culturele Raad is veel meer geschreven vanuit de wensen en verlangens van "het veld". Deze worden in kaart gebracht, uitgewerkt en vervolgens in beleidsaanbevelingen vertaald. Als zodanig is de nota volledig geschreven vanuit de functie van deze Culturele Raad, zich beschouwende als de behartiger van belangen inzake "de ontwikkeling en bevordering van kunst- en cultuurbeleid in de provincie Noord-Holland". (26) Tevens is de nota - in vergelijking met de eerdergenoemde nota's - duidelijk beïnvloed door algemeen maatschappelijke ontwikkelingen in de tweede helft van de jaren '60. Het duidelijkst wordt dit geïllustreerd door de overeenkomst tussen de genoemde doelstellingen en de doelstellingen genoemd in de nota 'Kunst en Kunstbeleid' (1976), die op haar beurt te zien is als een vervolg op bovengenoemde ontwikkelingen. Overigens wordt hiermee nadrukkelijk aangegeven hoe de Culturele Raad Noord-Holland impulsen gaf aan een zeer bij-de-tijds provinciaal kunstbeleid. In haar uitvoerige commentaar op de nota sprak het provinciaal bestuur zich als volgt uit: "primaire doelstelling van het provin-

ciaal cultuurbeleid is het nemen van (mede)verantwoordelijkheid voor voorzieningen, zodanig gespreid, dat ze in de praktijk voor iedere Noordhollander toegankelijk zijn. Dit impliceert, dat het stimuleren van regionale culturele voorzieningen, daar waar zij ontbreken of in onvoldoende mate aanwezig zijn, een beleidsinstrument van betekenis is, zowel voor het provinciaal bestuur als voor de gemeentebesturen in onderlinge samenwerking". (28)

De visie van de provincie Noord-Holland op het kunstbeleid werd in belangrijke mate nog uitgewerkt en verdiept in de discussie rondom het provinciaal theaterbeleid aan het einde van de jaren zeventig. Deze discussie mondde uit in de nota 'Provinciaal theaterbeleid', die door de provinciale staten in de vergadering van 26 april 1982 werd aanvaard. De hierin neergelegde visie - die in zeer belangrijke mate het provinciaal kunstbeleid in alle sectoren zou beïnvloeden - kan als volgt worden weergegeven. "Het provinciaal bestuur onderschrijft de drie hoofddoelstellingen van de rijksnota Kunst en Kunstbeleid (zie hoofdstuk 2.1.). De provincie vervult een aanvullende taak en verantwoordelijkheid ten aanzien van het rijk en de gemeenten wiens hoofdtak de instandhouding, ontwikkeling en afname van kunst is (...). Het provinciaal kunstbeleid heeft als doel de spreiding van kunstvoorzieningen en kunstvoorstellingen en de permanente educatie van het publiek. Hieruit vloeit voort dat zij een belangrijke medeverantwoordelijkheid draagt voor de spreidings- en participatie doelstellingen. De provincie kan een sterk coördinerende, ondersteunende en stimulerende rol hierbij vervullen". (29)

Wat tenslotte de concrete taakuitoefening van de provincie Noord-Holland inzake het kunst- en cultuurbeleid betreft, moet worden geconstateerd dat de activiteiten en instellingen waarover het beleid zich uitstrekt in de loop van de periode na de Tweede Wereldoorlog fors is toegenomen. Parallel hiermee is de hoeveelheid financiële middelen, die in het beleid werd geïnvesteerd, sterk toegenomen. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat deze verhoging, gezien in relatie tot de stijging van de totale provinciale uitgaven, niet opvallend is gestegen. (zie Bijlage II)

DE INDELING VAN KUNST- EN CULTUURBELEID

Tot op dit moment is in vrij algemene termen over "kunst-

en cultuurbeleid" gesproken omdat wij van mening zijn dat de beeldvorming over de taak, de positie en de verantwoordelijkheid van de provincie inzake het kunstbeleid het best tot stand kan komen wanneer dit beleid in een bredere context wordt geplaatst. Aangezien deze nota echter specifiek gaat over het kunstbeleid, zullen wij nu aangeven wat onder kunst- en wat onder cultuurbeleid kan worden verstaan. Als inleiding hierop willen we eerst even ingaan op het begrip cultuur.

Zoals bekend bestaan van het begrip cultuur de meest uiteenlopende definities. Afgeleid van het Latijnse colere: bebouwen of verzorgen (van zowel het land als de geest), wordt het begrip cultuur ook nu nog zowel in de landbouw als in de geesteswetenschappen gebruikt. Wanneer we ons echter een beeld trachten te vormen van het cultuurbegrip zoals dat wordt gebruikt binnen de geesteswetenschappen, dan wordt duidelijk dat de definities per discipline en zelfs binnen een discipline dermate verschillen, dat het niet mogelijk is om tot een duidelijke begripsafbakening te komen. Zo wordt binnen de antropologie en de geschiedenis het cultuur-begrip gebruikt voor zowel hele beschavingen en de "menselijke cultuur" in het algemeen (waarbij het begrip meer wordt gebruikt als equivalent voor "beschaving") als voor onderdelen van de beschaving als kunst, filosofie, religie en moraal.

Binnen de sociologie is het onderscheid aangebracht tussen "high-culture" en "popular-culture" waarbij onder het eerste vooral de kunst "met een grote K" wordt begrepen en waarbij onder "popular-culture" iets wordt verstaan als volkskunst, wat op haar beurt elementen bevat van klederdracht tot "top-veertig"-muziek. Wanneer men het recente verleden vanaf na de Tweede Wereldoorlog inventariseert, dan kan men een ontwikkeling zien waarbinnen het cultuur-begrip aanvankelijk voornamelijk was gericht op de "high-culture" (de Kunst, oftewel het cultuurbegrip in-engere-zin). Hiernaast ontwikkelde zich een toenemende aandacht voor de massacultuur, waarbij het cultuur-begrip veel ruimer werd geïnterpreteerd en waarbinnen ook ruimte was voor nieuwe ontwikkelingen als de (audio-visuele) media en de eigentijdse, meer massaal gerichte muziek (zie o.m. publikaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau als: W.P. Knulst, 'Mediabeleid en Cultuurbeleid', 's-Gravenhage 1982).

Eenzelfde ontwikkeling vindt men binnen de cultuursociologie waar het cultuur-begrip aanvankelijk ook vooral op de Kunst en Wetenschap (Bouman) was gericht. Hiernaast gingen

cultuursociologen als Zijderveld en Buiks (Luckmann en Berger, kortom de fenomenologische richting) zich (weer) veel breder oriënteren. Hun aandacht richtte en richt zich op de samenleving in haar geheel (de verzorgingsstaat). Wanneer wij deze ontwikkeling willen traceren binnen het cultuurbeleid dan kan ook hier worden gewezen op een verbreding van het aandachtsveld in het geheel en binnen de verschillende sectoren van het beleid. Ook worden de grenzen tussen de verschillende sectoren in toenemende mate overschreden. Binnen bijvoorbeeld de muziek vond en vindt een aandachtsverschuiving plaats van de klassieke muziek naar (ook) de eigentijdse muziek; binnen de musea gaven bijvoorbeeld de exposities over het "dagelijks leven" in het Haags Gemeentemuseum (onder leiding van Th. van Velzen, "de" auteur van 'Kunst en Kunstbeleid') eenzelfde aandachtsverschuiving te zien. Ondanks, of juist door deze ontwikkeling, is het uitermate gecompliceerd om op geheel autonome wijze - als provincie - een invulling en opsplitsing van het beleid in specifiek kunst- en cultuurbeleid te geven. Wij geloven ook niet dat dit juist zou zijn, omdat ondanks de autonome beleidsinvullingsmogelijkheden van de afzonderlijke overheden, toch gestreefd zou moeten worden naar een complementaire samenhang in het beleid van de overheden samen. Om deze reden hebben wij na dit uitstapje over het begrip cultuur gekozen voor een vrij technische (zo men wil enigszins pragmatische) indeling van de beleidsterreinen die samen het kunst- en cultuurbeleid vormen, te weten de indeling van beide beleidsoorten in de begroting van het ministerie van WVC 1983.

De afdeling 'Culturele Zaken' (afd. II) wordt hierin verdeeld in drie onderafdelingen te weten 'Algemene leiding', 'Kunsten' en 'Musea, monumenten en archieven'. Bij de onderafdeling 'Kunsten' worden de volgende beleidsgebieden onderscheiden: muziek (zang, opera, operette, etc.), dans, toneel, mime, letteren, beeldende kunsten, bouwkunst, film, kunstzinnige vorming, amateuristische kunstbeoefening en volkscultuur. Bij de onderafdeling 'Musea, monumenten en archieven' wordt tevens oudheidkundig bodemonderzoek genoemd. Hoewel het mediabeleid vaak in samenhang wordt gezien met het cultuurbeleid (30), is dit beleidsgebied niet ondergebracht bij de afdeling 'Culturele Zaken' maar bij 'Natuurbehoud, recreatie en media' (afdeling III). Het bibliotheekwerk is ondergebracht bij de onderafdeling 'Sociaal-cultureel werk' van de afdeling 'Maatschappelijke ontwikkelingen' (afdeling IV). Wanneer wij in dit schrijven in de volgende hoofdstukken

over kunst- en cultuurbeleid spreken, worden om redenen van uniformiteit die beleidsgebieden bedoeld die, wat cultuurbeleid betreft, bij de rijksbegroting worden genoemd onder 'Culturele Zaken' en wat kunstbeleid betreft, worden genoemd onder 'Kunsten'. Hoewel dit schrijven zich zal toespitsen op 'Kunsten', zal, indien dat voor de beeldvorming van belang is, ook verderop het (bredere) cultuurbeleid ter sprake worden gebracht.

INTENTIES VAN HET LANDELIJK BELEID

Wanneer we de regeringsverklaring van het kabinet Lubbers op het onderdeel kunst en cultuur bezien dan zien we hierin de opvatting gehuldigd dat de culturele waarden niet slechts van betekenis zijn voor de individuele burger, maar dat zij mede de kwaliteit van de samenleving als geheel bepalen. De regering zal zich ervoor inzetten het culturele aanbod zoveel mogelijk te beschermen en op peil te houden en de belangstelling ervoor aan te wakkeren. (31) Een wat meer toegespitst beeld geeft de Memorie van Toelichting bij de begroting voor 1983. Aangaande het cultuurbeleid wordt hier opgemerkt dat het noodzakelijk is dat een gemeenschap zich bewust is van haar cultuur. Vervolgens worden twee aspecten benadrukt: de zorg voor het gemeenschappelijk cultureel erfgoed en de noodzaak om nieuwe ontwikkelingen in de kunst de gelegenheid te bieden zich te manifesteren en te ontplooiën. "Voor de overheid - niet alleen voor de rijksoverheid - is daarbij een belangrijke taak weggelegd" die "ook in een tijd van financiële teruggang een stimulerende invloed moet hebben". (32) Inzake het kunstbeleid wordt in de Memorie van Toelichting benadrukt dat dit beleid niet gezien mag worden als een luxe; kunsten zijn "in het leven van individuele leden van een samenleving soms onmisbaar; altijd onmisbaar zijn zij voor een samenleving als geheel". (33) Voorts wordt gesteld dat met het beleid telkens weer moet "worden getracht de betrokkenheid van een zo breed mogelijk publiek te bewerkstelligen". (34) Het beleidsobject dient - nog steeds volgens de toelichting - breed te worden opgevat, zodat verschillende deelpublieken de kans krijgen zich in eigen kunstuitingen te herkennen. Binnen dit kader dient het criterium van de artistieke kwaliteit doorslaggevend te zijn. Teneinde meer middelen voor de scheppende kunsten te kunnen bestemmen zal het gegeven de huidige financiële

situatie van ons land noodzakelijk zijn de subsidies voor orkesten en toneelgezelschappen te verminderen. Taakstellingen wat betreft de decentralisatie en de complementariteit van bestuur vindt men in de regeringsverklaring bij het onderdeel wetgeving en bestuur'.

Hoewel de gevolgen hiervan voor het kunst- en cultuurbeleid ook elders in dit schrijven ter sprake komen, willen wij niet nalaten hier te wijzen op een belangrijke tendens in dit verband. Een reeds jarenlang gesignaleerd probleem bij het door de rijksoverheid gevoerde beleid is het feit dat het beleid van de verschillende departementen gebrekkig op elkaar wordt afgestemd. Men spreekt in dit verband van een verkokering van het beleid. Deze verkokering treedt zeer duidelijk op de voorgrond wanneer het beleid van het ministerie van Binnenlandse Zaken (BiZa) inzake de decentralisatie van bestuur wordt gesteld naast het beleid van het ministerie van WVC. Wanneer wij de laatste ontwikkelingen in ogenschouw nemen, dan moet geconstateerd worden dat de afstemming van beider beleid steeds moeizamer verloopt. Tegenover de weliswaar moeizaam voortschrijdende decentralisatie-activiteiten van minister Rietkerk, staan de genoemde geschriften van minister Brinkman (de brief inzake het niet-invoeren van de Kaderwet en de twee discussienota's over het beeldende kunstbeleid), waarin - met name in laatstgenoemde nota's - in niet mis te verstane bewoordingen wordt voorgesteld om af te zien van verdere decentralisatie.

BELEIDSINTENTIES IN NOORD-HOLLAND

Op de begroting van de provincie Noord-Holland is het kunst- en cultuurbeleid sinds 1980 ondergebracht bij het hoofdstuk 'Welzijn'. Overeenkomstig de bij de comptabiliteitswet voorgeschreven indeling zijn de kunsten grotendeels ondergebracht bij paragraaf 3 'Kunst en Oudheidkunde'. Als kunsten kunnen in deze paragraaf worden aangemerkt: beeldende kunsten, muziek, zang, opera, operette, toneel, ballet (dans), letterkunde, audio-visuele media en schepende kunsten (met ingang van 1984 is hier tevens ondergebracht: het Dr. J. E. Baron de Vos van Steenwijkfonds en het Fonds voor de Stichting van Culturele Centra). Hoewel de Amateuristische Kunstbeoefening en de Kunstzinnige Vorming door het provinciaal bestuur tot de kunsten worden gerekend, zijn deze volgens de comptabiliteitsvoorschriften

ondergebracht bij paragraaf 2 'Sociaal Cultureel Werk' (SCW). De posten die, niet genoemd onder Kunsten en SCW, het cultuurbeleid completeren, zijn ondergebracht bij de sub-paragrafen 2 en 3; 'Monumenten' en 'Musea en oudheidkunde' van de paragraaf 'Kunst en Oudheidkunde'. In het collegeprogram van de provincie Noord-Holland worden de kunsten gezien als onderdeel van 'Cultuur'. Hierover wordt het volgende opgemerkt.

- Het cultuurbeleid wordt gericht op het bevorderen van een zo groot mogelijke deelname van velen aan een gedifferentieerd aanbod van kunst- en cultuuruitingen, waarbij extra aandacht moet uitgaan naar die activiteiten, die zich specifiek richten op groepen met een reële culturele achterstand.
- De provincie bevordert en verleent steun aan de amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming. De provincie verleent steun aan zich hierop richtende overkoepelende organisaties en bevordert de totstandkoming ervan.
- Extra aandacht wordt geschonken aan het tentoonstellen en/of in uitvoering brengen van eigentijdse kunstuitingen.

In de begrotingsvoorstellen voor onderwijs en cultuur voor 1984 werd het kunstbeleid van Noord-Holland als volgt samengevat. "Het provinciale beleid inzake de kunsten is aanvullend en neemt in grote lijnen een positie in tussen het beleid van enerzijds de rijksoverheid en anderzijds de gemeenten. Het rijksbeleid is in de eerste plaats verantwoordelijk voor de instandhouding en ontwikkeling van het kunstaanbod; het gemeentelijk beleid richt zich vooral op de afname van het kunstaanbod. Hiertussen is het provinciale beleid vooral gericht op het toegankelijk maken van kunstuitingen door het stimuleren van spreiding en vernieuwing. Als zodanig vervult de provincie inzake de kunsten een initiërende, stimulerende en voorwaardenscheppende taak. (...) Gezien haar kwetsbare positie zijn wij voornemens bij noodzakelijke bezuinigingen de Kunsten relatief te ontzien".

ONTWIKKELINGEN

In deze paragraaf wordt de aandacht gevestigd op een aantal ontwikkelingen die voor plaatsbepaling van het provinciaal

kunstbeleid van belang zijn. Hoewel een aantal van deze ontwikkelingen ook al ter sprake is gebracht (de decentralisatie en de bestuurlijke reorganisatie van ons land), leek het ons gezien de veelheid van informatie gewenst om in deze paragraaf alle relevante invloeden en gegevens - waar mogelijk - in een samenhangend verband op een rij te zetten. Alvorens in te gaan op die ontwikkelingen die een specifieke relatie hebben met het kunst- en cultuurbeleid, willen wij er op wijzen dat dit beleid niet los gezien kan worden van een aantal algemeen maatschappelijke ontwikkelingen. Als zodanig noemen wij: een snel toenemende hoeveelheid vrije tijd, de ontwikkeling van een multiraciale samenleving, een snelle technologische ontwikkeling met name op het gebied van de informatica en de massamedia, een meer individualistisch ingestelde levenswijze en een toenemende vergrijzing.

DE PLAATS VAN HET KUNST- EN CULTUURBELEID BINNEN HET TOTALE BELEID

Het kunst- en cultuurbeleid heeft in de loop van deze eeuw een duidelijke eigen plaats gekregen binnen het totale beleid. De verzelfstandigende plaats van het kunst- en cultuurbeleid wordt vooral door de twee volgende factoren onderstreept: (1) de plaats ervan binnen de nieuwe grondwet en (2) de resultaten van de uitgebreide discussie die in de loop van de tijd binnen vrijwel alle politieke partijen over dit beleid is gevoerd en die heeft geleid tot een vrij brede consensus over hoofdpunten ervan.

In de op 17 februari 1983 in werking getreden nieuwe grondwet zijn de verantwoordelijkheden van de overheid ten aanzien van de cultuur vastgelegd in artikel 1.21, lid 5. Er staat: "Zij (de overheid) scheidt voorwaarden voor maatschappelijke en culturele ontplooiing en voor vrijetijdsbesteding". Volgens de Memorie van Toelichting moet onder het element culturele ontplooiing de persoonlijke ontplooiing van de mens worden verstaan die kan worden gerealiseerd door het ontstaan en instandhouden van culturele waarden en door de mogelijkheden te bevorderen dat hij kennis kan nemen van en participeren in cultuuruitingen. Met dit artikel heeft het kunst- en cultuurbeleid een duidelijke plaats gekregen binnen het bredere scala van sociale grondrechten en is het voorzien van een fundamentele juridische basis. Wat betreft de resultaten van de discussies over het kunst-

en cultuurbeleid binnen de politieke partijen het volgende. In 'Kunst van de Partij' (35) is een inventarisatie gemaakt van de kunstparagrafen uit de verkiezingsprogramma's 1981 van de politieke partijen. Aan deze inventarisatie is een vergelijking gekoppeld waaruit blijkt dat er over de belangrijkste beleidsuitgangspunten overeenstemming bestaat. Kassies merkt hierover in zijn 'Notities over een heroriëntatie van het kunstbeleid' op: "Met enige overdrijving kan men zeggen dat al die programma's op elkaar lijken", en stelt tevens: "Het feit dat de Nota Kunst en Kunstbeleid, uitgebracht door een centrum-linkse regering, niet alleen een brede ondersteuning in het parlement vond, maar onder een daaropvolgende centrum-rechtse regering als uitgangspunt werd aanvaard, maakt duidelijk dat het kunstbeleid niet in sterke mate is gepolitiseerd. Men kan dan ook stellen dat het beleid, zoals dat na 1945 is gevoerd, gedragen werd door een brede consensus". (36) Als oorzaken van deze globale consensus kunnen worden genoemd: de algemene aanvaarding van de dominante waarden van het beleid (37) en het betrekkelijk geringe begrotingsbedrag ($\pm 0,2\%$ van de rijksbegroting). Wanneer geïnventariseerd wordt waaruit de genoemde brede consensus bestaat, komt men tot het volgende beeld. (38)

1. De overheid heeft op het terrein van de kunstproductie niets of zeer weinig te ge- of verbieden; "het recht en de vrijheid om kunst te produceren, naar buiten te brengen en te consumeren worden algemeen gezien als een van de essentiële kenmerken van de democratische rechtsstaat". (39)

2. Over de volgende beleidstaken bestaat in belangrijke mate consensus:

- a) de taak betreffende het kunstbehoud (cultuurconservering; de oudste taak);
- b) de taak inzake de kunstverspreiding (cultuurspreiding; sinds de jaren '50);
- c) de taak inzake de bevordering van kunstontwikkeling en -participatie (participatiedoelstelling; sinds de jaren '60).

3. Wat betreft de gewenste beleidshouding bestaat eenstemmigheid over een voorwaardenscheppend beleid voor kunstproductie en -consumptie; het autonome karakter van de kunsten wordt hierbij erkend.

4. Voorts bestaat consensus over:

- a) de stelling dat de overheid zonder het advies van

deskundigen geen uitspraken doet over de kwaliteit van kunst;

b) de wenselijkheid van diversiteit en pluriformiteit van het culturele aanbod.

HET KUNST- EN CULTUURBELEID EN DE DECENTRALISATIE

De relatie tussen het kunst- en cultuurbeleid en de (territoriale) decentralisatie kwam in 1972 voor het eerst duidelijk naar voren in de 'Discussienota Kunstbeleid'. (Dat dit te verwachten was werd reeds duidelijk door de opname van dit beleid binnen het ministerie van CRM in 1965). Daarvóór had de spreiding van kunst en cultuur door het rijk (centralisatie) centraal gestaan. De argumenten om het kunst- en cultuurbeleid te decentraliseren waren naast politiek filosofische opvattingen aangaande decentralisatie dezelfde als die werden gebruikt voor de decentralisatie van het welzijnsbeleid, waarbinnen het planningsdenken een concrete toepassing kreeg. Deze planningsactiviteiten kregen, waar het het kunst- en cultuurbeleid betrof, een concrete invulling in de nota 'Kunst en Kunstbeleid' (1976) waarin het stelsel van de 'Knelpuntennota' (1974) van de Beraadsgroep knelpunten en harmonisatie welzijnsbeleid en welzijnswetgeving, bijna geheel op de kunstsector van toepassing werd verklaard. "Decentralisatie en harmonisatie van kunst- en welzijnsbeleid en democratisering stonden hierbij voorop". (40)

Op concreet beleidsniveau werd deze planning noodzakelijk geacht omdat in de jaren '60 en '70 aanzwellende subsidiestromen grote problemen gingen opleveren met betrekking tot de coördinatie ervan tussen de ministeries onderling, de 800 gemeenten onderling en tussen rijk en 800 gemeenten. Tot september 1983 bleef de mogelijkheid open om het hele kunstbeleid (inclusief de Amateurstische Kunstbeoefening en de Kunstzinnige Vorming) door middel van de Kaderwet te decentraliseren, omdat besloten was om bij de invoering van deze wet definitief te bezien of de kunsten hierin ondergebracht zouden worden. Zover kwam het niet omdat de minister op 26 september 1983 aan de Tweede Kamer voorstelde om de Kaderwet - na jaren van intensieve voorbereiding en experimenteren - in het geheel niet in te voeren. Hiernaast werd het decentralisatiestreven ook door de reeds genoemde nota's inzake het beeldende kunsten-beleid (juli 1983) in een volledig ander daglicht gesteld. Het streven

naar een complementair beleid lijkt zich in deze nota's te gaan ontwikkelen in de richting van een strikt zelfstandige taakinfilling van de drie overheden. De rijksoverheid neemt in dit verband de instandhouding en produktie van kunst op (inter)nationaal niveau voor haar rekening; de provincie is verantwoordelijk voor de instandhouding van kunst(produktie) op provinciale (regionale) schaal en voor de coördinatie en spreiding van kunst binnen haar grenzen; de gemeenten moeten in dit model zorgen voor afname van de kunstprodukten en de instandhouding van de accommodaties. (De drie grote steden zullen hierbij een aparte positie krijgen.) Het verzelfstandigende element in deze taakverdeling is voor een belangrijk deel gelegen in het feit dat de rijksoverheid de financiële bemoeienissen met het beleid van de lagere overheden zoveel mogelijk wil gaan beëindigen.

Aanvulling (december 1984). In bovengenoemd verband worden met ingang van 1985 de koppelsubsidies voor de podiumkunstinstellingen op landelijk niveau afgeschaft. Ter financiering van deze instellingen door het rijk werd hiertoe een korting toegepast op het provincie- en gemeentefonds. Wat betreft de Amateuristische Kunstbeoefening en de Kunstzinnige Vorming wordt in de (thans nog concept-) wet die in de plaats zou moeten komen van de Kaderwet, de Welzijnswet, voorgesteld om de Amateuristische Kunstbeoefening en de Kunstzinnige Vorming hierin niet op te nemen. Hiermee is het zeer onduidelijk geworden welke intenties men op rijksniveau heeft ten aanzien van (verdere) decentralisatie van dit beleidsonderdeel.

Bovengenoemde in aanmerking genomen, kan worden geconstateerd dat de decentraliserende tendens in het rijksbeleid is verdwenen. In plaats hiervan is de taakafbakening tussen de verantwoordelijkheden van de verschillende overheden meer op de voorgrond getreden.

CONCLUSIES EN VOORSTELLEN; DE ALGEMENE BELEIDSHOUDING

Gezien in zeer grote lijnen, kan in de ontwikkeling van het kunst- en cultuurbeleid een aantal duidelijke constanten worden aangemerkt. In de eerste plaats is dat het motief waarom nog voor het begin van de vorige eeuw een begin met een kunst- en cultuurbeleid werd gemaakt. Kunst en cultuur zouden moeten dienen als middelen ter ontplooiing en opvoe-

ding van de bevolking. Hoewel er in de loop van de tijd andere motieven bijkwamen, is dit basismotief - zij het in andere benamingen - een kernpunt gebleven. Wat destijds ontplooiing en opvoeding werd genoemd, heet nu permanente educatie en wordt verwezenlijkt door de beleidsdoelstellingen cultuurspreiding en cultuurparticipatie. Een tweede constante die vanaf het begin deel uitmaakte van het beleid is de cultuurconservering.

De beleidshouding ten aanzien van een provinciaal kunstbeleid is de periode na de Tweede Wereldoorlog enkele malen gewijzigd of, - zo men wil - geïntensiveerd. Een eerste teken hiervan vinden we in 1955, toen werd gekozen voor een "meer doelbewuste en actieve cultuurpolitiek". Min of meer parallel met de landelijke ontwikkelingen vond in de jaren '70 een wijziging plaats. Meer dan daarvoor zou het kunstbeleid een rol moeten spelen in de bewustmaking van de bevolking. Wanneer wordt bezien welke ontwikkelingen zich momenteel voordoen (meer algemeen maatschappelijke ontwikkelingen in combinatie met een neergaande conjunctuur en de recente beleidsvoorstellen van minister Brinkman), dan moet de verwachting worden geuit dat de beleidshouding in de nabije toekomst opnieuw wijzigingen zal moeten ondergaan. Nog meer dan voorheen zullen de lagere overheden gedwongen zijn om hun beleid geheel zelfstandig vorm te geven en in stand te houden. Voorts zal het, vooral gezien de financiële positie van onze (de) provincie(s) noodzakelijk worden om middels doelstellingen en planning - zoveel mogelijk - lijn aan te brengen in een beleid dat in de eerste plaats gericht is op het vervullen van functies. Wij zijn in dit verband van mening dat het beëindigen van de koppelsubsidiestructuur niet mag leiden tot een situatie waarbij de lagere overheden geen enkele invloed meer hebben op de invulling van hun beleidsfuncties door die instellingen die geheel door de rijksoverheid worden gefinancierd. Hiernaast zullen wij bij die sectoren waar de rijksoverheid zich ten gevolge van haar nieuwe beleidsintenties financieel wil terugtrekken (zoals de kunstuitlenen) een bijzondere waakzaamheid aan de dag moeten leggen. In het algemeen gezien, is het provinciaal bestuur van Noord-Holland van mening dat een afbakening van taken in complementair verband (waarbij het provinciaal beleid een (complementaire) positie inneemt tussen dat van het rijk (productie en aanbod) en de gemeenten (afname) en waarbij de provincie verantwoordelijk is voor kunstproductie op provinciale schaal en voor de coördinatie en spreiding van kunst binnen de

provinciegrenzen en waarbij volgens de laatste voorstellen van de minister gestreefd zou moeten worden naar een zo zelfstandig mogelijke invulling van deze taken), goede mogelijkheden biedt. Het mag echter niet zo zijn dat het rijk zich in het streven naar meer autonomie (!) van bestaande verantwoordelijkheden terugtrekt op een wijze waardoor bestaande instellingen, functies en voorzieningen in gevaar worden gebracht.

Voorts is het provinciaal bestuur van Noord-Holland van mening dat de keuze van de minister van WVC voor het niet verder decentraliseren van het kunstbeleid volstrekt in tegenstelling is met de activiteiten en voorstellen van de minister van Binnenlandse Zaken inzake de decentralisatie. Wij beseffen dat verdere decentralisatie van bepaalde aspecten van het kunstbeleid een zeer delicate onderneming is, maar anderzijds mag de neiging tot beëindiging van het decentralisatiestreven van WVC ons inziens zeker niet leiden tot gevaar voor het bestaan van die beleidsonderdelen die zich goed lenen voor decentralisatie en/of die reeds voor een groot deel zijn gedecentraliseerd.

Tot slot is het provinciaal bestuur van Noord-Holland van mening dat nu het kunstbeleid in de grondwet is verankerd en de Kaderwet Specifiek Welzijn niet doorgaat, gestreefd zou moeten worden naar een wettelijke regeling van het kunstbeleid, waarbij binnen de nodige marges de taken en verantwoordelijkheden duidelijk worden vastgelegd.

DOEL- EN TAAKSTELLING VAN HET KUNST- EN CULTUURBELEID IN NOORD-HOLLAND

In algemene termen hoort men ten opzichte van het kunstbeleid vaak de kritiek dat er geen beleid zou zijn; dat het zich voornamelijk zou richten op detailproblemen en geen aandacht zou hebben voor een algemene grote beleidslijn, waardoor steeds nieuwe functies ter legitimering moeten worden aangedragen. (41) Het provinciaal bestuur van Noord-Holland acht deze kritiek niet terecht omdat kunstbeleid in dit verband teveel wordt gezien als een ad-hoc gebeuren. Zoals in deze notitie is aangegeven bestaan er wel degelijk constante beleidsmotieven. Als deze - onder nieuwe benamingen - regelmatig opnieuw ter legitimering van het beleid worden aangeboden, gebeurt dat vanuit een gebrek aan historisch inzicht en niet omdat het beleid dat in feite nodig zou hebben. Anderzijds is de kritiek verklaarbaar omdat

- en we komen hiermee op een essentieel punt - kunstbeleid slechts in zeer ruime termen (ook begrotingstechnisch) kan worden vastgelegd, aangezien het anders de flexibiliteit verliest die het moet hebben om de veranderingen in de cultuur te kunnen blijven volgen.

Indien het beleid te veel zou worden vastgelegd zou het in korte tijd kunnen verworden tot een statisch geheel en zou het geen relatie meer hebben met hetgeen zich in de levende cultuur afspeelt. Vanuit dit gegeven zijn in het verleden de volgende doelstellingen voor het kunstbeleid van de provincie Noord-Holland geformuleerd:

1. Het ontwikkelen en in stand houden van culturele waarden (cultuurconserverings- en ontwikkelingsdoelstelling).
2. Het toegankelijk maken van culturele objecten en manifestaties (cultuurspreidingsdoelstelling).
3. Het bevorderen van mogelijkheden voor de bevolking om in culturele waarden te participeren (cultuurparticipatiedoelstelling).

In het streven naar een taakverdeling tussen de overheden is vanuit bovengenoemde doelstellingen voor de drie overheden een aantal elkaar complementerende taakstellingen geformuleerd. Het provinciaal bestuur van Noord-Holland is van mening dat deze taakverdeling een goede basis is voor het ontwikkelen van een autonoom en gelijkwaardig kunstbeleid op elk der niveaus. In dit verband wordt vastgesteld dat de - concrete - taakstelling van het provinciaal kunstbeleid in Noord-Holland is gelegen in:

- ontwikkeling en instandhouding van kunstproductie op provinciale schaal;
- coördinatie van kunstactiviteiten in onze provincie;
- spreiding van kunstactiviteiten in onze provincie;
- stimulering van kunst binnen onze provinciegrenzen.

NOTEN

1. J. Kassies, Notities over een heroriëntatie van het kunstbeleid, 's-Gravenhage 1983, p.9
2. F.J.H.M. Hoefnagel en A. Reinders, Kunst, kunstbeleid en administratief recht, Alphen aan den Rijn 1983, p.17

3. E. Boekman, Overheid en kunst in Nederland, Amsterdam 1939, p.42 (proefschrift)
4. Zie bijvoorbeeld J.Th.J. van den Berg en H.A.A. Molleman, Crisis in de Nederlandse politiek, Alphen aan den Rijn 1975; D. van Houten, Toekomstplanning, Planning als veranderingsstrategie in de verzorgingsstaat, Meppel 1974
5. W. Knulst, Vermanen, verheffen en verdelen, in: Tien jaar ontwikkeling van het toneel 1970-1980, Amsterdam 1980, p.64
6. J. van Straalen, Decentralisatie, Kunst- en museumbeleid, Amsterdam 1981, p.19 (Boekmanstichting)
7. Hoefnagel en Reinders, a.w., p.25
8. Handelingen Tweede Kamer 1965/66 , nr.8300, hoofdstuk XVI, pp.1 e.v.
9. Ibidem
10. A. Lijphart, Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek, Amsterdam 1968
11. Hoefnagel en Reinders, a.w., p.25
12. De nota ging vergezeld van drie deelnota's, te weten de nota Naar een nieuw museumbeleid, de nota Orkestenbestel en de nota Toneelbeleid
13. Zie ook: Cultuurnota Provincie Gelderland, Arnhem 1983, p.5
14. Van Straalen, a.w., p.25
15. Van verre vriend naar goede buur?, Studie naar de veranderende positie van de provincie, 's-Gravenhage 1982, p.16 (VNG-studies, nr.1)
16. Handelingen Tweede Kamer 1982/83, 17944, nrs. 1-2
17. Idem, p.5
18. Kunst en kunstbeleid, a.w., p.48
19. Kunstbeleid en decentralisatie, Eindverslag, 's-Gravenhage 1981 (VNG)
20. Idem, pp.113,114
21. Conclusies en voorstellen van de landelijke werkgroep orkestenbestel (de "Commissie Sutherland"), 's-Gravenhage 1983, p.25
22. Discussienota B, 's-Gravenhage juli 1983, p.7
23. Bijlage 93 van de notulen der tweede gewone zitting van de Provinciale Staten van Noord-Holland van 1955, p.2
24. Bijlage 52 van de notulen der tweede gewone zitting van de Provinciale Staten van Noord-Holland van 1963
25. Bijlage 52 van de notulen der gewone zitting van de Provinciale Staten van Noord-Holland van 1969

26. Notitie over plaats en taak van de Culturele Raad Noord-Holland, IJmuiden 1982, p.6
27. Kassies, a.w., p.10
28. Uit: Beschrijving van het kunstbeleid in de provincie Noord-Holland, geschreven ten behoeve van het onderzoek 'Decentralisatie kunstbeleid' en in brief dd. 30 december 1980 door het VNG gezonden aan onze provincie
29. Idem, p.4
30. Zie bijvoorbeeld:W.P. Knulst, Mediabeleid en cultuurbeleid, 's-Gravenhage 1982
31. Nederlandse Staatscourant, 22 november 1982, nr.225, p.4
32. Handelingen Tweede Kamer 1982/83, 17600, hoofdstuk XVI, nr.2, p.41
33. Ibidem
34. Ibidem
35. Uitgegeven door de Federatie van Kunstenaarsverenigingen Amsterdam 1981
36. Kassies, a.w., p.11
37. Ibidem
38. Zie: Hoefnagel en Reinders, a.w., pp.47-49
39. Idem, p.47
40. Idem, p.59
41. Cultuurnota provincie Gelderland, Arnhem 1983, p.6

Bijlage I

Jaar	Totale rijksuitgaven (in miljoenen)	Rijksuitgaven voor kunsten (in mil- joenen)	Percentage
1870	99	0,09	0,09
1880	113	0,26	0,23
1890	166	0,29	0,17
1900	154	0,37	0,24
1910	204	0,57	0,27
1920	911	1,5	0,16
1930	839	2,3	0,27
1939	745	1,6	0,21
1950	3.550	3,2	0,09
1960	9.545	14,5	0,15
1962	9.087	16,6	0,18
1964	13.077	23,6	0,18
1966	18.150	38,6	0,21
1968	23.137	45,0	0,19
1970	28.965	61,4	0,21
1971	32.725	70,5	0,21
1972	37.831	80,7	0,21
1973	43.081	89	0,21
1974	51.068	111,5	0,22
1975	62.815	140,8	0,22
1976	77.909	157,9	0,20
1977	86.596	186,5	0,22
1978	96.205	208,9	0,22
1979	105.125	213,5	0,20
1980	114.893	222,2	0,19
1981	119.808	214,5	0,18
1982	128.990	219,7	0,17
1983	137.130	234,1	0,17

Bijlage II

Jaar	Begroting kunsten	Begroting totaal	Kunsten in % van totaal	aantal inwoners	uitgaven aan kunsten per inwoner
48	f 65.000,-	f 11.697.000,-	0,6	1.794.000	f 0,04
49	65.000,-	12.473.000,-	0,5	1.824.000	0,04
50	65.000,-	11.677.000,-	0,6	1.847.000	0,04
51	65.000,-	12.743.000,-	0,5	1.874.000	0,03
52	65.000,-	13.631.000,-	0,5	1.895.000	0,03
53	95.000,-	18.302.000,-	0,5	1.913.000	0,05
54	212.000,-	18.735.000,-	1,1	1.930.000	0,11
55	155.000,-	20.179.000,-	0,8	1.950.000	0,08
56	193.000,-	22.745.000,-	0,8	1.975.000	0,10
57	224.000,-	24.596.000,-	0,9	1.994.000	0,11
58	242.000,-	28.313.000,-	0,9	2.014.000	0,12
59	252.000,-	29.483.000,-	0,9	2.038.000	0,12
60	261.000,-	17.753.000,-	1,5	2.055.000	0,13
61	306.000,-	19.638.000,-	1,6	2.073.000	0,15
62	316.000,-	21.406.000,-	1,5	2.099.000	0,15
63	323.000,-	21.595.000,-	1,5	2.124.000	0,15
64	527.000,-	23.646.000,-	2,2	2.145.000	0,25
65	601.000,-	28.776.000,-	2,1	2.163.000	0,28
66	776.000,-	32.242.000,-	2,4	2.181.000	0,36
67	861.000,-	38.742.000,-	2,2	2.201.000	0,39
68	874.000,-	75.807.000,-	1,2	2.216.000	0,39
69	971.000,-	85.607.000,-	1,1	2.230.000	0,44
70	1.210.000,-	93.038.000,-	1,3	2.244.000	0,54
71	1.400.000,-	102.514.000,-	1,4	2.260.000	0,62
72	1.580.000,-	118.309.000,-	1,3	2.274.000	0,69
73	1.805.000,-	140.580.000,-	1,3	2.283.000	0,79
74	2.211.000,-	166.351.000,-	1,3	2.283.000	0,97
75	2.765.000,-	194.016.000,-	1,4	2.285.000	1,21
76	3.173.000,-	214.014.000,-	1,5	2.296.000	1,38
77	3.844.000,-	230.270.000,-	1,7	2.299.000	1,67
78	4.426.000,-	246.007.000,-	1,8	2.300.000	1,92
79	5.590.000,-	284.738.000,-	2	2.299.000	2,43
80	7.395.000,-	333.367.000,-	2,2	2.308.000	3,20
81	8.285.000,-	356.556.000,-	2,3	2.316.000	3,58
82	9.559.000,-	384.753.000,-	2,5	2.308.000	4,14
83	8.974.000,-	398.806.000,-	2,3	-	-

- Kunsten: hieronder zijn begrepen de in hoofdstuk 3 genoemde onderdelen, te weten muziek, dans, toneel, letteren, beeldende kunst, (bouwkunst), film, AK, KV, (+ scheppende kunsten);
- genoemde bedragen komen uit de begroting gewone dienst; suppletioire bedragen zijn hierbij niet opgenomen.

OPENINGSTOESPRAAK

r.j. de wit

Namens het provinciaal bestuur van Noord-Holland heet ik u van harte welkom op dit symposium, dat gewijd zal zijn aan het kunst- en cultuurbeleid.

Het is bijzonder verheugend om te kunnen constateren, dat er voor dit symposium een grote belangstelling blijkt te bestaan, groter dan wij hebben verwacht en hadden durven hopen. Onder u bevinden zich vele gemeentelijke vertegenwoordigers, zowel bestuurders als ambtenaren, van Noord-hollandse gemeenten, maar ook van gemeenten buiten onze provinciegrenzen. De collega-provincies zijn ook ruim vertegenwoordigd alsmede ambtenaren van verschillende departementen, die recent betrokken zijn geweest bij de herstructurering van het orkesten- en toneelbestel en in het bijzonder bij de nieuwe wijze van financiering van ons podiumstelsel. En tot mijn genoegen tref ik ook een aantal kamerleden in de zaal die bij de beslissingen over de nieuwe financiering ook ten nauwste betrokken zijn geweest. Het zijn gelukkig niet uitsluitend vertegenwoordigers van de drie overheidslagen, die hier aanwezig zijn; wij verheugen ons ook in de aanwezigheid van velen, die zich direct of indirect met kunst en kunstontwikkeling bezighouden en zich daar zeker nauw bij betrokken voelen.

De inhoud van het kunstbeleid in het algemeen en de (her-)inrichting van ons orkesten- en toneelbestel in het bijzonder is, zoals de meesten van u heel goed weten, al een geruim aantal jaren in discussie. Vele nota's en notities zijn over dit onderwerp verschenen en vele commissies zijn

met voorstellen gekomen. Het ging daarbij niet uitsluitend om de inhoud van het beleid als zodanig, maar zeker ook om de plaats, taken en verantwoordelijkheden van elk der overheden daarin; over het wel of niet decentraliseren, en de mate waarin, van het kunstbeleid of van delen van het kunstbeleid; over de wijze van financiering, waarbij de koppelsubsidiëring als een steeds groter knelpunt door zowel de subsidiërende overheden als de gesubsidieerde instellingen werd ervaren. De ontwikkelingen met betrekking tot de Kaderwet Specifiek Welzijn hebben hierin een belangrijke rol gespeeld.

Het tijdstip waarop dit symposium plaatsvindt is achteraf gezien zeer juist gekozen. De besluitvorming omtrent de herstructurering van het podiumstelsel en de gewijzigde financieringsstructuur is zeer recent afgesloten. Een zeer belangrijke bijdrage hierin is geleverd door een tweetal commissies, bekend onder de namen van hun voorzitters: de commissie Sutherland en de commissie De Boer, - beide voorzitters heet ik in het bijzonder ook hartelijk welkom - die de minister hebben geadviseerd over respectievelijk herstructurering van het orkestenbestel en het toneelbestel.

Een zeer positieve uitkomst van de uiteindelijke besluitvorming is dat er duidelijkheid is geschapen in de taakafbakening tussen de drie overheden. Het rijk is verantwoordelijk voor de kunstproductie en het kunstaanbod op landelijk niveau en de gemeenten voor de afname van het kunstaanbod en de instandhouding van de culturele accommodaties zoals deze schouwburg. Aan de provincies is een duidelijke tussenpositie, die tussen rijk enerzijds en de gemeenten anderzijds ligt, toegekend. Een positie die voor wat betreft Noord-Holland geheel aansluit bij het tot op heden gevoerde beleid. De concrete taakstelling van ons provinciaal kunstbeleid is gelegen in:

- ontwikkeling en instandhouding van kunstproductie op provinciale schaal;
- coördinator te zijn van kunstactiviteiten in onze provincie;
- spreiding van kunstactiviteiten in onze provincie bevorderend;
- stimulering van kunst binnen onze provinciegrenzen.

Een dergelijke taakafbakening biedt ruime mogelijkheden voor het voeren van een autonoom provinciaal beleid. Autonoom betekent voor mij niet: los van het beleid van

rijk en gemeenten. In dit verband spreek ik liever van autonomie in complementariteit. Het begrip complementair bestuur is iets waar ik in het algemeen heel sterk in geloof en de positie van de provincie in ons staatsbestel is ook typisch die van intermediair bestuur tussen rijk en gemeenten, maar samen met rijk en gemeenten optredend in complementair bestuurlijk verband. Dit geldt voor tal van onderwerpen van bestuurszorg en dus ook voor dit onderwerp. De taakafbakening zal in z'n totaliteit toch op elkaar moeten aansluiten, wil er in dit land sprake zijn van een samenhangend kunst- en cultuurbeleid.

Ik spreek de hoop uit dat het rijk, de provincies en de gemeenten zich zullen willen inzetten voor dat samenhangende kunst- en cultuurbeleid en er van doordrongen zijn dat kunst, kunstontwikkeling en kunstvernieuwing elementaire bestanddelen zijn voor de kwaliteit van onze samenleving. Mij direct richtend tot de aanwezige provinciebestuurders zowel in als buiten Noord-Holland doe ik een dringend beroep om de vrijkomende gelden uit de vereveningsoperatie ook daadwerkelijk te gebruiken om de aan de provincies toegedachte taken waar te maken. Het college van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland heeft inmiddels al besloten dat dit voor Noord-Holland ook zal gebeuren.

Dames en heren, vandaag zullen sprekers van verschillende bij het kunst- en cultuurbeleid betrokken overheden en instanties in de gelegenheid worden gesteld om hun visie op de recente koerswijzigingen te verwoorden. Ik wens u een plezierige en interessante dag toe en verklaar het symposium hiermee voor geopend.

WELKOMSTWOORD

m.j. haks

In verband met enkele recente ontwikkelingen inzake het muziekbeleid zult u hebben kunnen begrijpen dat wij het niet konden nalaten om het symposium te openen met een muziekkuitvoering door het Noordhollands Philharmonisch Orkest. Wij willen hierbij benadrukken dat het Noordhollands Philharmonisch Orkest een centrale plaats inneemt in de Noordhollandse muziekcultuur en in het muziekbeleid van onze provincie. Het orkest - en dat wil ik heel nadrukkelijk zeggen - zou hier niet gestaan hebben als niet provinciale staten en het college van gedeputeerde staten, het gemeentebestuur van Haarlem en talrijke andere gemeenten in Noord-Holland, de leden van de ruim 1000 koren in onze provincie en de duizenden Noordhollanders gezamenlijk actie hadden gevoerd tegen de voorgestelde opheffing, zoals die in de allereerste voorstellen van het ministerie op tafel was gelegd.

Aansluitend op de openingstoespraak van de Commissaris der Koningin in Noord-Holland wil ik graag het vertrekpunt onderstrepen van het symposium, namelijk dat kunst, kunstenontwikkeling en kunstvernieuwing onmisbare bestanddelen zijn voor de kwaliteit van onze samenleving en dat het daarom juist in barre en moeilijke bezuinigingstijden absoluut noodzakelijk is, ter bescherming en ter verdediging, het maatschappelijke en bestuurlijke draagvlak ervan te verbreden. Natuurlijk zijn er op meerdere, en óók essentiële, terreinen van de samenleving ontwikkelingen te signaleren die diep ingrijpen in sociale en maatschappelijke verworvenheden en die

ernstig zorgen baren en waarvoor mensen, organisaties, politici, bestuurders van lagere overheden in het krijt treden. Maar gezien alles wat er op het gebied van kunst en cultuur gaande is, temidden van al die turbulente gebeurtenissen die diepe sporen trekken in onze maatschappij, pleiten wij vandaag voor aandacht, voor extra aandacht, en voor gemeenschappelijk overleg; vragen wij meningsvorming en debat om te komen tot een verdere ontwikkeling en vóór alles ook verduidelijking van de plaats van de cultuur in onze samenleving.

Kunstenaars evenals politici die zich het belang van kunst voor de samenleving aantrekken, bevinden zich helaas veelal in een onmogelijke positie om de waarde van kunst voor de kwaliteit van ons dagelijks bestaan te verdedigen, hetgeen in de praktijk neerkomt op: bewijzen. Kunst laat zich vooraf niet bewijzen. Juist omdat ze onberekenbaar is, is ze niet definieerbaar, niet voorspelbaar, laat staan meetbaar. Daarom is het goed dat we vandaag, in een tijd waarin zich met betrekking tot het kunstbeleid een aantal cruciale ontwikkelingen voordoen, met elkaar van gedachten wisselen.

Provinciale staten van Noord-Holland en het college van gedeputeerde staten hebben samen met andere provincies en een groot aantal gemeenten stelling genomen tegen een te rigide benadering van de decentralisatiegedachte. Wij hebben ons met vele anderen ingezet voor een juiste taakafbakening en een verantwoordelijkheidstoedeling tussen de verschillende overheden, waarbij we moeten uitgaan van het onloochenbare gegeven dat cultuur in ons land een samenhangend geheel vormt en dat voor de instandhouding en ontwikkeling daarvan sprake dient te zijn van een samenhangende beleidsopvatting. Een beleidsopvatting die met zo weinig mogelijk regels en voorschriften de ruimte dient te bieden aan een pluriforme ontplooiing van de kunsten en waarbij de overheden, in welke constructie dan ook, elkaar nodig hebben.

De vraag is in de afgelopen weken gesteld, in de voorbereiding van het symposium: kan dit, in tijden van crisis, van toenemende spanningen in de samenleving, van minder middelen en daardoor ingewikkelde verdelingsvraagstukken, van voortdurende kortingen op het provincie- en het gemeentefonds of van walrussen, die in plaats van vis talloze miljoenen opslorpen, of van kolengravers die middelen wegscheppen in plaats van fossiele brandstof opleveren? Wij zeggen: ja, dat kan, en dat zal moeten, ook omdat per slot van rekening de kwaliteit van het bestuur en van het beleid ook afgemeten zal worden naar

de wijze waarop wij, als bestuurders, met kunst en met kunstenaars omgaan. Wetende dat we als bestuurders van verschillende overheidslagen met een ingrijpende koerswijziging te maken hebben op het gebied van de podiumkunsten en van de kunsten in het algemeen.

Is het teveel gezegd als ik vaststel dat we in een volstrekt nieuwe fase terecht zijn gekomen; een fase die ongetwijfeld ook weer nieuwe problemen met zich mee zal brengen.

Met dit symposium willen wij bijdragen aan het debat door een platform te bieden voor een ieder die zijn of haar mening wil geven over de verdere ontwikkeling van het cultuurbeleid.

Wij zijn uitermate verheugd met de grote belangstelling en ik geloof zeker dat het een interessante bijeenkomst zal worden. Daarvoor staan mede borg de verschillende sprekers die we bij elkaar hebben kunnen krijgen. Nu reeds bij het begin van deze bijeenkomst wil ik de grote erkentelijkheid van het provinciaal bestuur uitspreken voor het feit dat ze bereid waren vandaag hun medewerking te verlenen.

⁵ KUNST- EN CULTUURBELEID; een paar uitgangspunten w. sutherland

Duizenden dingen zou ik kunnen zeggen over cultuurbeleid maar ik zal me beperken, ook al om u niet in slaap te brengen. Ik wil beginnen met op te merken dat wij vandaag in een theater bijeen zijn, een begrip dat hier in Europa pakweg 2500 jaar oud is. De zaal, zoals u die hier ziet, heeft in de vroege 17e eeuw zijn vorm gekregen, evenals de toneelruimte. Aanvankelijk was het toneel aanzienlijk dieper, doch kort na 1800 is die diepte er weer uitgehaald en is het toneel in de breedte uitgedijd.

Waarom dit historische inleidinkje? Omdat ons gepraat vandaag daardoor wellicht een zeker perspectief krijgt. Wij zijn niet de eersten die nadenken over kunst en cultuur, begrippen overigens, die zich nog moeilijker laten vangen in een definitie dan het begrip theater. Wij hebben de cultuur geërfd van vorige generaties; wij dienen er zorgvuldig mee om te springen, zodat wij ook nog wat aan de volgende generaties hebben over te geven.

Vandaag praten wij er weer over en dan gekoppeld aan het begrip beleid en dat geheel weer vastgemaakt aan de begrippen decentralisatie en taakafbakening. Ook over deze laatste begrippen zal ik het hebben, met als kanttekening echter, dat ik niet bepaald tot de specialisten op dat gebied behoort. Soms heb ik de indruk dat de cultuurpolitiek de functie van de godsdienst is gaan overnemen: met hetzelfde gemak waarmee vroegere generaties de begrippen "genade" of "vrije wil" hanteerden, nemen wij de woorden "samenhangend beleid", "emancipatorische kunst" en curieuze termen als "gebundelde decon-

centratie" en "maatschappelijke relevantie" in de mond. Vele van deze begrippen bestaan uit verhullende of loze woorden, die alleen door de nieuwe priesterkaste - wij met elkaar dus - met een routineus gemak worden gehanteerd.

Met deze opmerking bedoel ik niet elk gesprek over het onderwerp van vandaag al bij voorbaat als zinloos te verklaren. Anders had ik de uitnodiging hier te spreken - waarvoor mijn oprechte dank - niet aangenomen. Wat ik wel bedoel is dit: Wij hebben de taal gekregen, niet om onze gedachten te verbergen, zoals Talleyrand zei of was het Von Metternich, maar om zo duidelijk mogelijk te zeggen wat wij bedoelen. Laten wij proberen met dit uitgangspunt in handen de begrippen van het thema van vandaag "Kunst- en cultuurbeleid, van decentralisatie tot taakafbakening" wat te belichten.

Ik geef u wat van mijn eigen ideeën. Een subjectieve benadering derhalve. Dat zal op z'n best waarheden opleveren die gekleurd zijn, of slechts halve waarheden. Maar als elke spreker van zijn eigen benadering uitgaat, levert dat aan het eind van deze middag misschien toch een soort totaal op. Zoals de oude kunsthistoricus Friedländer zei, sprekend over de Vlaamse kunst van de 16e eeuw: iedere uitspraak erover is maar een halve waarheid, maar als we alle halve waarheden aan het eind van de dag optellen, ontstaat er toch een beeld dat misschien enige verheldering geeft.

Beginnen wij met het begrip decentralisatie. Wanneer we dit woord al gebruiken - en het schijnt een beladen woord te zijn - moeten we het vooral in zijn verhoudingen zien. Nederland is aanzienlijk kleiner dan de Duitse deelstaat Nedersaksen en - wanneer we de oppervlakte van onze binnenwateren niet meerekenen - ongeveer even groot als Noordrijn-Westfalen.

Terzijde: niemand had overigens ooit gedacht dat onze binnenwateren nog eens zo'n belangrijke rol zouden spelen in de herverdeling van de gelden van de podiumkunsten.

Decentraliseren in Nederland heeft een andere betekenis dan hetzelfde principe in landen als Duitsland of Canada. Bij een eerdere gelegenheid, ook in Haarlem, heb ik het al eens gekenschetst als "de onderverdeling van een vingerhoed".

Bij het gehele discours over centralisatie versus decentralisatie zijn ook interessante tegengestelde bewegingen te constateren. Het landbouwbeleid bijvoorbeeld - cultuur in zijn meest oorspronkelijke vorm - wordt op Europees niveau vastgesteld; andere dingen zoals het welzijnsbeleid op gemeentelijk

niveau. Hoe gaat dat met de literatuur. Is die decentraliseerbaar? Wat bedoelen we dan toch eigenlijk met het begrip decentralisatie? Waarom is het goed of waarom niet? Ik weet het niet. Natuurlijk weet ik het wel een beetje: het is vooral de dodelijke vrees dat alles centraal wordt beredderd. Is die vrees gerechtvaardigd? Ik denk van niet.

Genoeg over decentralisatie, over naar een wat inhoudelijker facet. Na de oorlog zijn veel culturele instellingen tot stand gekomen, dank zij een gezamenlijk optreden van de drie bestuurslagen in Nederland: rijk, provincie en gemeente. Het totstandkomen en het instandhouden van deze instellingen bleef decennia lang goed gaan; de financiële verdeelsleutels varieerden van instelling tot instelling, van provincie tot provincie, van gemeente tot gemeente. Weliswaar werkten de overlegorganen, bijvoorbeeld het SOT, het Subsidiëntenoverleg Toneel, en het SOM, hetzelfde voor muziek, niet altijd even goed, maar er was geld om barsten in het bouwsel van de gezamenlijke verantwoordelijkheden van een pleisterlaag te voorzien. Nu is de pleisterlaag afgebladderd, de barsten bleken intussen verder gelopen te zijn. Dat heeft een ieder kunnen constateren, vooral de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de produktiekant van de podiumkosten liep spaak. Het werd derhalve tijd een ander bouwsel op te richten. Daar zijn wij nu met ons allen mee bezig.

De Commisaris van de Koningin heeft het al gezegd, voor de podiumkunsten zijn de bestuurlijke verantwoordelijkheden ruwweg als volgt verdeeld:

rijk - produktie
gemeente - accommodatie
provincie - spreiding en eigen regionale bijkleuring, eigen regionaal beleid.

Deze regeling wordt door sommigen gekenschetst als een centralistische maatregel - en dus verkeerd, voegen anderen daar weer aan toe. Die conclusie lijkt mij onjuist, en wel omdat men de daaraan voorafgaande toestand eveneens onjuist heeft gedefinieerd. Men kan alleen een dergelijke conclusie trekken, wanneer men produktie en afname uit elkaar trekt. Wanneer men die beide als één geheel beschouwt, is er hoogstens sprake van verschuiving van enig geld. Een produktie kan namelijk alleen maar worden gemaakt, wanneer er een theater, bij voorkeur bevolkt met enig publiek, een concertzaal of een cultureel centrum is. Anderzijds zijn deze gebouwen zinloos wanneer er geen voorstellingen of concerten worden gegeven. Pas wanneer accommodatie en produktie elkaar ontmoeten is er sprake van een voorstelling of van een concert. In de nieuwe

regeling is er één bestuurslaag duidelijk verantwoordelijk voor de ene poot, een andere bestuurslaag voor de andere. Dat kan men noch centralistisch, noch decentralistisch noemen: het is een nieuwe vorm van taakafbakening. Dat de ermee gepaard gaande verschuiving van financiële middelen anno 1984 budgettair neutraal moest plaats hebben, is de enige ongelukkige bijkomstigheid, maar dat heeft kennelijk te maken met de financiële toestand van ons land.

Hoe moet die nieuwe taakafbakening nu verder worden geregeld? Ik pleit voor zo weinig mogelijk regelingen. Natuurlijk moeten we nu, in de overgangperiode, ons hoofd erbij houden; wie doet wat en hoe. Niet alleen omdat vele regelingen in het verleden ondeugdelijk zijn gebleken en steeds verdere verfijningen opriepen, zodat iedereen gek werd, maar ook omdat regelingen in de handen van ongeïnteresseerde, fanatieke of wraakzuchtige hanteerders evenzovele belemmeringen vormen voor een natuurlijke loop der dingen en zelfs catastrofes kunnen veroorzaken. Voor een gezelschap van ingewijden zoals u bent, zal althans één zo'n gevaarlijk voorbeeld moeiteloos te vinden zijn.

Wat mij voor ogen staat is het volgende. In de eerste plaats zal met een taakafbakening, als nu geconstrueerd, uitstekend te werken zijn. In de tweede plaats blijven wij elkaar in de nieuwe regeling ook nodig hebben. Zoals ik al zei: de produktie kan niet zonder de accommodatie en omgekeerd; rijk en gemeenten blijven in gesprek. Het rijk blijft spreiding garanderen; de provincie kan toezien op die spreiding van voorstellingen en concerten, deze bijkleuren naar eigen wens en voorts eigen aanvullende taken op zich nemen. De provincies kunnen, met de voorzieningen in het eigen gebied waarvan de financiën door het rijk worden gegarandeerd, een eigen beleid voeren.

Wat de spreiding betreft: het is en blijft een groot goed, maar wat wel zal verdwijnen is de vanzelfsprekendheid waarmee in het verleden een grote produktie, een paar vrachtwagens vol, naar één of andere plaats in Nederland ging om aldaar voor vijftig belangstellenden voor het voetlicht te worden gebracht.

Wanneer ik spreek over het elkaar nodig hebben, met elkaar samenwerken, valt al gauw het woord "autonomie", waarachter sommige bestuurders zich soms verschuilen als achter een schans. Wanneer dat zou betekenen dat we daarmee geen rekening meer behoeven te houden met anderen, zijn we op de ver-

keerde weg. Daarom denk ik dat een jaarlijks, of halfjaarlijks contact tussen al diegenen die gezamenlijk bestuurlijk verantwoordelijk zijn voor kunst en cultuur, nuttig en wenselijk is. En de toon van dat overleg zal moeten zijn: Gaat het goed? Kan het nog beter? Zijn er problemen en hoe lossen we die op?

Ik bewoon van nature een misschien utopisch universum, maar ik ga er van uit dat ook overheden harmonisch bij elkaar kunnen zitten, in alle redelijkheid, zonder elkaar "vliegen af te vangen" of "zwarte pietten toe te spelen".

Genoeg over de taakafbakening, naar de kunsten!

Toen ik de titel van het symposium voor het eerst las, zag ik het heel plastisch voor me: kunst- en cultuurbeleid, van decentralisatie tot taakafbakening - de muzen, vermoeid, op weg van de ene woestijn naar de andere. Wanneer we ambtelijke en politieke taal gaan toepassen op de cultuur, bestaat het gevaar dat wij voor de cultuur een parcours gaan uitzetten zoals bij de paardensport: nu links af, dan rechts af, over een sloot springen, vervolgens over een andere hindernis. Voor de kunsten: nu weer maatschappelijk relevant, dan weer emanciperend, vernieuwend (dat vooral), bewustmakend, linksaf, rechtsaf, gedecentraliseerd of juist niet. Voor mij onbegrijpelijk, die hartstocht om de kunsten iets voor te schrijven. De kunst moet niets. Zij heeft haar eigen wetten, die wij nog steeds niet kennen. Wij met elkaar hebben er geen idee van hoe een creatieve impuls tot stand komt. Wij weten niet wat iemand er toe brengt een schilderij, een symfonie of een gedicht te maken, waarom mensen een vioolsonate van Mozart willen spelen of er naar willen luisteren. Dit niet weten noopt tot grote voorzichtigheid. Wij hebben het er zo druk mee: voor we het weten, denken we dat wij met al ons geredder de cultuur maken.

Dat is helaas, of gelukkig, een misverstand. Ik gebruik ter illustratie van dit misverstand nog wel eens het beeld uit het toneelstuk 'Chantecler' van Edmond Rostand (1910). De haan, de markies de Cantecleer, zegt 's morgens vroeg: "Is het al zo laat? 't Wordt tijd, dat ik ga kraaien, anders gaat de zon niet op".

Het enige wat wij moeten doen is volgen wat de muzen uitspreken, wat er gebeurt op het gebied van de kunst en de cultuur. Daarin kunnen wij stimuleren of niet stimuleren, een belangrijke functie, dit te meer omdat wij ook daarvoor eigenlijk nauwelijks over gefundeerde criteria beschikken.

Nog een paar opmerkingen.

Nu - in de nieuwe taakafbakening - de produktiekant van de podiumkunsten voornamelijk door het rijk wordt betaald, bespeur je wel eens de vrees dat de cultuur uniform gaat worden, van bovenaf gedirigeerd. Ik acht deze vrees ongegrond, zoals u al begrepen zult hebben.

Als er al uniformiteit zou dreigen, komt die volgens mij uit een heel andere hoek. Wanneer provincies een toekomstplan voor de cultuur gaan maken, zoals Noord-Holland en ook andere provincies - hulde daarvoor -, bestaat er een kans dat men uit een soort democratische nauwkeurigheid alles wat met kunst en cultuur te maken heeft netjes gaat benoemen en inventariseren. Vooral niets overslaan: denk aan de actiegroepen! Dus iedereen denkt aan de amateurs, de koren, de orkestmuziek, de kamermuziek, de geïmproviseerde muziek, de minderheden, de jazz, de pop, de creatieve vorming, de beeldende kunsten, ook weer onderverdeeld, het toneel en het andere toneel, en ga zo maar door. Dat kon wel eens de nieuwe uniformiteit worden, althans in beleidsopzicht: de democratische nauwkeurigheid doet overal hetzelfde beleid ontstaan.

Drie voorbeelden van het tegendeel uit het verleden, in dit geval de jaren zeventig van de 18e eeuw. In deze jaren schreef Frederik de Grote aan zijn zuster Wilhelmina von Bayreuth: "de nieuwe muziek madame, is gedegeneerd tot een soort ketelmuziek die de oren kwetst in plaats van ze te strelen". Berlijn, 1770, Frederik de Grote was kennelijk niet op vernieuwing uit, hield niet van moderne muziek.

En wat was dan die moderne muziek? De muziek van de Mannheimers, zoals ze werden genoemd, die aan het hof van de keurvorst van de Paltz een nieuwe vorm van de symfonie vastlegden, een eigen Duitse muziek, zoals ze die noemden.

Vlakbij Mannheim, in Stuttgart, creëerde de hertog van Württemberg in diezelfde tijd een ongelofelijke intensieve opera- en balletcultuur, voornamelijk Italiaans en Frans van snit.

In diezelfde periode op drie verschillende plaatsen in Duitsland totaal van elkaar verschillende uitgangspunten, alle zeer cultureel, maar onderling anders. Het zou te wensen zijn, dat wij ook in Nederland een zo grote diversiteit konden ontwikkelen. Daarvoor is fantasie nodig, durf om platgetreden paden - ook in beleidsopzicht - te verlaten, en de noodzaak een zekere regionale eigenzinnigheid te ontwikkelen. Daarvoor is ruimte, ook - en misschien wel vooral - in de nieuwe structuren die wij aan het opbouwen zijn. Die zullen altijd worden bepaald door een zekere wisselwerking: lande-

lijk cultuurbeleid, in overleg tot stand gekomen, beïnvloedt regionaal en gemeentelijk beleid. Met elkaar geven wij vorm - meer niet denk ik, maar ook niet minder - aan het culturele klimaat van Nederland.

Met dit alles wens ik ons allen veel succes toe.

Wij beseffen allemaal, denk ik, dat wij dienaren zijn; vandaag zijn wij het vooral van de muzen. Die muzen voelen zich het meest thuis in een klimaat, dat een grote mate van vrijheid kent. Mij staat voor de kunsten - en werkelijk niet voor de kunsten alleen - een wijze van besturen voor ogen, die ik gemakshalve de Taoïstische wijze van besturen noem. De Tao, ook zo'n 2500 jaar oud, leert dat men niet te veel maatregelen moet nemen: elke maatregel immers roept automatisch de noodzaak tot het nemen van een andere maatregel op. Zo min mogelijk nota's derhalve, regelingen of verfijningsregelingen: deregulering met een filosofische basis. Dat leidt tot de paradoxale aanbeveling, waarmee ik wil besluiten: Hoe minder wij met z'n allen doen, hoe beter het zal gaan met de kunsten en met de cultuur.

5 OM HET BEHOUD VAN TRADITIE EN VERNIEUWING

h.a. de boer

"Er zijn vele signalen waarneembaar die wijzen op nabije veranderingen in het landelijk kunstbeleid. Daarbij zal het niet gaan om de gebruikelijke bijstellingen, maar om een min of meer fundamentele herwaardering".

Die waarschuwing is niet van mij, maar van Jan Kassies, in zijn meer dan indrukwekkende rede ter gelegenheid van de installatie van de nieuwe leden van de Raad voor de Kunst. Los van de vraag of de waarschuwing nu een positief of een negatief oordeel over die veranderingen inhoudt - dat weet je bij Jan Kassies immers nooit zo precies - duidelijk is dat hij een oproep heeft willen doen om een nieuw debat te starten over het kunstbeleid. Een debat dat in ieder geval ook moet gaan over de wenselijkheid van de samenballing van geld en dus macht bij de rijksoverheid als gevolg van de recente centralisatie van podiumkunsten.

Vandaag maken we misschien een begin met dit debat, zij het, wat mij persoonlijk betreft, met de nodige schroom. Dezelfde schroom als die ik had toen mij gevraagd werd het voorzitterschap van de landelijke werkgroep Toneelbestel op me te nemen. Het mag zo zijn in dit land, dat van ministers tijdens hun zittingsperiode deskundigheid en visie wordt verwacht op de werkterreinen van hun ministerie; van ex-ministers die het gewoonlijk zonder adviseurs moeten stellen, lijkt me dat vaak teveel gevraagd. In ieder geval van deze ex-minister waar het toneel betreft. Pas na herhaalde verzekering dat de minister mij had toegerust met een zeer breed geschakeerd aantal deskundigen heb ik tenslotte die schroom overwonnen. Hoe breed

die schakering was, ondervond ik al spoedig. De eerste bijeenkomsten van de werkgroep heb ik met enige verbijstering voorgezeten. Ik voelde mij een verkeersleider op een luchthaven (degenen die op de hoogte zijn van mijn huidige functie zullen begrip hebben voor de associatie), waar een keur van verschillende vliegtuigen volstrekt willekeurig en op eigen houtje opsteeg en landde, zonder waarneembare indicatie van bedoeling of bestemming. De vele botsingen en bijna-botsingen vermochten deze echter sfeer absoluut niet te drukken. Kortom, deskundigen genoeg maar geschakeerd, zéér geschakeerd. Ik verzeker u dat ik de opleveringstermijn van ons rapport in mijn gedachten gedurig opschoof tot ver na de datum die onze secretaris ons steeds blijmoedig bleef voorhouden. Maar zie, op het toppunt van goed verborgen moedeloosheid keerde het tij.

Dat omslagpunt viel zo ongeveer samen met de bespreking van het onderwerp centralisatie of decentralisatie. Na eindeloos getob over kaderwetten die er wel of niet meer waren, angsten van artistiek leiders voor ongebreidelde overheidsmacht, koppelsubsidies en wat dies meer zij, was het weer Jan Kassiés die de toon zette: "De Nederlandse cultuur is toch gewoon niet anders te bezien dan als één geheel. Dat geldt ook voor de toneelcultuur". Hij poneerde het niet als stelling maar deed eigenlijk een simpele constatering, compleet met de daarbij behorende vermoeidheid in zijn stem.

Ik zal u niet vermoeien met een verdere beschrijving van de discussies die wij voerden en de golfbewegingen in af- en toenemende abstractie daarvan. Wel wil ik nog aangeven dat naarmate de discussie vorderde, het besef van de onontkoombaarheid van de constatering van Kassiés groeide. Als vanzelf ontstonden contouren waarover in een steeds samenhangender vocabulaire kon worden gesproken. De commissie had zijn draai gevonden omdat de stelling iets had gedaan wat de meer praktische opdracht van de commissie niet had bewerkstelligd: de zingeving van nu juist die geschakeerde samenstelling van de commissie, in combinatie met de opdracht waarvoor zij stond. Kennelijk was een wat fundamentele bezinning op het wezen van de cultuur nodig om de specifieke zakelijke belangen, vooroordelen en angsten opzij te kunnen schuiven. En dat bevrijdend gevoel heeft de commissie niet meer verlaten, evenmin als de collectief ervaren verantwoordelijkheid om de opdracht tot een goed einde te brengen. Niet om het een minister naar de zin te maken, maar omdat het mogelijk leek echt iets wezenlijks te zeggen en het nog uitgevoerd te krijgen ook.

Ik vertel u dit alles niet alleen bij wijze van overpeinzing. Er zit een les in verscholen die ik er zelf bij geleerd heb. De les dat het vraagstuk van de centralisatie van de podiumkunsten niet in de eerste plaats geregeerd dient te worden door bestuurlijke en financiële noties, maar door een opvatting over de onderscheidenheid van onze nationale cultuur in al zijn facetten. En in het verlengde daarvan, de les dat vanuit welke achtergrond of belang men dit debat ook voert, artistiek leider, schouwburgdirecteur, landelijk of plaatselijk politicus, theateronderzoeker, uiteindelijk geen andere optie openblijft dan de consequentie te trekken uit deze opvatting. Te concluderen dus tot een verantwoordelijkheidsstelling van de nationale overheid voor een nationale kunstpolitiek waarin de instandhouding en ontwikkeling van de Nederlandse cultuur is gewaarborgd, vanuit één beleidsvisie, één beleidsinstrumentarium.

En daarmee kom ik op de feitelijke discussie van vandaag, die ik, voor wat mijzelf betreft, wil beperken tot het toneelbestel. Met enige schroom, ik zei het u al. Ik draag in mijn dagelijkse leven geen enkele bestuurlijke verantwoordelijkheid meer voor het professionele kunstleven en van daaruit voel ik me ook niet de eerstgeroepene voor dit debat. Dat ik toch voor u sta, komt omdat ik door het voor mij eigenaardige en fascinerende leerproces in de commissie Toneelbestel op zijn minst nieuwsgierig ben geworden. Nieuwsgierig bijvoorbeeld naar de artistieke ontwikkeling van ons toneel in, zeg de eerstkomende tien jaar. Zullen onze aanbevelingen echt leiden tot beter toneel? Als je de Volkskrant mag geloven niet. Ook al wordt uiteindelijk toch nog 1/6 van het gezelschapsbudget van het rijk gerealloceerd, naar de mening van die krant blijft het kruidenieren. Ook niet naar de mening van de NRC. Ook hier deed de teleurstelling over het feit dat het toneelgezelschap ADM niet onmiddellijk zijn volle 3,5 miljoen kreeg overgemaakt, de aanvankelijk voorzichtige juichtonen over de reorganisatie abrupt omslaan in droeve somberheid. Feit is natuurlijk dat niemand het écht kan weten. Zullen de nieuwe artistieke combinaties hun belofte waarmaken? Wat gaat het rijk doen met de nieuw verworven macht in combinatie met nieuwe subsidieregels, waarin om de drie jaar zo'n beetje de balans kan worden opgemaakt? Komt er een nadrukkelijk étalisme zoals Kassies veronderstelde? Of vindt er voortaan vanzelf tijdig regulering en beweging plaats, omdat duidelijk is geworden dat gezelschappen kunnen worden opgeheven op louter artistieke gronden? Voorlopig stel

ik vast dat naast de door de Commissie veroorzaakte veranderingen, vanaf het moment dat de reorganisatie in beeld kwam, vanuit zichzelf, grote bewegingen in het artistiek personeel hebben plaatsgevonden. Maar ook hier geldt de vraag of elke verandering een verbetering zal blijken te zijn. In ieder geval geldt voor mij persoonlijk dat de huidige reorganisatie is mislukt als in de toekomst een al te ruim gebruik moet worden gemaakt van de rijksmacht om veranderingen door te voeren.

Nieuwsgierig ben ik ook hoe de provincies invulling zullen geven aan de hun toebedeelde taken. Zij zijn erin geslaagd de Kamer iets te laten doen wat eigenlijk niemand voor mogelijk had gehouden. Ik doel daarbij op het amendement op de begroting van Binnenlandse Zaken, waardoor de provincies ca. 10 miljoen gulden rijker werden en de gemeenten eenzelfde bedrag armer.

Een terechte zaak omdat de provincies inderdaad taken op podiumkunstengebied op zich moeten nemen. Ik noem alleen al de instandhouding van kleinschalig kinder- en jeugdtheater. Des te wranger is het dan ook om hier en daar te moeten vernemen dat enkele provincies het verdiende geld helemaal niet ten goede zullen laten komen aan kunsten, maar dit geld regelrecht aan de algemene middelen toevoegen. Ik durf het een ongehoord schandaal te noemen wanneer zou blijken, dat een groot deel van de bij de gemeenten weggehaalde miljoenen alsnog aan "lantaarnpalen" zouden zijn uitgegeven. Een schandaal omdat deze gelden om geen enkele andere reden bij de gemeenten zijn weggehaald, dan om - een door de provincies zelf aangegeven noodzakelijkheid - het voeren van een provinciaal cultuurbeleid mogelijk te maken. Mijns inziens staat toch eer en integriteit van de provinciale cultuurpolitiek op het spel. En het is ook dáárover waar het debat zou moeten gaan.

Werkelijk brandend van nieuwsgierigheid ben ik ook naar de afloop van het overleg tussen WVC en de drie grote steden over de financiering van de podiumkunsten in die drie steden. Tenslotte betreft het hier het leeuwendeel van het podiumaanbod.

Even leek het erop dat dit overleg snel zou uitdraaien op wat iedereen in dit land, behalve natuurlijk wethouder Linthorst van de gemeente Rotterdam, het meest wijs vindt: de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid vertaald in een gemeenschappelijke financiering. Wijs, omdat de loutere aanwezigheid van een nationale cultuur die door een nationale cul-

tuurpolitiek dient te worden bestreken, zich niet verdraagt met een exclusieve verantwoordelijkheid van de grote steden, terwijl een exclusieve rijksverantwoordelijkheid onrecht doet aan zoiets als een stedelijke samenhang.

Er schijnt echter iets aan de zonnestand veranderd te zijn, want mij bereiken signalen dat tenminste twee van de drie grote steden steun trachten te verwerven voor de decentralisatiegedachte. U kent de stelling: "Wij kunnen dat even goed zo niet beter dan het rijk, breng de dingen maar dichterbij de mensen etc."

Hoewel ik er zonder meer van uitga, dat de minister en de Tweede Kamer voldoende besef hebben van hun cultuurpolitieke verantwoordelijkheid om deze opiniëring op zijn waarde te schatten, is het wel interessant na te gaan waar deze gedachten nu vandaan komen.

Is het de ambitie van Amsterdam een eigen stedelijke kunstpolitiek te voeren en daarmee de bredere bestuurstraditie van ruimte voor de creatieve chaos, althans wat de kunstsector betreft, te verlaten? De laatste bezuinigingsbeslissingen wijzen daar niet op, omdat die juist zo mager eenzijdig worden gegrond op de rijksverantwoordelijkheid voor een aantal zaken als bijvoorbeeld Mickery. Ook hebben mij nog geen geluiden bereikt dat Amsterdam al een heldere visie heeft op het theateraccommodatie-vraagstuk in de stad, bijvoorbeeld op de vraag wat in de Amsterdamse stadsschouwburg, de schouwburg van de culturele hoofdstad van het land, zal gaan gebeuren na vertrek van opera en ballet.

Of is het het altijd achtergestelde Rotterdam dat zijn veel sturender bestuurstraditie nog ongestoord wil beleven. Een bestuurstraditie overigens, die er de verklaring van zal zijn dat een ongehoord grote bezuiniging op de kunstsector binnen het kader van een algemene bezuinigingsronde volstrekt geruisloos kan worden gevolgd door een nieuwe, nu speciaal en exclusief in de Rotterdamse kunstsector.

Voorlopig moet ik het erop houden dat de grote steden zichzelf een onderhandelingsmarge trachten te verschaffen om de onontkoombare conclusie van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid niet zonder enige financiële winst voor deze steden te laten triomferen. Een wat harde noot maar ik vond dat die toch gekraakt moest worden.

Tot zover mijn nieuwsgierigheid.

Ik wil u wel zeggen dat ik met enige verbazing de opiniëring over de landelijke ontwikkelingen op kunstgebied signaleer. De pers vertoont misschien toch een beetje het beeld van het

jongetje dat bij de eerste beweging van het andere jongetje te snel zijn schouder heeft opgehaald en deze beweging daarom verkrampst volhoudt bij elke volgende beweging. Het is spijtig wanneer de incidenten meer aandacht krijgen dan de toch - en laat ik wat overdrijven - "historische" beslissingen die ook genomen zijn. Want al meer dan 10 jaar is gesproken en geschreven over de herstructurering van het toneel- en orkestenbestel.

Tot voor kort zonder enig resultaat. Wij beleven op dit moment dat er ook iets wordt gedaan, in een tempo zelfs waar je vraagtekens bij kunt zetten. Talloze belangrijke orkesten en toneelgezelschappen worden van een naar de ondergang neigend subsidiesysteem verlost; binnen het toneel wordt op korte en lange termijn eindelijk geconsolideerd wat aan traditie en ontwikkeling moet worden geconsolideerd en tegelijkertijd wordt de ruimte voor artistieke beweeglijkheid en vernieuwing vergroot. Binnen de muziek worden orkesten gesaneerd en opnieuw doelmatiger geformeerd, zodat geld resteert voor niet-symfonische muziekvormen. De provincies tenslotte krijgen miljoenen in de schoot geworpen om een eigen provinciale cultuurpolitiek mee te bedrijven. Hier past zeker geen schouderophalend "nou en" maar integendeel een verwachtingsvol en tot debat bereid "en nu".

↳ **BADWATER**

h. boswinkel (uitgesproken door cox habbema)

VOORAF

Ik sta hier in een wat merkwaardige situatie. Ik lees vandaag de speech van Hans Boswinkel. Ik vind dat niet prettig. Ik ben zelf redelijk verbaal begaafd. Ik was hier niet namens de Kunstenbond. Ik kwam eigenlijk wat informatie halen en niet meteen commentaar leveren. Ik houd niet van lezen van anderen teksten, tenzij met zes weken repetitietijd. En Hans kan het zelf zo prachtig gloedvol. Maar hij is ziek en ik heb begrip voor het feit dat de organisatie van deze dag graag wilde dat iemand de tekst overneemt en ik heb begrip voor het feit dat de Kunstenbond graag wilde dat iemand uit hun geleerden dat doet.

Ik sta hier dus, zoals u merkt, vol begrip. Maar het blijft niet prettig een tekst te lezen waarvan ik de inhoud op zo korte termijn maar gedeeltelijk kon verifiëren en ik dus niet precies kan beoordelen hoeveel ik ervan, in deze vorm, onderschrijf. Maar daarna ga ik gewoon als mijzelf achter die tafel zitten en kunt u me altijd nog vragen wat ik zoal vind. U zult in ieder geval zien dat met name de eerste zin een bijzondere extra dimensie krijgt door mij dit vandaag te laten lezen.

Ik lees dus de tekst van Hans Boswinkel, voorzitter van de Kunstenbond FNV.

Toen de uitnodiging mij bereikte om op dit symposium de standpunten van de vakbeweging in te brengen over een zo gewichtig onderwerp, heb ik die invitatie met enige gretigheid aanvaard. Ten eerste omdat het niet elke dag voorkomt dat de Kunstenbond door bestuurders voor wat dan ook wordt uitgenodigd - meestal moeten wij ons met duwen en dringen een plaats aan de tafel veroveren. Ten tweede omdat die uitnodiging mij de gelegenheid geeft het Noord-Hollandse bestuur te prijzen voor dit initiatief - een hopelijk diepgaande, houtsnijdende discussie over zaken die zich toch nog grotendeels in de schaduw van het politiek gebeuren afspeelen.

Een derde reden is dat ik hier graag wil betogen dat wij allen, betrokken bij beleid voor kunst en cultuur, met dit soort discussies en symposia op de verkeerde weg zijn. Zonder de goede bedoelingen van de organisatoren in twijfel te willen trekken, wijs ik er op dat de discussie rond het onderhavige thema, in het Parlement, de Raad voor de Kunst, vandaag - hier, zich richten op de organisatorische, beleidsmatige aspecten - waarbij onder tafel dreigt te verdwijnen dat gesproken wordt over een onvolgroeide plant, een outcast in onze maatschappij. De discussie vandaag en de levensruimte voor kunst en kunstenaars verkeren in wanverhouding tot elkaar.

Wij, en ik reken mezelf dan ook even tot u, moeten ons hoeden een variant te worden van de situatie rond ontwikkelingshulp: het ontbreekt niet aan beleidsmatige discussies, aan ambtelijk apparaat, soms zelfs niet aan geld - daar houdt de vergelijking dan ook op - maar het uiteindelijk effect voor de behoeftigen reikt niet verder dan de daarvoor al en daarna nog bestaande uiterst discutabele charitas. De bloemen van kunst en cultuur kunnen slechts bloeien, wanneer wij ons richten op en bepalen tot de verbetering en instandhouding van het leef- en werkklimaat van de kunstenaars. Nog even - en de cijfers bij het symposium-materiaal wijzen het uit - en we zitten weliswaar met een afgeronde beleidsdiscussie, maar zonder kunst en dát omdat we de kunstenaars hebben overgeslagen.

Voordat ik nu in dit bestek verder inga op het discussiethema van vandaag, wil ik er op wijzen dat de invalshoek van de vakbeweging geen eenduidige is. Ten eerste staat daar de behartiging van de sociaal-economische belangen van haar leden. Die taakstelling doet ons zoeken naar duidelijk herkenbare punten, onderhandelingstafels waar we afspraken kunnen maken

over arbeidsvoorwaarden, over budgetten en werkgelegenheid. Daarnaast moet onze bond de plaats van kunst en cultuur in onze samenleving verdedigen en zo mogelijk zelfs gewichtiger maken. En dat tweede doel legitimeert mijn optreden vandaag.

Wanneer ik dan vanuit die tweeledige opdracht het thema van vandaag bekijk, kan ik zeggen dat ik me in het beeld van de complementaire taakafbakening wonderwel kan vinden. Wij hebben ons vanwege de onherkenbaarheid van onderhandelingspartners altijd verzet tegen de huidige - tot voor kort bestaende(?) - situatie. Het is wat moeilijk praten met gekoppelde subsidiënten, SOM-men en SOT-ten. De Kaderwet joeg ons de stuipen op het lijf: de afweging binnen planningsland van kunst tegen de lantaarnpalen om kunstenaars aan op te hangen leek ons niet het geëigende kader om de plaats van de kunstenaars en hun produkten te verdedigen.

Die taakverdeling dus, prima. Dat is wat ons betreft geen nieuws. Onze opstelling bij de reorganisatie van OFO-Forum, van het orkestenbestel en van het toneelbestel heeft onze mening in deze al overduidelijk gemaakt. Ook de manier waarop de taken van een provinciaal bestuur in de nota 'Contouren van een provinciaal kunstbeleid Noord-Holland' zijn neergelegd, schept voor ons genoeg duidelijkheid en geeft ons genoeg houvast. Graag elders in den lande ook dit soort duidelijkheid!

Er valt één opmerking te maken: Bij alle nota's - en niet alleen deze - over structuren en beleid ontbreekt een analytische blik op de "markt". Een economische opmerking dus. Er wordt gesproken over vraag en aanbod, over produktie en afname, over spreiding en voorzieningsniveau. Economische termen, zonder dat vooraf de vraag beantwoord is of die terminologie wel op de kunst- en cultuurmarkt toepasbaar is. Mijn stelling is, en die bied ik u hierbij graag als provocatie aan, dat als pre-ambule bij elke beleidsnota vermeld moet worden dat gesproken wordt over een kunstmatige, een artificiële markt, waarin zowel vraag als aanbod een zaak van regulering door de overheid is. Analooq aan het onderwijs dus. Zonder grondwet geen voorzieningen, maar zonder leerplichtwet geen kindertjes.

Vervolgens, en daarnaast, kan de vraag gesteld worden of binnen de kunstmatigheid van die markt niet tóch bepaalde wetten van de economie zouden gelden. Wanneer bijvoorbeeld, ondanks alle kunstgrepen, niemand een kunstprodukt wil hebben, het publiek niet en de overheid niet, zou dat dan niet een (en niet "de") reden kunnen zijn om te spreken van

overproductie en -capaciteit, en om de producent in kwestie buiten de markt te manoeuvreren, althans met dit produkt? Mijn antwoord op die vraag luidt - met enig voorbehoud - "ja", en als u op deze provocatie wilt kluiven, dan graag. Hiermee zou ik voldaan kunnen hebben aan de vraag van de organisatoren en mijn bijdrage aan dit symposium kunnen afsluiten. Evenwel, ik wil nog graag even terugkomen op een eerder gemaakte, onheilszwangere opmerking: op de vergelijking met ontwikkelingshulp. Ik zei met zoveel woorden dat we een zielig kind ook nog een keer voorzagen van een waterhoofd van beleidsdiscussies. We zijn met zijn allen verkeerd bezig, hoe moet het dan wel. Ik wil pleiten voor de mogelijkheid die professor Van Maarseveen in het vizier bracht in zijn toespraak bij het afscheid van de voorzitter van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen, Jurriaan Schrofer. Die toespraak is afgedrukt in Kunst-Recht, een uitgave van de Federatie uit april 1983. De suggesties van Van Maarseveen dreigen, zoals hij zelf al vreesde, onder te sneeuwen. Ik heb er sinds april 1983 niets meer van gehoord. Ik kan u wel vertellen dat een neerslag van zijn ideeën te vinden zal zijn in het beleid beeldende kunsten, zoals dat op dit moment binnen deze organisatie wordt geformuleerd. Terwille van de beknoptheid van mijn betoog zal ik slechts in schets aangeven wat Van Maarseveen zegt, voorzien van enig commentaar, in de hoop dat u, althans van horen zeggen, van zijn suggesties op de hoogte bent. Van Maarseveen spreekt over een wet voor de Kunsten onder het motto "wet en recht zijn altijd vijand van kunsten". Een motto voor deregulanten. Toch, zegt hij, kent het terrein zozeer zijn eigen, specifieke, bestuurlijke problemen, dat een onderbouwing met een toegesneden eigen wetgeving, met een wet van vijf tot tien artikelen, door een deskundige op een achternamiddag is op te hoesten. Artikelen met beginseluitspraken, met een programmerend en een aansporend karakter, globaal van aard, zich bepalend tot het macro-niveau. Een voortreffelijk idee. Want de weg naar wetgeving waarin alle verlanglijstjes van bestuurders, adviseurs en belangenbehartiging zijn opgenomen, is een eindeloze en een uitzichtloze weg. We moeten niet de bureaucratie wettelijk regelen, maar de positie van de kunsten, niet de arbeidsvoorwaarden, maar de voorwaarden tot arbeid, in de ruimste zin. U en wij zullen volgens Van Maarseveen op de rem moeten gaan staan bij het formuleren van onze wensen tot wetgeving. Nu een paar kanttekeningen mijnerzijds. Wanneer Van Maarseveen spreekt over een adhortatief karakter, kan ik me voorstellen dat iedere overheidslaag wordt aangespoord beleid

voor cultuur en kunst te coördineren, bijvoorbeeld in één portefeuille - dan zijn we dat gedonder rondom de BKR ook kwijt; wanneer hij spreekt over een globaal karakter, kan ik me indenken, dat daarbij de overheidsbemoediging en de plicht tot budgettering worden vermeld, net zo als onder die noemer kunst, cultuur, kunst(vak)onderwijs en kunstzinnige vorming in één adem kunnen worden genoemd; wanneer hij spreekt van een waarde-aanduidende wetgeving, denk ik aan de artistieke vrijheid van de kunstenaar en aan de artistieke toetsing door de gemeenschap; en tenslotte, wanneer hij spreekt over macro-niveau, lijkt mij voor de hand te liggen dat de sociaal-economische bescherming van de kunst"markt" en van de kunstenaar worden genoemd.

Ik zou, bij deze, de ideeën van Van Maarseveen weer boven tafel willen halen en u vragen daar in eigen kring de verdiende aandacht aan te schenken. Dat laat onverlet onze bezigheden van vandaag rondom het thema van vandaag. Wij zijn bezig met een nadere invulling van de leemtes die na de verwezenlijking van Van Maarseveens ideeën overblijven. Dat is nuttig, maar de aandacht voor de "minimal-law" gaat voort. Anders warmen wij vandaag badwater waar geen kunstkind zich in zal wassen.

POLITIEK, KUNST EN DE PROVINCIE

a.g.j. entius

OVER HET NIET-RATIONELE IN DE POLITIEK

Dat wat de Duitse denker Max Weber in zijn 'Wirtschaft und Gesellschaft' (1) beschrijft als "zweckrational" handelen, zou karakteristiek moeten zijn voor beleidsprocessen, zou daarom ten grondslag moeten liggen aan de taakverdeling. Dát is nu zeker niet het geval. Ook in dat laatste proces wordt niet "zweckrational" gehandeld, worden niet de middelen rationeel afgewogen tegen de doelen, worden de doelen niet eerst naast elkaar gezet enzovoorts. Niet rationeel afgewogen, men zou moeten zeggen niet alleen rationeel, omdat ook hier - ik ga door met Weber - het menselijk handelen mede wordt bepaald door geloof, emoties of tradities: Hij noemt dat "wertrational, affektuell, traditional". Wat ik hiermee wil zeggen, en daarmee zeg ik niets nieuws, is dat in beleidsvormingsprocessen niet-rationele elementen een overheersende rol spelen, ondanks de schijn van het tegendeel.

In het spraakgebruik vinden we dat terug, het wordt uitgedrukt door te zeggen: "de politiek heeft zo beslist" of "dat is politiek ongewenst" of "onhaalbaar", vul maar in. Een andere auteur, de Amerikaan Pendleton Harris (2), formuleert het zo: ' het beleidsvormingsproces wordt gedomineerd door The Four I's', het is de interactie tussen - ik vertaal -: ideeën, instituties, interesse en individuen. (Vanwege de i heb ik interesse met interesse en niet met belangen vertaald, dat zult u begrepen hebben.) Toch is er steeds een roep om beleid; scholen mensen samen

op dagen als deze om te discussiëren over dat doelgerichte handelen; vinden polemieken plaats om de relatie tussen wetenschap en beleid uit te plussen, zoals op dit moment in 'Beleid en Maatschappij'. (3)

Ik houd dan ook nu niet op en zal toch proberen enkele rationele opmerkingen te maken over een niet-rationele zaak. Maar laten we het met elkaar eens zijn, het politieke proces is zeker niet een rationeel proces. Dat vooraf.

DE VERDERE OPZET VAN HET BETOOG

Ik zal verder gaan door vanuit de bovengenoemde relativering iets te zeggen over de legitimering van het kunstbeleid. Van daaruit zal ik een model beschrijven voor de taakverdeling, iets zeggen over de rol van de provincie in het bijzonder en eindigen met een enkele opmerking over de instrumenten die de provincie daarvoor tot zijn beschikking heeft: de provinciale culturele raden.

OVER LEGITIMERING VAN (KUNST)BELEID

Ik heb hiervoor het terrein wat afgebakend, het politiek proces beschreven als beheerst door belangen, gevoelens, mensen. Hoe zit dat nu op dat specifieke terrein, dat van de kunsten? Zijn er gronden waarop je tegen de overheid kunt zeggen dat er een beleid gevoerd moet worden op dat gebied?

Voordat ik op die vraag inga, moet ik eerst iets zeggen over de legitimering van overheidsbeleid in het algemeen. Dat leidt dan tot een tweede relativiserende opmerking. Voor geen enkel terrein van overheidsbeleid is een legitimering te vinden in de aard van de zaak zelf. Alles berust op afspraken tussen mensen, niet meer dan dat! Van zwaarmacht tot peuterzorg. Toch wordt altijd juist voor de sector van de kunsten, het cultuurbeleid gevraagd naar het waarom. Het debat van enkele jaren geleden - Den Uyl (4) naar aanleiding van de Schiedamse affaire - werd min of meer voortgezet met een artikelenreeks in de 'Revisor' onder de titel de 'Kunst en het Geld'. Het samenvattende artikel (5) is nog steeds de moeite waard.

In hetzelfde jaar verscheen de publikatie van de Wiardi Beckmanstichting 'De kunst van het socialisme' (6), waarin Yvonne van Baarle, nu secretaris van de Raad voor de Kunst,

op heel heldere wijze een afbakening geeft van de filosofische categorieën waarbinnen je de discussies over legitimering kunt voeren. Ze bouwt hiermee voort op een betoog van Doorman over de sociaal-kritische functie van het avant-gardisme (7), waarin je voor avant-gardisme best kunst mag lezen zoals ook de vlag socialisme niet de algemene lading van Yvonne van Baarles boekje dekt. Nogal abstract, het boek van Yvonne.

Een meer praktische indeling vinden we in een Amerikaanse publikatie, ook uit 1982; een reader met de titel 'Public policy and the Arts'. (8) Kenneth Mulcahy geeft in zijn artikel 'The Rationale for Public Culture' een opsomming van argumenten vóór een kunstbeleid: economisch, sociaal, educatief, moreel en politiek. Een boek dat ik u zeker kan aanbevelen, omdat het toch goed is een aantal argumenten op een rijtje te hebben. Ik heb me in elk geval laten overtuigen door Mulcahy: de overheid heeft een taak op het gebied van de cultuur, en wel op economische gronden. Zoals Stapel (9) in zijn lezing in Rotterdam heeft laten zien, is er een duidelijke relatie tussen economische innovatie en culturele innovatie.

OVER DE TAAKVERDELING

Ik zal hier niet verder op ingaan, maar meteen tot het hoofdpunt komen en stel de vraag: Kun je vanuit de criteria van Mulcahy die een beleid legitimeren voor "de overheid", ook een taakverdeling voor de overheden afleiden? Ik meen van wel, en zal dat hieronder globaal doen.

1. Het economische argument. Er is een wederkerige relatie tussen culturele bloei en economische bloei. Die is van belang voor alle overheidsniveaus. Het macroniveau, het nationaal belang, is te koppelen aan de instandhouding van de kunst. Het omvat het buitenlands belang en dat niet alleen voor zogenaamde topkunst. Bovendien, om een misverstand te vermijden, ook niet omdat kunst exportbevorderend zou zijn, een visitekaartje dus. Neen, kunst is zelf een exportartikel.

2. Het sociale argument. Dit is samen te vatten in de volgende zin: ieder heeft recht op zijn of haar eigen kunst, deze dient gespreid te worden. Wel, omdat vanuit Den Haag niet zo goed kan worden overzien waar de witte plekken zijn, in geografische zin, is dit een taak van de

lagere overheden, dat zal duidelijk zijn. Meer specifiek: omdat je voor de geografische spreiding een zeker territoir moet kunnen overzien is dat een provinciale taak.

Sociale spreiding is een complementaire taak. Geformuleerd vanuit het gelijkheidsbeginsel is dat een opdracht voor de rijksoverheid, die vooral via het kunstbeleid vorm zal moeten krijgen. Voor de provincie is er in aanvulling dáárop, maar ook aanvullend op het gemeentebestuur, een ondersteunende taak. Voor de gemeente is er een voorwaarden-scheppende taak, te materialiseren in het accommodatiebeleid.

3. Het educatieve argument. Op grond hiervan is een pleidooi gehouden voor het opnieuw aan elkaar koppelen van onderwijs, kunsten en wetenschappen.

Ik ga nu iets doen wat je nooit moet doen in publiek, een compliment uitdelen. De Brinkman-administratie heeft in ieder geval één ding goed gedaan: de kunsten losgekoppeld van het welzijnsbeleid. Wij zijn daarmee heel gelukkig. Wij zijn voorstander van een vormgeving van het rijksbeleid die nóg verder zou gaan, Onderwijs Kunsten en Wetenschappen, om van daaruit door te werken naar de lagere overheden. Deze hebben dan vanuit dit beleidsuitgangspunt vooral tot taak er voor te zorgen dat het begrip cultuur op pluriforme wijze wordt ingevuld. Al moet dat natuurlijk nooit zover gaan als de Tros-voorzitter wil: als het in Nederland wordt geproduceerd en vertoond is het Nederlandse cultuur, hoorde ik hem zeggen. Ik denk dat een kwaliteitsoordeel nodig blijft.

4. Het morele argument. Voor kunstenaars en voor publiek is dit nauw verwant aan het sociale argument. Ook van hieruit is een pleidooi te houden voor spreiding, als hierboven.

5. Het politieke argument tenslotte. Ook hierin is een argument voor taakverdeling te vinden. Juist omdat politieke steun voor minder voor de hand liggende zaken moet worden bevochten, is het verstandig dit gevecht te doen plaatsvinden op dat overheidsniveau van waaruit enige distantie kan worden betracht. Dat wil zeggen dat niet electorale opportuniteitsoverwegingen de doorslag moeten geven. Dat pleit voor tenminste het provinciale niveau.

Dit samenvattend kom ik op het volgende - overigens nogal rigide ~ ideaalmodel.

De rijksoverheid is verantwoordelijk voor instandhouding van de kunsten én voor een kunstenaarsbeleid.

De provincie is volledig verantwoordelijk voor de geografische spreiding en vervult steunfunctietaken, geëlied scharnierend tussen rijk en gemeenten, voor de sociale spreiding. Concreet wil dat zeggen: planning, coördinatie. De gemeenten zijn in het kader van de sociale spreiding verantwoordelijk voor een accommodatiebeleid. Ik zeg met nadruk een pluriform accommodatiebeleid.

Het spreekt vanzelf dat dit ideaalmodel verfijnd moet worden, maar het moet in ieder geval als abstract raamwerk worden gehanteerd. Het moet het openbaar bestuur voor ogen staan bij het verder vormgeven van de taakverdeling. We zijn immers nog lang niet zover. Alle tot nu toe gekozen oplossingen zijn op zijn best compromissen, op zijn slechtst "halve oplossingen".

Is nu zo'n taakverdeling van belang voor de kunsten, de kunstenaars? Ja en neen. Ja, omdat zij of hij als elke Nederlander recht heeft op een toegankelijk en eenduidig openbaar bestuur. Neen, omdat het haar of hem een zorg zal zijn! Een kwestie van boekhouden, van het juiste loket. We moeten ons dat realiseren. Het maakt voor de kunstenaar niks uit. Het gaat om de hoeveelheid middelen, dus om de legitimeringsvraag.

DE ROL VAN DE PROVINCIE

Hoe moet de provincie nu die specifieke taak invullen, die spreidingstaak, als het rijk zorgt voor de instandhouding? Eerst nog dit. Laten we ons realiseren dat het rijk feitelijk niet zoveel in stand houdt: gezelschappen-toneel en geïnstitutionaliseerde orkesten grofgezegd.

De provincie zou zich vooral moeten richten op wat ik noem het platteland, de kleinstedelijke en niet verstedelijkte gebieden. Voor de kunsten zal de provincie het regionale gat moeten vullen, want ook met de nieuwe 'Wet Gemeenschappelijke Regelingen' zie ik nog geen samenwerking om jeugd- en kindertoneel te bevorderen. Iets wat de provincie moet doen door circuitvorming. De provincie zal zich daarbij terughoudend moeten opstellen waar het gaat om middelgrote gemeenten. De grote gemeenten laat ik buiten beschouwing. Dat kan, in de praktijk ken ik daarvan al een goed voorbeeld. In deze provincie worden gemeentelijke plannen in het kader van de tijdelijke rijksregeling beeldende kunst niet opnieuw getoetst. Hun beleid en dat van de provincie

kunnen op die manier naadloos op elkaar aansluiten.

De provincie moet zich in de hier geschetste ideale situatie vooral richten op de culturele infrastructuur. Nu echter is - zoals gezegd - die toestand nog niet zo ideaal. Het rijk houdt niet alles in stand, kinder- en jeugdtoneel, jazzmuziek ik noem maar wat, komen er niet of nauwelijks aan te pas. Nú zal de provincie daarom meer moeten doen, via een bijdrage in de uitkoopsommen, via produktiesubsidies, ik noemde al circuitvorming en via bijvoorbeeld een materiaalfonds voor beeldende kunst. Al zullen voor dit laatste dan wel eerst sluitende afspraken moeten worden gemaakt met de sociale diensten.

Daarnaast en vooral zal de provincie ten behoeve van het platteland, in overleg met middelgrote en grote gemeenten, op zich nemen wat in het jargon heet de "erende" taken: coördineren, stimuleren, initiëren ook! Voor deze taken heeft de provincie een prachtig en zeer goedkoop instrument ter beschikking: de provinciale culturele raad.

Ook in de richting van het rijk heeft de provincie een belangrijke taak. De taak die door Tjeenk Willink (10) als volgt wordt omschreven: "Bovendien zal de wereld zoals die wordt gezien vanuit de kantoorflats in Den Haag meer in overeenstemming moeten worden gebracht met de maatschappelijke realiteit". Dat geldt zéker voor het kunstbeleid. De culturele raad hierbij als instrument, in tweeërlei zin. Ten eerste als adviseur inzake het te voeren beleid. Daarover kunnen we kort zijn. Ook op het niveau van de lagere overheden moet het adagium van Thorbecke gelden dat de overheid geen oordelaar van kunst mag zijn. Meer nog dan op rijksniveau vanwege de electorale verlokkingen.

Daarnaast is nodig een culturele raad die van, voor en vanuit het veld van kunst en cultuur, maar - laten we dat niet vergeten - ook als instrument van de provinciale overheid, inspraak vanuit het veld kanaliseert, stimuleren kan, coördineert enzovoorts.

Kan dat, twee functies in een huis? Adviseren en ondersteunen? Jawel. Sterker nog, het is nodig een relatie te hebben tussen werk en advisering. Mits, ik herhaal mits, er in de bestuurlijke vormgeving een adequate scheiding wordt aangebracht. Géén belangen, wèl hèt belang van de cultuur! Degeven die hierover iets meer zouden willen lezen, raad ik aan kennis te nemen van het verslag van de in 1984 gehouden interne studiedag van het NOGC (11) over taak, plaats en functie van de provinciale culturele raden.

Twee dingen: De raden zijn goedkoop, de adviezen van een zo

groot aantal vrijwilligers-deskundigen, gemobiliseerd ten behoeve van het beleid, zouden binnen het overheidsapparaat het tienvoudige kosten. En, ten tweede, een ambtenaar kan nooit zó met het veld omgaan, gebonden als zij of hij is aan de richtlijnen van haar of zijn politiek bestuurder.

HET NATIONAAL OVERLEG VOOR GEWESTELIJKE CULTUUR (NOGC)

Tot slot wil ik iets zeggen over mijn eigen organisatie (12) en koppel dat graag aan de uitspraken van Tjeenk Wil-link. Ik vertaal die als volgt: het is voor het rijk van eminent belang dat ze zich bij beleidsvorming en -uitvoering op de hoogte stelt van wat in het land gebeurt. Dit kan zeker niet alleen via formele advisering. Daarvoor zijn directe overleglijnen nodig. Dat gebeurt op sociaal-economisch terrein, op onderwijsterrein. Onze organisatie biedt daarvoor een kern die, gebaseerd op het echte werk in de provincies, uitgebouwd zou moeten worden door samenwerkingsvormen met verwante organisaties. Dat is niet nodig. Ik kan zo uit mijn hoofd enkele recente fouten vanuit de Haagse torenflats noemen, maar zal dat niet doen. Ze zouden zich moeten realiseren dat er meer is dan de skyline van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Dat de cultuur leeft bij de mensen in Middelburg, Maastricht, Leeuwarden enzovoorts.

NOTEN

1. Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1947³, Kapitel 1
2. Bij: G. Kypers, *Beginnelen van beleidsontwikkeling*, dl.A, Muiderberg 1980
3. *Beleidsonderzoek in discussie* in: *Beleid en Maatschappij*, jrg.XI, nr.10, oktober 1984 (themanummer)
4. Ter gelegenheid van de uitreiking van de P.C. Hooftprijs in 1979
5. *De Revisor*, jrg.8, nr.2, april 1981
6. Y. van Baarle, *De kunst van het socialisme*, *Beschouwingen over kunst- en cultuurbeleid*, Deventer 1982 (WBS-Cahiers/Wiardi Beckmanstichting)
7. J. Doorman, *De sociaal-kritische functie van het avant-gardisme*, in: *Jaarverslag Raad voor de Kunst 1979*, Amsterdam november 1980
8. *Public Policy and the Arts*, ed. by Kevin V. Mulcahy and Richard Swaim, Boulder Colorado USA, Westview Press, 1982

9. C. Stapel, Waarde van algemene volwassenenedukatie bij economische herstructurering, Rede uitgesproken tijdens het symposium 'Volwassenenedukatie en economisch herstel' te Rotterdam, 13 juni 1984, in: Gids voor volwassenenedukatie, VUGA
10. H.D. Tjeenk Willink, De mythe van het samenhangend overheidsbeleid, Rede op de Katholieke Hogeschool Tilburg, Zwolle, Tjeenk Willink
11. Verschijnt in februari 1985
12. Zie noot 11

OVERIGE LITERATUUR

Dwarskijken III, Vergelijkende beschouwingen over cultuur en cultuurbeleid, 's-Gravenhage 1983 (Harmonisatieraad welzijnsbeleid)

F.J.P.M. Hoefnagel en M.J.H. van Wieringen-Wagenaar, Cultuurbeleid, Terugtrekken en actief optreden, in: Bestuurswetenschappen, nr.3, april 1984

A. Hoogerwerf (red.), Beleid belicht, Alphen aan den Rijn 1972

Kunstbeleid en wetgeving, 's-Gravenhage 1983 (Harmonisatieraad welzijnsbeleid, nr.27)

G. Kuypers, Beginzelen van beleidsontwikkelingen, deel B, Muiderberg 1980

De provincie onderweg, Symposium Provinciehuis Drente op 5 september 1984

J.G.P. Rieken en J.M.J. Baayens (red.), De provincie als bestuurlijk midden, Evenwicht tussen rijk, provincie en gemeente, Deventer 1984

Spoorzoecken in de verhouding tussen provincie en gemeente, Vakgroep Bestuurskunde Vrije Universiteit

5 CULTUUR IN DRIEVOUD

g.j. van der top

Bescheiden en vanzelfsprekend heb ik uw uitnodiging aangenomen om - zoals deze vermeldt - mijn "visie op de verschuiving in de beleidshouding inzake het kunst- en cultuurbeleid te verwoorden". Niet alleen vanwege de eer om in dit eminente gezelschap aanwezig te mogen zijn en het woord te voeren, maar ook omdat het de gelegenheid schept een bijdrage uit onze gemeentelijke kring te geven, in de hoop dat zij mede een element is voor verdere ontwikkeling en verduidelijking van dit beleid.

Met het oog op de beschikbare tijd heb ik mijn inleiding ingedeeld in een viertal paragrafen van betrekkelijk stellig karakter: u kunt ze ook beschouwen als stellingen, die ik gaarne tijdens de discussie nader zal toelichten, indien daarom wordt gevraagd.

Ik realiseer mij dat er geen betere manier is om de mensen en hun cultuur weg te moffelen, dan over hen te praten in cijfers en statistieken, in generalisaties en abstracties. Dan hebben we het over de acteur, de kijker, het cultuurbeleid, het gemeentebestuur: bloedeloze begrippen. Wij hebben er geen gevoelsrelatie mee; de mensen zelf zijn verdwenen, er zijn geen acteurs meer, geen muzikanten en geen kijkers meer. In een inleiding kunnen we niet anders, al blijft het een grove vereenvoudiging. Ik neem die afstand echter, in de stellige overtuiging dat u de complexiteit en de bijzonderheid van het culturele leven ter plaatse er weer omheen zult kunnen vinden.

Mijn stellingen aanbiedend, moogt u haar beschouwen als een weerslag van opvattingen die in de kring van gemeentebesturen

ter zake leven. Maar daarbij moet u anderzijds bedenken: de lokale overheidslaag is gelukkig divers en pluriform. Ook moet u bedenken, dat naast deze wellicht ook andere, en in ieder geval méêrdere, opvattingen zouden zijn aan te dragen. Doch beperking is voor mij vanmorgen de boodschap. Ik zal trachten niet uit te weiden over vraagstukken van algemeen beleid, bijvoorbeeld over decentralisatie, over autonomie, over financiën. Wij hebben die zo menigmaal uitgesproken en neergeschreven, dat u die onderhand moet kunnen dromen. Bovendien verveelt niets zo snel als teveel van het goede. Doch het om der tijds wille - en met het oog op behoud van uw goede humeur en aandacht - achterwege laten ervan, wil niet zeggen dat u onze overtuiging ter zake niet in gedachten moet houden bij het horen dan wel het lezen van deze stellingen.

MIJN EERSTE PUNT

De telkens weerkerende vraag uit de Tweede Kamer en uit de samenleving aan de regering is die naar de grondslag van het kunst- en cultuurbeleid en de heroriëntatie daarvan. Deze grondslag zou duidelijk op tafel moeten liggen alvorens organisatorische en programmatische maatregelen te nemen. Indien dat niet het geval is, en die indruk heb ik, dan kan er slechts sprake zijn van een pragmatisch instrumenteel beleid, dat voortkomt uit en oplossingen zoekt voor de alledaagse problematiek.

Nu ligt er nog de nota 'Kunst en Kunstbeleid' uit 1976, maar die is gedateerd en heeft zijn functie voor het beleid grotendeels verloren. Er komt een nieuwe nota, in het volgend voorjaar, is ons beloofd. We zullen hopen, een nieuwe lente, een nieuw geluid. Een nota lijkt mij overigens ook beter; een wet op de kunsten, gepaard aan het rentmeesterschap van de minister, zal de kunstenaars en hun kunst zeker niet die financiële garanties bieden die zij daarvan zo stellig verwachten.

Zowel voor de discussie van vandaag als voor de nota van morgen, zou ik best enkele uitgangspunten willen formuleren. Al was het maar omdat van dergelijke nota's over 't algemeen invloed uitgaat op het beleid van provincies en gemeenten. Ik probeer het.

1. Kunst en cultuur en de voorzieningen ervoor zijn niet de franje of de luxe in de samenleving, doch een wezenlijke uiting en vormgeving ervan. Niet alleen de definities van

hetgeen "cultuur" is, maar ook de uitingen en voorzieningen die "cultuur" worden genoemd, zijn even rijk geschakeerd als de samenleving die haar voortbrengt.

Het cultuurbeleid van de overheid moet gericht zijn op het instandhouden en garanderen van deze schakering. In een vrije en democratische samenleving schrijft de overheid de cultuur niets voor, doch blijft integendeel verre van het bepalen van de vorm, van de inhoud en van de strekking ervan.

De overheid stelt - ik kom daar straks nog op terug - geen voorwaarden, doch schept voorwaarden. Deze dienen de geschakeerdheid geen geweld aan te doen. Aan dit uitgangspunt kan slechts recht worden gedaan door een bonte rij van kunstenaars en hun organisaties en van burgers en hun besturen enerzijds en door een saamhorige en eensgezinde overheid anderzijds. Het patroon daarvan, het culturele bindweefsel van onze samenleving (1) kan niet anders dan kleinschalig zijn.

2. Dit eerste uitgangspunt leidt tot de wenselijkheid van een flexibel en minder geïnstitutionaliseerd kunst- en cultuurbeleid, naast, zoals dat vorige week door Beinema in de Tweede Kamer werd gezegd, "blijvende aandacht voor gevestigde kaders in de kunst". Het eerste heeft niets te maken met "zich in het kielzog van de romantiek laten meeslepen door een dergelijke ongenueanceerde beleidskeuze". (2) Juist het toegankelijk maken van kunst en cultuur voor brede lagen van de bevolking zal erdoor worden bevorderd.

Het is niet aan mij een keuze te maken, doch men kan zich met recht afvragen of Nederland niet een over-ontwikkelde ofwel super-voorzienende regio is in Europa van kostbare, hoogwaardige en gesubsidieerde voorzieningen. Zouden wij Kassies kunnen volgen in zijn 'Notities over een heroriëntatie' om niet langer de instellingen over een zeer lange periode te subsidiëren, maar het beleid ook te richten op op zichzelf staande projecten en activiteiten en dan voor een bepaalde termijn zoals bij het gesubsidieerde toneel is voorgesteld? (3) Kassies pleit voor deze ont-institutionalisering.

Zeker het kunst- en cultuurbeleid kan dan meer flexibel aansluiten bij veranderende aspiraties van mensen, voorzover zich die uiten in allerlei vormen van creativiteit.

Eerder voerde de VNG dit pleidooi voor het gehele welzijnsveld; toen was er niet direct sprake van een warm onthaal van deze suggestie, met name niet bij de gevestigde instituties en haar gasten. Doch dat mag een discussie erover geenszins in de weg staan. Een dergelijke soepelheid lijkt mij

overigens binnen de voorgenomen taakafbakening in het kunstbeleid, meer haalbaar voor de lokale (en provinciale) overheid dan voor het rijk. Voor deze laatste is heroriëntatie aanzienlijk moeilijker omdat haar taak voor een niet onaanzienlijk deel institutioneel van karakter is. Overigens brengt ook deze opstelling met zich mee dat de professionele en amateurkunstenaars genoeg moeten nemen met de bestuurlijke voorkeuren om nu eens dit, dan weer wat méér of minder, of hen zelfs niet te steunen. En dat kan in casu natuurlijk wel eens vervelend uitpakken.

Nog iets anders. Het is in ons type samenleving gebruikelijk en geruststellend dat overheidsvertegenwoordigers niet nalaten te stellen dat zij verre willen blijven van de inhoud en de vorm van de kunst. In strikte en directe zin is dat terecht, maar in zekere zin is hier echter ook sprake van een mystificatie, die wij zorgvuldig in stand houden. Men kan immers moeilijk volhouden dat de overheid, die geheel of ten dele de activiteit of het project financiert, zich daarvan voor het overige dient te onthouden. Alleen al de keuze wel of niet te subsidiëren impliceert een verdergaande invloed; daarnaast kunnen - met behoud van eigen amateuristische of professionele artistieke - nog wel andere voorwaarden worden gesteld. Anders zou er toch immers geen sprake zijn van kunst- en cultuurbeleid?

Bovendien: waarom zouden de gemeentebesturen minder voorwaarden mogen stellen dan de rijksoverheid aan gezelschappen stelt, of die de Tweede Kamer aan de minister vraagt of van hem afdwingt om aan gemeentebesturen - zelfs bij wet - te stellen? Op rijksniveau lijkt het erop - vanwege de indringendheid van de beïnvloeding - dat de grens waarna de overheid zich een taak toerekent ten aanzien van het (zelf) scheppen van kunst, gevaarlijk dichtbij is gekomen, en dat de zelfwerkzaamheid van de kunstenaars wel erg is teruggedrongen. Ook in dit opzicht dient "de cijnspenning voor de kunst, een premie voor de vrijheid" te zijn.(4) De Raad voor de Kunst is in 1945 niet voor niets ingesteld, al werd zij geen "schakel tussen kunst en volk".(5)

3. Een derde punt als grondslag voor een dergelijke nota zou zijn een samenhangend beleid ten aanzien van doelstellingen enerzijds en instrumenten anderzijds.(6) Deze samenhang versterkt de integratie van cultuur en samenleving. Deze integratie is naar mijn mening van wezenlijk belang voor het kunst- en cultuurbeleid. Een dergelijk beleid wint niet alleen aan sociale effectiviteit, maar ook aan betrokkenheid

van burgers.

De centralisatie van belangrijke elementen van het cultuurbeleid is hieraan geen bijdrage. Niet de politici, zelfs niet de kunstenaars, maar de mensen en hun organisaties in de plaatselijke gemeenschap zijn op den lange duur de cultuurdragers bij uitstek. Worden die geen uitgangspunt van beleid, dan blijven kunst en cultuur een randverschijnsel in onze samenleving. Gepaard aan de kleinschaligheid is dit beleid wellicht nog een bruikbare remedie nu kunst en cultuur in de post-industriële kapitalistische maatschappij een uitwendige laag is geworden, een echte periferie; nu is zij losgeraakt van ons alledaagse doen en laten.

4. Een nieuwe cultuurnota zal niet compleet zijn zonder bezinning op de noodzaak van geografische en sociale cultuurspreiding. Sinds 1945 is de geografische spreiding een niet-onsuccesvolle grondslag van het cultuurbeleid geweest. (7) Publicaties over het profijt van de overheid zijn minder opgetogen over de sociale spreiding. De voorgenomen taakafbakening waarvan de onlangs plaats gehad hebbende "operatie podiumkunsten" een uitvloeisel was, heeft naar het mij voorkomt als wachtwoord "centralisatie". Centralisatie zowel van beleid als van de culturele voorzieningen zelf. Er is nog maar één subsidiënt die bepaalt wat haalbaar en betaalbaar is.

Het komt mij voor dat deze operatie tevens het einde van de "spreiding" ervan inluit. De provincies missen daarvoor de nodige compenserende middelen en in ieder geval de macht om de spreiding te realiseren. De zogenaamde "uitneming" uit het gemeentefonds onttrekt aan de gemeenten de hun hiervoor resterende middelen.

Voor de gezelschappen en de leiding van accommodaties wordt de exploitatie maatgevend. De produktie van de kunst wordt van meer belang dan de spreiding; zeker als achteraf - na jaren - wordt gekeken of het systeem werkt in plaats van of een gezelschap publiek weet te trekken en aan zich te binden. (8)

5. Ten overvloede voeg ik er nog een laatste uitgangspunt aan toe: een departementale cultuurnota kan wederom - binnen de huidige taakafbakening - uiteraard alleen maar betrekking hebben op hetgeen de nationale overheid zich tot taak rekent. Tot op zekere hoogte houden de taken van de provincie en gemeente daarmee verband, doch niet zodanig dat - nadat spreiding van competenties en verantwoordelijkheden heeft plaats-

gevonden - de minister of de Tweede Kamer op die terreinen nog bezig moet zijn. Uiteraard blijft er te allen tijde ruimte voor overleg tussen overheden; "afzonderlijk" en "zelfstandig" betekent zeker niet "los van elkaar", laat staan "tegen elkaar in".

MIJN TWEEDE PUNT

Het is zeker zo dat "men" in toenemende mate is gekomen "tot de opvatting dat aan het kunst- en cultuurbeleid door de drie overheden afzonderlijk en zo zelfstandig mogelijk vorm zou moeten worden gegeven". (9)

De noodzaak tot vereenvoudiging van dat beleid en met name van het koppelsubsidie-systeem onderschreven wij al eerder; zeker nu bezuinigingen noodzakelijk zijn en de ingewikkelde subsidiestructuren weloverwogen en tijdig te nemen beslissingen ernstig bemoeilijken. (10) Maar, schreven wij - ook in 1982 - het is dan wel van groot belang dat ten behoeve van een herverdeling van verantwoordelijkheden de financiële verhoudingen goed in kaart zijn gebracht en dat de consequenties van herverdeling overzichtelijk worden gepresenteerd, eventueel al met suggesties voor oplossingen van de financiële herverdelingsproblematiek. (11) Het beleid met betrekking tot de BKR, de podiumkunsten en bijvoorbeeld de Amateuristische Kunstbeoefening en de Kunstzinnige Vorming zouden hiermee gebaat zijn geweest indien dit voorstel serieuze aandacht had gekregen.

De uitkomst van de onlangs verrichte operaties leiden bij weinigen tot tevredenheid, ook niet over elkaar. Soms schijnen zij zelfs contra-productief te zijn. Het zijn wederom de gemeenten, wellicht op één na, die de verliezen moeten incasseren. Wat te denken van de controverse tussen enkele kamerleden en de provincie Noord-Brabant; niet alleen zeggen de eersten dat Noord-Brabant - blijkbaar tegen een afspraak tussen Kamerfracties en IPO-Cultuur in - de kunst tekort doet, maar ook dat deze operatie ertoe leidt "dat bij de volgende vormen van decentralisering de Kamer hierdoor argwanender wordt". (12) Tegelijkertijd schijnt men aldaar - en elders - het koppelsubsidiesysteem wederom in te voeren door het vanwege de provincie aanstellen van personeel bij een orkest. Bij elkaar genomen kan men dan toch niet spreken van maatregelen die op haar consequenties bekeken zijn en het beoogde resultaat afwerpen!

Eigenlijk mag men de provinciale besturen in 1984 deze beste-

dingswijze niet al te kwalijk nemen. De nieuwe rijksbijdrage - die is bedoeld als structurele impuls om beleid op het terrein van de beeldende kunst te ontwikkelen - kwam erg laat in het jaar. De besluitvorming in de provincies werd pas in het najaar afgerond. Voor besteding blijft dan weinig tijd over. Het is een goede zaak dat enkele provincies hebben besloten de middelen in een fonds te storten, om in 1985 en 1986 des te meer te kunnen doen. En ook bij het besteden van deze gelden zouden "afzonderlijk" en "zelfstandig beleid" niet te letterlijk moeten worden opgevat. (13) Het ware te wensen dat er niet alléén maar volstrekt nieuw beleid wordt gevoerd, los van het al bestaande gemeentelijke beleid. Inspraak in de besteding van de kant van de gemeenten zou een goede zaak zijn en als het zou kunnen: overleg, ondersteuning zou nog waardevoller kunnen zijn. De suggestie dat de provincies een al dan niet fors deel van de hun ter beschikking gekomen middelen naar de gemeenten doorsluizen, zou best de moeite van het overwegen waard zijn. Laat ik wel mogen zeggen dat de provincies geen nieuw beleid zouden moeten ontwikkelen ten koste van bestaand beleid van en binnen de gemeente. (14)

MIJN DERDE PUNT

Het siert de gemeenten - en dat is geen lippendienst aan leden of broodheer - dat zij tot op de dag van vandaag nog steeds veel meer geld spenderen aan de kunst en de cultuur in hun samenleving dan rijk en provincie te zamen. Ook als zij onverwacht worden geplaatst voor tegenvallers, zoals bezuinigingen van anderen of snel optredende andere uitgaven. Al zijn gemeentebestuurders dan vaak geen kunstenaars - ieder zijn metier - zij dragen kunst en cultuur een warm hart toe. (Bezuinigingen op orkesten, BKR, Kunstuitleen, Amateurstische Kunstbeoefening en Kunstzinnige Vorming).

Natuurlijk, er zullen - bij een kleinschalig en gespreid kunst- en cultuurbeleid - best wel eens subsidies sneuvelen. Maar gebeurt dat dan bij de rijksoverheid niet? Ik verwacht dat gemeentebesturen met minder geld méér kunnen doen en de angst dat nieuwe initiatieven op lokaal niveau geen kans zullen krijgen is volstrekt ongegrond. Integendeel: de meeste nieuwe initiatieven en de hardnekkigste volhouders vindt men dáár! In de grote steden én in de kleine gemeenten, al weet men het in de laatste niet altijd zo deftig te formuleren.

Kortom: Het kunst- en cultuurbeleid in een gemeente is wel-

licht niet altijd voorspelbaar noch ligt het steeds in de lijn van hetgeen men elders wil. Doch mij dunkt dat een dergelijk autonoom kunst- en cultuurbeleid, dat een voor haar haalbare ruimte schept voor de kunstenaar, zijn kunst en zijn cliënteel, verre te prefereren is boven een centraal, nationaal of provinciaal beleid dat uit is op een flink stuk invloed op het functioneren van kunstinstellingen op financieel, organisatorisch en kunsthoudelijk gebied.

Sutherland is echt tē bang! Een beleid dat ten doel heeft een pluriform cultuuraanbod te behouden, vindt zijn wortels niet alleen in de Tweede Kamer, zeker niet binnen een departement of in een nationale commissie. Soms heb ik de indruk dat men aldaar meent dat de gemeentewet nog steeds een artikel bevat, luidende: "de burgemeester heeft de politie voor herbergen, schouwburgen en tapperijen en hij waakt tegen voorstellingen die strijdig zijn met de openbare orde en de goede zeden". De tijd dat de "Smoeshaan" van Plautus in Amsterdam mocht worden opgevoerd maar door de burgemeester van Heemstede werd verboden, ligt echter ver achter ons.

Ik ben in ieder geval niet zo benauwd voor een vèrgaande decentralisatie als de voorzitter van de Commissie-De Boer, die zegt benauwd te zijn voor decentralisatie: "Op het gebied van de kunst zijn vele zaken die je eigenlijk niet zou moeten decentraliseren". Het bestaansrecht van een nationaal mece-naat acht ik een risico van betekenis. Op het moment dat ik dit schrijf realiseer ik mij, dat ik mij wellicht al te ver heb verwijderd van de kunstenaar en de kunst.

Het was Gerrit Kromrij die zich daar op 24 maart 1982 in de NRC ook al aan ergerde, toen hij verzuchtte: "Hoe komt het toch dat je, telkens als iemand probeert tussen kunst en politiek een band te leggen, het idee krijgt dat hij bezig is met naald en draad twee zeepbellen aan elkaar te naaien". Snel over dus naar mijn laatste opmerking.

MIJN VIERDE PUNT

Ik gooi werkelijk niet mijn eigen glazen in als ik zeg dat het een levensgroot misverstand is dat decentralisatie zou betekenen dat op elk gemeentelijk niveau alles moet of alles kan. Het is niet contrair aan de decentralisatie van kunst- en cultuurbeleid dat ook de minister, het provinciaal bestuur en samenwerkende gemeenten een belangrijke rol spelen.

Men mag van een kleine gemeente geen wezenlijke bijdrage verwachten voor een experiment op het terrein van de film, doch

de harmonie kan picobello zijn en de eerste prijs op het concours behalen. Het orkest komt uit de provincie- of hoofdstad naar een cultureel centrum, en dat vinden ze daar ook prachtig, maar "ze" begrijpen best dat dat gezelschap zo dadelijk weer teruggaat. Jammer alleen dat in de toekomst op het land, waar het leven nog goed is, de grote kunst minder op bezoek zal kunnen komen, zoals ik al ter zake van de spreiding opmerkte.

Ik veroorloof mij enkele kerncijfers aan u voor te leggen, die een goed, zij het globaal beeld geven van de inspanningen van de gemeenten tot nu toe. De laatstbekende CBS-cijfers (uit een studie van 1983) geven aan dat de netto uitgaven - inclusief de uitgaven voor het algemeen beheer - van rijk en provincie respectievelijk 180 en 39 miljoen bedroegen. Die van de gemeentente zamen 188 miljoen gulden. De gemeentelijke uitgaven voor de professionele en amateurpodiumkunsten stegen de laatste vijf jaar tijd met 67 procent. De uitgaven voor de professionele podiumkunsten vindt voor meer dan 90% plaats in gemeenten met 100.000 inwoners en meer. De uitgaven per hoofd van de bevolking voor de amateurpodiumkunst verschillen nauwelijks tussen gemeenten.

Het aantal bezoekers was in dat jaar 2.673.849 (bezoek aan uitvoering en voorstellingen).

Voor de gehele sector uitvoerende kunsten (toneel, concert, opera-operette, ballet etc.) waren de bijdragen per bezoek van de overheden als volgt: provincie 10%; rijk 48%; gemeente 42%. Het meerdere procentuele aandeel van het rijk is in belangrijke mate toe te schrijven aan zijn bijdrage in opera-operette en ballet (respectievelijk f 89,-- en f 40,-- per bezoek).

U hebt iemand gevraagd uit de gemeentelijke sfeer. Mijn bijdrage aan uw discussie kan dus nauwelijks onbevangen zijn, maar is gekleurd door mijn werk, zo u wilt door het belang dat ik met overtuiging voorsta: het zoveel mogelijk ruim baan maken voor het lokaal bestuur. Ik ben zeker geen kunstenaar noch heb ik de pretentie daartoe, maar een schrijver hoeft niet een heel rund te eten om u te kunnen vertellen hoe rundvlees smaakt. Aan het einde gekomen van mijn bijdrage dank ik u voor uw aandacht die u mij - naar het mij voorkwam - in ruime mate schonk. Troosten wij ons met de gedachte: *ars longa, vita brevis*, de kunst overleeft ons allen!

NOTEN

1. Ph.J.I.M. Houben, De mogelijkheden en grenzen van cultuurbeleid, in: Bestuursforum, jrg.8, nr.10, oktober 1984
2. Beinema in de Tweede Kamer, Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1984/85, NCV.b.
3. J. Kassies, Notities over een heroriëntatie van het kunstbeleid, 's-Gravenhage 1983, p.22
4. Prof.dr. C. Verhoeven, in: C.J. Klop, Het authentieke dat nodig is voor cultuurvorming, Gesprek over christen-democratie en cultuur met prof.dr. C. Verhoeven, in: Christen-Democratische Verkenningen, nr.11, 1983
5. Door de toenmalige minister van O.K en W Cals tijdens de jaarvergadering van de Raad in 1957
6. Houben, a.w.
7. Kassies, a.w.
8. Dijkstal, in: Handelingen Tweede Kamer, a.w.
9. Zie: Uitnodiging voor dit symposium
10. Brief van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten aan de minister van CRM, d.d. 7-5-1982
11. Ibidem
12. Niessen, in: Handelingen Tweede Kamer, a.w.
13. Zie: Uitnodiging voor dit symposium
14. Advies van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, d.d. 19-10-1984

OVERIGE LITERATUUR

L. Bouws en N. van Rossen (red.), Spreiding van theater op provinciaal niveau, Amsterdam 1984 (Nederlands Theaterinstituut)

Contouren van een provinciaal kunstbeleid in Noord-Holland, Haarlem 1984 (provinciaal bestuur Noord-Holland)

Cultuurbeleid en planning, Verslag van een landelijk symposium te Eindhoven, 1982

Geldstromen naar de cultuur, studiedag te Marum, 1981

Gemeentelijke uitgaven voor podiumkunsten, 's-Gravenhage 1983, (Vereniging van Nederlandse Gemeenten)

F.J.P.M. Hoefnagel en A. Reinders, Kunst, kunstbeleid en administratief recht, Alphen aan den Rijn, 1983

Is kunst gemeen(te) goed? Amsterdam 1980 (Wiardi Beckmanstichting/Federatie van Kunstenaarsverenigingen)

Kunstbeleid en decentralisatie, Eindverslag, 's-Gravenhage

1981 (Vereniging van Nederlandse Gemeenten)
J. van Straalen, Decentralisatie, Kunst- en museumbelid,
Amsterdam 1981 (Boekmanstichting)

5 EINDE VAN DE TAAKAFBAKENING NOG NIET IN ZICHT

j. hoekstra

Het is bepaald een gelukkige gedachte van de provincie Noord-Holland geweest om op dit tijdstip een symposium te beleggen over het kunst- en cultuurbeleid. Het onderwerp is niet alleen (al meer dan 10 jaar) actueel, bij de operatie "financiering podiumkunsten" is ook duidelijk geworden, dat we nu in het stadium zijn aangeland, dat de kogels je om de oren vliegen, waarna er tenslotte één door de kerk gaat. Het was een strijdtoneel, er is in Den Haag en Rijswijk heel wat afgevochten, en ik ben gelukkig dat wij vandaag in de luwte van dit krijgsgewoel bijeen zijn gekomen om onze gedachten in het volle voetlicht uit te spreken. In de afgelopen periode hebben wij wel eens te veel en te vaak achter de schermen moeten werken...

Voordat ik u ervan hoop te overtuigen, dat dit symposium beter "centralisatie en nog maar een begin van taakafbakening" had kunnen heten, wil ik eerst enige relativerende opmerkingen maken over de rol van de overheid ten aanzien van kunst en cultuur. Ook als wij deze begrippen op voorhand beperken tot de beeldende kunsten, podiumkunsten, film, literatuur en kunstmusea, dan moet nog worden geconcludeerd dat er veel buiten de overheid om gaat en dat het aandeel van de marktsector en vrije produktie groot is. Bovendien is er een ontwikkeling gaande die van verstrekkende invloed is, maar waarop het overheidsbeleid nog maar nauwelijks is ingespeeld: de tendens dat een steeds groter aandeel van de gekwalificeerde cultuur- en kunstprodukten zijn afzetgebied in de huiskamer vindt.

De thuisconsumptie, zoals het sociaal-cultureel rapport 1984

(1) het zo mooi uitdrukt, heeft in de afgelopen 10 à 15 jaren een voortdurende terreinwinst geboekt, onder invloed van de ontwikkelingen in de media, de opkomst van de video en de ontwikkelingen in de informatiesector. Het meest wijdvertakte net van distributie loopt via de media. De spreiding van kunst en cultuur tot in de huiskamer is bewerkstelligd, wellicht straks tot in de slaapkamer... De thuisconsumptie van afbeeldingen uit de beeldende kunst, van muziek, van grammofoonplaten, van toneel op de televisie en literatuur is omvangrijk. Wij moeten ons realiseren dat de thuisconsumptie van film en klassieke muziek via video, grammofoon of beeldplaten vele malen groter is dan het gebruik in openbare vertonings- en/of gehoorzalen. Voor deze feiten en voor de nog ongekende mogelijkheden in de media- en de informatiesector kan geen enkele kunstenaar onverschillig blijven - nieuwe technische mogelijkheden roepen zelfs nieuwe kunstvormen op. Ook geen kunstinstelling of overheid kan er om heen. Ik zeg dit om de discussie van vandaag in een wat breder perspectief te plaatsen. Al te vaak kijken wij als overheden niet verder dan de cirkel die de passer van het eigen beleid getrokken heeft en verliezen wij daarmee het zicht op het grotere verband.

Na deze korte omgevingsverkenning wil ik mij nu gaan toespitsen op het eigenlijke onderwerp, namelijk: het streven naar decentralisatie is over zijn hoogtepunt heen. Als levend bewijs daarvan heeft de minister van WVC de Kaderwet Specifiek Welzijn ingetrokken. De lagere overheden zijn vooral ook in de sector van de kunsten behoorlijk uit de gratie, bij het rijk zit je tegenwoordig weer op fluweel. De these van de decentralisatie van het welzijn heeft de antithese van de centralisatie van de kunsten opgeroepen. Wat reeds langer als onderstroom leefde, mag nu ook weer op het departement van WVC naar de oppervlakte komen. Daarbij wordt niet alleen de decentralisatiegedachte vergaand verlaten, ook van de politieke visie uit de nota 'Kunst en Kunstbeleid' wordt steeds meer afstand genomen. (2) Men interpreteert deze nota verkeerdt, als men suggereert dat deze nota de kunst uitsluitend in dienst wilde stellen van het welzijn van de bevolking, van maatschappelijke bewustwording en verandering. De huidige nadruk op de noodzaak de kunst te behouden en veilig te stellen, is, gezien het economische tij, zeer begrijpelijk. Men begaat echter een grote fout indien men de doelstelling van het kunst- en cultuurbeleid daartoe wil verenigen. Ik zie daarin tekenen van een overreactie. De weegschaal slaat door. Ik bespeur een overreactie in de opvatting dat het rijk de zoge-

naamde top-kunst wil subsidiëren. Die top is echter niet denkbaar zonder een brede vakbeoefening. (3) Als je de topkunst wilt bevorderen moet je de basis gaan verbreden. Daarop moet het beleid dan ook gericht zijn. Ik ben echter bang, dat het beleid zoals WVC dat nu heeft ingezet, tot een discrepantie tussen de basis en de top zal leiden en dat de navelstreng die de top en basis verbindt zal worden doorgeknipt.

Het Interprovinciaal Overleg voor Cultuur heeft zich gestoord aan de toonzetting van de beleidsnota, waarbij de Kaderwet werd ingetrokken. In die beleidsnota heeft de rijksoverheid zichzelf geproclameerd tot rentmeester over het culturele erfgoed en beschermer van nieuwe initiatieven. Ik heb mij in gemoede afgevraagd of een stad als Amsterdam hierbij niet als goede tweede had kunnen worden genoemd, maar los daarvan: Ik ben het volstrekt niet eens met hetgeen de rijksoverheid over zichzelf schrijft. WVC houdt de eer teveel aan zichzelf. De gemeenten hebben immers altijd veel meer geld voor het kunst- en cultuurbeleid uitgegeven dan het rijk. (4) Ook de provincies hebben hun aandeel bijgedragen, ook al blijft dit relatief bescheiden, (5) vooral omdat zij geen kostbare uitgaven in de accommodatiesfeer hoeven te doen. De pluriformiteit en de beweeglijkheid van de kunstensector kunnen er alleen maar bij winnen, indien alle drie overheidslagen een verantwoordelijkheid voor het kunst- en cultuurbeleid op zich nemen en daarin serieus worden genomen en elkaar serieus nemen. Rijk, provincies en gemeenten hebben eigen, verschillende mogelijkheden, die benut moeten worden. Ik kom op de mogelijkheden van de provincies nog terug.

Tegen de decentralisatie onder de vigueur van de Kaderwet hebben velen indertijd ingebracht, dat kunstbeleid zich niet verdraagt met een benadering vanuit de consument. Het kunstenveld heeft de overheid verweten uitsluitend oog te hebben voor het feit dat kunst maatschappelijk relevant moet zijn en minder te letten op de noodzaak dat er kunst gemaakt moet worden en dat de kunstenaar bescherming en een inkomen verdient. Ook hier constateer ik weer het ene uiterste tegenover het andere. De gegevens wijzen uit, dat kunst vooral wordt geconsumeerd door een vast publiek van kenners. (6) Met de sociale spreiding van kunst is het nog maar droevig gesteld. Nu kan men daar op reageren door het hoofd in de schoot te leggen onder het motto: dat lukt toch niet en een volgende stap is mogelijk het verhogen van de toegangsprijzen, omdat de culturele elite die wel kan opbrengen. Een vicieuze cirkel. Mijn antwoord is veeleer dat we er voor moeten zorgen, het aantal kenners uit

te breiden en daar ligt een taak voor de lagere overheden: zij zullen onverflauwd aandacht moeten geven aan het wekken van begrip en belangstelling voor de kunst. Er zullen zeker grenzen aan de groei zijn, maar er zijn wel degelijk nieuwe wegen en mogelijkheden om de belangstelling voor kunst te vergroten. In dit verband valt te wijzen op de musea, die op succesvolle wijze moderne presentatie- en voorlichtingstechnieken toepassen. (7)

Wat kan er worden gedaan? Ik noem de volgende initiatieven.

1. Het veranderen van de beroepsopleidingen. Daar begint de fout al vaak. De opleidingen gaan nog te zeer uit van de conceptie, dat de kunstenaar later als individueel vakman c.q. -vrouw het beroep zal moeten uitoefenen, ook al pakt dat in de praktijk vaak anders uit. In de opleidingen moet meer aandacht komen voor zaken als publieksbegeleiding en educatieve taken.
2. Bij kunstenaars en kunstinstellingen is tot nog toe te weinig aandacht geweest voor publiekswerving en marketing. Ook dat dient te worden verbeterd.
3. Er dienen zich steeds vernuftiger middelen aan voor de cultuurspreiding. In dit verband valt te wijzen op het succes dat de laatste tijd geboekt wordt met circuitvorming in combinatie met het aanstellen van consultants.
4. Getracht dient te worden de velen die deelnemen aan een vorm van kunstzinnige vorming en de amateuristische kunstbeoefening mede te interesseren voor de professionele kunsten.

Naast deze vier instrumenten kan de overheid ook nog een heel andere weg inslaan en het cultuurbeleid zelf verbreden, door naast een aanbod dat voornamelijk een vast publiek van kenners bereikt, ruim baan te maken voor een aanbod, dat appelleert aan de identiteit en de sociale positie van groepen uit de samenleving. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de popmuziek, de vrouwencultuur, de cultuur van minderheden en cultuur die deel uitmaakt van emancipatiebewegingen. Vanuit het "normale" cultuurbeleid heeft de overheid daar vaak geen antwoord op. We kunnen dus zeker nog op zoek gaan naar andere dan fluwelen kussens. Daarbij is voor gemeenten en provincies een schone taak weggelegd. Het inschakelen van de lagere overheden hoeft aan de kwaliteit geen afbreuk te doen. Soms wordt gesuggereerd dat alleen op landelijk niveau kan worden uitgemaakt wat kwaliteit is. Deze voorstelling van zaken staat volkomen buiten de werkelijkheid. In elke provincie zijn voor elke sector voldoende mensen te vinden voor adviescommissies die de kwaliteit

van het aanbod kunnen beoordelen, zodat de overheid zich wat dat betreft zelf op afstand kan houden. Decentralisatie en kunst kunnen samen gaan. Laten we maar eens zeggen, hoe het is: de grotere gemeenten (8) en provincies zijn uitstekend in staat om een kunstbeleid van voldoende kwaliteit te voeren. Dan kom ik nu bij het onderwerp 'taakafbakening'. Daarmee bedoel ik iets anders dan dat elke overheid zich op een eigen stek of stokpaardje terugtrekt onder de uitroep: " wat de anderen doen, moeten zij zelf maar weten". Een taakafbakening is zeer noodzakelijk en dat zowel naar de producent als naar de consument toe. Tot nog toe waren de overheden te zeer van elkaar afhankelijk. In zekere zin is het kunstbeleid van de provinciale overheden de laatste jaren lamgelegd; niet alleen door het stelsel van koppelsubsidies maar minstens evenzeer door de permanent aangekondigde reorganisaties van het toneel- en orkestenbestel, die dan weer even permanent werden uitgesteld. Nu de reorganisaties zijn uitgevoerd, pleit alles er voor het vraagstuk van de taakafbakening verder met voortvarendheid aan te pakken.

Die taakafbakening moet in dienst staan van het verminderen van de onderlinge afhankelijkheid, het terugdringen van de onoverzichtelijkheid van het terrein, het creëren van samenhang en het voorkomen van afschuifeffecten. Een taakafbakening tot op de punt en komma lijkt mij daarbij niet noodzakelijk. Er zijn dingen die alle overheden kunnen doen, zonder daarbij in elkaars vaarwater te hoeven komen: het aankopen van beeldende kunst is zo'n voorbeeld. Een taakafbakening is het meest nijpend bij de wat meer grootschalige en bij de meer structurele voorzieningen. Naast een taakafbakening pleit ik terwille van de coördinatie tussen de overheden voor een gestructureerd periodiek overleg op het gebied van de kunsten.

Met de jongste adviezen ten aanzien van het orkestenbestel en het toneelbestel zijn we - anders dan sommigen van u misschien denken - nog ver van een werkbare taakafbakening verwijderd. In de eerste plaats bestrijken de adviezen van de commissies De Boer en Sutherland niet het gehele terrein van de toneel- en muziekvoorzieningen. Met name grote delen van de muziekvoorziening - te denken valt aan kamermuziek, jazz, popmuziek - zijn nog buiten beeld gebleven. Dit geldt ook voor de dans. Bovendien geven de adviezen - overigens conform de aan beide werkgroepen verleende opdracht - blijk van een sectorgewijze benadering en zij verschillen onderling. De landelijke werkgroep Orkestenbestel houdt het op de wat vage drieslag: instandhouding (rijk), spreiding (provincie) en afname (gemeente), waarbij voor de provincies onder meer het educa-

tieve aanbod en de begeleidingstaak van de orkesten is voorzien. Het rapport met betrekking tot het toneelbestel is nog het meest concreet: de instandhouding van het kleinschalig jeugdtonaal in gezelschapsvorm gaat in ieder geval naar de lagere overheden. Dat is duidelijk, al zal nog wel nader vastgesteld moeten worden wie met deze "lagere overheden" bedoeld zijn, de provincies en de vier grote steden, of nog meer gemeenten.

Ik hoop dus niet dat de minister een verdere taakafbakening nu voor gezien houdt en ervan uitgaat dat de lagere overheden nu zelf hun zaak wel zullen regelen, met het budget dat zij aan de financiering van de podiumkunsten hebben overgehouden - en sommige hebben er zelfs helemaal niets aan overgehouden. Het lijkt er soms op, want in 1985 worden er extra middelen voor kamermuziek, jazz- en popmuziek aan de rijksbegroting toegevoegd, zonder dat er nog met één woord aan een nadere taakafbakening wordt gerefereerd. En daar is met ons ook nog niet over gesproken.

Aan de andere kant wordt er in de memorie van toelichting op de rijksbegroting voor 1985 ook een notitie over een samenhangend kunstbeleid aangekondigd. Het is te hopen dat die notitie mede de samenhang tussen de overheidslagen zal aanduiden. De taakafbakening moet nu echt doortastend worden aangepakt: de provincies moeten de mogelijkheid krijgen een culturele infrastructuur voor hun eigen verzorgingsgebied op te zetten. Ik denk daarbij aan taken in de tweede lijns sfeer, zoals steunfuncties waarvan individuele kunstenaars of groepen gebruik kunnen maken, werkplaatsen en service-instituten voor de bemiddeling tussen vraag en aanbod, het stimuleren van de spreiding door middel van circuitvorming en aanstellen van consultants. Daarnaast noem ik dan nog de verantwoordelijkheid voor het educatieve aanbod.

Willen de provincies al deze taken op zich nemen, dan zal het provinciale niveau aanzienlijk moeten worden versterkt. Ik ga ervan uit, dat de provincies daartoe allereerst de 10,6 miljoen aan middelen kunnen aanwenden, die op de provinciale begroting vrijkomt als resultaat van de operatie financiering podiumkunsten. Daarnaast zou in ieder geval ook een deel van de gelden voor incidentele toneelproducties moeten worden gedecentraliseerd. Verder valt er bijvoorbeeld te denken aan het beschikbaar komen van gelden voor schoolconcerten. Daarnaast zijn wij zeer benieuwd naar de voorstellen van de minister ten aanzien van de taakverdeling op het terrein van de musea.

In welk kader moet nu de taakverdeling verder worden aangepakt? In een commentaar op het ministeriële voornemen de Kaderwet in te trekken constateerden de welzijns-IPO's (en nu citeer ik): "Voor de cultuursector wordt door de minister voorlopig geen wetgeving voorzien. De consequentie daarvan is, dat deze sector het enige terrein blijft, waarvoor geen algemeen kader in het vooruitzicht wordt gesteld, waarbinnen dit beleid zich verder kan ontwikkelen. Dit achten wij ronduit teleurstellend, omdat wij het politiek belang van de sector cultuur graag onderstreept willen zien".

Ik wil vandaag opnieuw een lans breken voor een kunstenwet. Zo'n wet kan instrumenten aandragen om de verdere decentralisatie en taakafbakening in goede banen te leiden. Ik denk daarbij met name aan een wettelijke mogelijkheid om experimentele doeluitkeringen - met een looptijd van 5 jaar - in te stellen. Dit naar analogie van de huidige doeluitkering voor de beeldende kunsten. Op zo'n manier kan de decentralisatie voor het kunst- en cultuurbeleid in een rustiger vaarwater terecht komen. Er is gelegenheid om enige tijd ervaring op te doen zodat het vertrouwen in de decentralisatie kan groeien.

Bij het formuleren van een kunst- en cultuurbeleid bevinden wij ons vaak meer op een strijdtoneel dan op een toneel, maar als alles goed gaat, zullen wij ons vandaag in deze stadschouwburg als pacifisten gedragen. Ik hoop dat u aan dit symposium nog eens een vervolg zult geven, nadat de wet op de kunsten in het staatsblad is verschenen. Tegen die tijd kunt u mij weer uitnodigen, ditmaal om een lezing te houden over het onderwerp: decentralisatie van kasplant tot groeidiamant.

Tot slot nog dit: de operatie podiumkunsten heeft geld vrijgemaakt voor de provinciale overheden met betrekking tot haar provinciale taken. Ik heb het al gezegd: sommige provincies - en ik denk dan aan Zuid-Holland en Zeeland - zijn er bekaaid afgekomen. Er zijn ook provincies die denken dat geld beter te kunnen besteden. Dat lijkt mij een slechte zaak, omdat wij met elkaar als provincies de strijd met de minister en de kamer zijn aangegaan met betrekking tot de herverdeling. Het zou dan ook volstrekt onwaarsachtig zijn als die provincies nu plotseling tot een ander inzicht zouden zijn gekomen. Nu ik het toch over geld heb, heb ik nog de laatste opmerking. Het is door de heer Van der Top ook al gezegd: de lagere overheden hebben tot nu toe veel meer geld uitgegeven dan de rijksoverheid op dit terrein. Als we naar de cijfers van

de afgelopen jaren kijken, dan zien we bij de lagere overheden zelfs nog een groei, dit ondanks de diverse kortingen op provincie- en gemeentefonds. Het budget voor de kunsten van de rijksoverheid is daarentegen de laatste jaren niet gegroeid en de minister roept elke keer vrolijk: kijk, ik bezuinig niet op de kunsten. En dat terwijl we nog steeds pleiten voor een budget voor kunsten van 1% van het nationaal inkomen. Een bedrag dat we nog steeds niet bereikt hebben voor de kunsten.

Ik denk dan ook dat de heer Brinkman het gezin eens moet verlaten en kunst als hoeksteen van onze cultuur moet gaan beschouwen.

NOTEN

1. Sociaal en cultureel rapport 1984, 's-Gravenhage 1984, pp. 200,201 (Sociaal Cultureel Planbureau)
2. Discussienota B: een toekomstig beleid ten aanzien van bouwkunst, vormgeving en bouwkunst uitgaande van de huidige beschikbare middelen, 's-Gravenhage 1983, p.9 (Ministerie WVC). Het toegankelijk maken van kunstuitingen voor meerdere lagen van de bevolking en de participatiegedachte wordt vergaand afgezwakt.
3. J. Kassies, Notities over een heroriëntatie van het kunstbeleid, 's-Gravenhage 1983, p.22
4. F.J.P.M. Hoefnagel en A. Reinders, Kunst, kunstbeleid en administratief recht, Alphen aan den Rijn 1983, p.137
5. Uitgaven lagere overheden cultuur, 1978-1980 en 1980-1982, Amsterdam 1983 (Boekmanstichting)
6. Sociaal en cultureel rapport 1984, a.w., p.201
7. Ibidem
8. Uitgaven lagere overheden cultuur, a.w. Dit rapport vermeldt de uitgaven van 49 gemeenten.

S ENKELE KWESTIES

y. van baarle

Nu ik zo plotseling de plaats heb ingenomen van de voorzitter van de Raad voor de Kunst - voor u en voor mij een verrassing - zal ik niet een referaat houden zoals ik anders voorbereid zou hebben, maar u belasten met enkele kwesties, die mij als algemeen secretaris van de Raad voor de Kunst bezighouden en uiteraard betrekking hebben op "Kunst- en cultuurbeleid, van decentralisatie tot taakafbakening". Goddank (en die dank komt in dit geval minister Brinkman toe) is de Kaderwet Specifiek Welzijn ingetrokken. Al in maart 1979 sprak de Raad voor de Kunst zijn huiver uit tegen een wettelijke onderbrenging van het kunstbeleid bij het welzijnsbeleid, zeker op de wijze waarop het wetsontwerp daarin voorzag. De achtergrond van het welzijnsidee was een te beperkt denkkader. Het bood slechts gedeeltelijke aanknopingspunten voor een goed gedoseerd kunstbeleid. Dáárvoor was op zijn minst even essentieel dat de ontwikkeling van de kunst zèlf voldoende ruimte zou krijgen. En dat zou niet gebeuren in de filosofie van de Kaderwet. De kritiek van de Raad voor de Kunst sloot aan op bedenkingen die eerder waren geopperd jegens de Knelpuntennota van 1974. Door het afpalen van het welzijnsterrein met de functies educatie, recreatie en zorg - een zinvol onderscheid voor welzijnsgebieden - kwam echter de kunst in de knel, omdat daarmee de exploratieve functie die zij analoog aan de wetenschap heeft te vervullen, werd buitengesloten. In dezelfde trant reageerde de Raad voor de Kunst in februari 1981 op de tweede versie van het wetsontwerp. Wezenlijk was er immers niets veranderd. De Kaderwet Specifiek Wel-

zijn bleef zich richten op het genoemde drietal functies. Weer werd door de Raad voor de Kunst benadrukt dat het kunstbeleid maar zelden iets van doen heeft met het terrein waar de functie "zorg" op doelt. Weliswaar ligt dat anders bij educatie en recreatie, maar daarmee zou de dienstbaarheid van de kunst op de voorgrond komen te staan. Aan die kunstuitingen zou de voorkeur worden gegeven, die een maximale kans op herkenning en erkenning hadden en op die grond een vertaling in concrete voorzieningen toelieten. Om de prioriteiten van een kunstbeleid te bepalen is dat een ondeugdelijke methode. De "behoeften" aan kunst voor een samenleving laten zich niet op deze wijze vaststellen. Evenals in sommige andere sectoren, zoals het onderwijs, zal het aanbod dikwijls juist aan de vraag vooraf moeten gaan. Uit oprechte bezorgdheid bepleitte de Raad voor de Kunst in beide adviezen om de verschillende functies van kunst - waarvan de exploratieve wellicht de meest essentiële is - onder te brengen binnen dezelfde beleidsstructuur. Uitgangspunt daarbij was dat de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de drie overheidsniveaus voor het kunstbeleid zou worden erkend. In een aantal duidelijke taakafbakening en werkafspraken moest deze gedeelde verantwoordelijkheid wettelijk worden vastgelegd. Duidelijkheid over wat van elke bestuurslaag werd verwacht, moest een vorm van gezamenlijke financiering mogelijk maken, niet behept met de kwalen van het systeem van koppelsubsidies. Het zal niet verbazen dat met deze uitspraken, die toen nog uitmondde in de wenselijkheid van een aparte deelwetgeving voor de kunsten, de aandrang tot een brede kunst- en cultuurwetgeving reeds zichtbaar werd.

Het intrekken van de Kaderwet Specifiek Welzijn maakt de weg vrij voor het voeren van een kunstbeleid, maar is nog geen garantie voor het behoud van de optimale werking van de kunsten. Kunst wordt van haar meest wezenlijke functie beroofd als de wetenschappelijke/intellectuele kant ervan wordt verwaarloosd. Dat de kunsten destijds waren ondergebracht bij het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap had wat dat betreft een speciale betekenis. De gang naar het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en vervolgens naar dat van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur ook. Als thans het accent zou komen te liggen op de consumptieve kant van de kunsten, met andere woorden het publieksbereik, is de ontwikkeling van de kunsten in direct gevaar.

Het is niet zonder meer dat ik dit zeg. Zelfs de samenstel-

ling van de Raad voor de Kunst is hiermee gemoeid. Ik meen een cultuur-politiek uitgangspunt te bespeuren, dat al even om de hoek kwam kijken tijdens de plenaire zitting van de Raad voor de Kunst op 10 november 1984. Omdat met deze zitting de evaluatie van de Raad voor de Kunst werd afgerond, onderstreepte de minister van WVC het belang daarvan nog eens met een toespraak. Een toespraak waaruit ik nu reeds enkele gedachten licht omdat ze zo interessant zijn. Voor zijn beleid noemde de minister het tegenover de leden van de Raad voor de Kunst en zijn genodigden een kwestie van en-èn: de kunst die alleen voor ingewijden toegankelijk is en de kunst waarbij de factor van de perceptie, het publiek, niet als bijkomstig wordt beschouwd. De steeds weer opvloeiende discussie had zijns inziens in hoofdzaak betrekking op de wijze waarop beide componenten zich tot elkaar dienen te verhouden en niet zozeer of de ene dan wel de andere alle rechten kan opeisen. En juist omdat opvattingen over deskundigheid, geconcretiseerd in zoiets als een profiel van de gewenste personele bezetting van de Raad voor de Kunst, zo nauw, maar tevens veelal impliciet, samenhangen met opvattingen over kunst, meende de minister dat het ook aan de Raad voor de Kunst zelf is om zich een oordeel te vormen over deze kwestie, die van groot belang is voor het kunstbeleid en misschien zelfs voor de legitimering daarvan. De minister hield de aanwezigen voor: "Denkt u in dit verband maar eens aan de stelling dat kunstbeleid in belangrijke mate aanbodsbeleid zou zijn of zou moeten zijn. Het zal u weinig moeite kosten om u voor te stellen dat deze stelling, ongetwijfeld één van de hoekstenen van de ideologie van het kunstbeleid, heel anders klinkt uit de mond van direct belanghebbenden dan wanneer zij wordt verdedigd door mensen voor wie daar duidelijk geen onmiddellijk persoonlijk belang mee is gemoeid".

Persoonlijk heb ik de grootst mogelijke moeite mij dit concreet voor te stellen. Allereerst, wie zijn degenen die geen onmiddellijk persoonlijk belang hebben bij de kunstproductie en daar toch voor willen pleiten. De mensen in de zaal, een bankdirecteur die schilderijen verzamelt? Het persoonlijk belang zit dan niet in de financiën, maar in een bepaalde smaak. Een smaak, waarvan de minister veronderstelt, dat deze anders is en in het huidige beleid te weinig aan bod komt. Hij wil - want zo valt zijn uitspraak te interpreteren - meer publieksmensen oftewel kunstconsumenten betrokken hebben bij de beoordeling en derhalve benoemd zien als leden van de Raad voor de Kunst. Mijn vraag

is of hetgeen hij daarmee voorstaat niet op hetzelfde neer-
komt als dat bijvoorbeeld op het gebied van de wetenschap -
ook een aanbodsbeleid - een olifant een leerstoel in de
zoölogie moet worden aangeboden, omdat hij als zoogdier het
beste weet wat goed voor hem is.

Zonder gekheid: evenals dat voor andere sectoren geldt, zal
het oordeel over de kunsten en het kunstbeleid moeten af-
hangen van deskundigheid. Eerder dan dat, met het oog op de
perceptie, het publiek, de categorie kunstconsumenten, moet
worden aangesproken, zal moeten worden nagegaan of bij de
benoeming van leden van de Raad voor de Kunst voldoende re-
kening wordt gehouden met de deskundigheid op het gebied
van de consumentenzaken. In dat geval kan men denken aan
schouwburg- en concertgebouwdirecteuren, mensen aange-
steld bij onderzoeksbureaus, educatieve diensten, de kunst-
uitleen etc. De samenstelling van de Raad voor de Kunst,
vóór de laatste ledenwisseling in september 1984, geeft
dienaangaande een aardig overzicht: 40% was kunstenaar, 50%
kwam uit de bemiddelingssfeer (en heeft naar mijn mening
weet van publiekszaken), 8% viel onder de noemer algemeen
en 2% was recensent. Deze leden, die voor het grootste ge-
deelte uit de kunstwereld afkomstig zijn en veel op hebben
met de kunstproductie, zijn tevens te beschouwen als be-
roepsconsumenten. Zij consumeren de kunst vakmatig. De
vraag van de minister is derhalve toegespitst op wat ik dan
maar de liefhebber van kunst, de amateur-consument, noem.
Waarom besteed ik aan dit onderwerp zoveel aandacht? Het
heeft te maken met de kwestie van òn-òn: òn de moeilijk
toegankelijke kunst òn de meer consumptieve kunst. Het punt
is dat de eerste voortdurend - tegenover de samenleving als
geheel, maar ook tegenover de andere òn - verdedigd moet
worden. Daarbij doet zich de merkwaardige situatie voor dat
men meent dat de kunstwereld zelf geen belang hecht aan
kunst met een groot publieksbereik!

In de beleidsdoelstellingen zou die moeilijk toegankelijke
kunst, waaronder ik de poging tot ontwikkeling, de explora-
tieve functie reken, duidelijker geprofileerd moeten worden.
Reagerend op de nota 'Kunst en Kunstbeleid' uit 1976 verde-
digde de Raad voor de Kunst een scheiding van de beleids-
doelstelling "instandhouding en vernieuwing" in twee afzon-
derlijke componenten, juist om te accentueren dat vernieu-
wing voor de kunsten een zelfstandige functie is, essen-
tieel voor het bestaan van kunst. Na de toespraak van de
minister op 10 november 1984 zou de Raad voor de Kunst een
soortgelijke reactie passen. De ontwikkeling van kunst-

uitingen, die nog van kwaliteit blijk moeten geven, werd onderbelicht omdat de minister tot zijn beleidsdoel rekende: het bevorderen van het behoud, het totstandkomen, de spreiding en de perceptie van wat artistiek gesproken kwaliteit bezit. Hopelijk komt alles wat op dit moment nog aanleiding kan geven tot misverstand, weer goed met de aanstaande cultuurnota.

Gezien mijn korte voorbereidingstijd en de hoeveelheid aan kwesties waaruit te kiezen valt, moet ik mij beperken. Ik kom terug bij de taakafbakening tussen de drie overheidsniveaus. Een complementair beleid, waarover grote consensus bestaat, zou gevonden kunnen worden in de afbakening zoals beschreven in de nota 'Contouren van een provinciaal kunstbeleid in Noord-Holland'. De rijksoverheid zou verantwoordelijk moeten zijn voor de produktie en instandhouding van kunst op landelijk niveau, de gemeenten voor afname van kunstprodukten en het in stand houden van accommodaties, de provincies voor de kunstproduktie op provinciale schaal alsmede de coördinatie en spreiding van het kunstaanbod binnen de provinciegrenzen.

De herstructureringsoperaties rond het orkesten- en theaterbestel die een einde hebben gemaakt aan het systeem van koppelsubsidiëring, hebben tot nieuw denken aangezet. De drie bestuurslagen moeten zich opnieuw op hun taakstelling bezinnen. De opvatting heeft post gevat dat het beleid van de drie overheden, zij het binnen een duidelijke, complementaire afbakening, door ieder niveau afzonderlijk en zo zelfstandig mogelijk vorm gegeven zou moeten worden. Hoe moeten wij deze beleidswijziging, deze veranderde houding beoordelen: positief of negatief?

Tjeenk Willink noemt in zijn onlangs gehouden oratie de geschiedenis van de Kaderwet Specifiek Welzijn het symbool van "de opkomst en de langzame ondergang van het samenhangend beleid". Niet voor niets gaf hij zijn oratie de titel mee 'De mythe van het samenhangend overheidsbeleid'. Terwijl ieder die zichzelf respecteert tot nu toe een samenhangend beleid heeft voorgestaan, viel meestal moeilijk aan te geven waartussen die samenhang dan precies moest plaatsvinden. De provincies, die zich tot taak stellen te coördineren, staan voor eenzelfde probleem. Coördinatie - en ook integratie, harmonisatie - is vrijwel synoniem aan samenhang. Zonder afbreuk te willen doen aan de coördinatie-taak van de provincies, zou ik willen stellen dat tussen rijk en gemeenten de provincies zich ten aanzien van de kunsten een

eigen inhoud kunnen verwerven. Wat is mooier dan een eigen culturele identiteit? Zou de provincie Brabant, die toch nog geen bestemming heeft gevonden voor al het geld dat haar via de subsidieruil ten deel is gevallen, niet een eigen opera kunnen stichten? Een opera, die het gehele Zuiden bedient, met accent op het dramatische aspect voor deze kunstvorm? Daarmee zou zij een aanvullend, stimulerend beleid kunnen voeren ten opzichte van hetgeen zich in Amsterdam afspeelt. Brabant zou de operaliefhebber de ogen kunnen openen. In plaats van naar Brussel, zou heel Nederland naar Eindhoven kunnen afreizen.

Zo zijn er natuurlijk talloze voorbeelden te bedenken, waarbij de provincie voorop zou kunnen lopen. Die mogelijkheid moet worden opgepakt. Die vrijheid is aanwezig in het beoogde complementaire beleid.

Wat het landelijke beleid betreft, waarin ik het meeste thuis ben zoals u begrepen zult hebben, zou ik u willen vragen: wilt u voor de toekomst mee onthouden waar de 56 miljoen die nu voortaan extra op de WVC-kunstabegroting prijken, ooit vandaan zijn gekomen? Jan Kassies maakte zijn gehoor op de plenaire zitting van de Raad voor de Kunst hierop attent "want de overvolgende minister is al lang vergeten dat een deel van zijn middelen een curieuze oorsprong heeft".

5 REFERAAT VAN DE MINISTER VAN W.V.C. I.c. brinkman

"Kunst- en cultuurbeleid, van decentralisatie tot taakafbakening", zo luidt het thema van dit symposium, verrassend nuchter en constaterend.

Dat is wel eens anders geweest. Het vraagstuk van de decentralisatie en - niet hetzelfde maar in de beleving wel nauw daaraan verwant - de plannen destijds met betrekking tot de Kaderwet Specifiek Welzijn hebben misschien in geen andere beleidssector tot zulke heftige discussies geleid als juist in die van de kunst en de cultuur.

Voor een juiste beoordeling van heel die bestuurlijke problematiek, recent opnieuw zo in het nieuws geweest, is het noodzakelijk deze kwestie niet te beschouwen als een zaak die op zichzelf staat. Integendeel, men moet goed in het oog houden dat er binnen het kunst- en cultuurbeleid belangrijke inhoudelijke heroriëntaties hebben plaatsgevonden. De herstructurering van het orkestenbestel en de herinrichting van het toneelbestel - maar in dit verband zijn net zo goed voorbeelden te geven op het terrein van de beeldende kunst of op dat van de kunstzinnige vorming en de amateuristische kunstbeoefening - zijn allereerst het gevolg van een opnieuw uitzetten van de inhoudelijke koers.

De bestuurlijke consequenties van een en ander hebben vervolgens zoveel aandacht op zich gevestigd, dat het soms zelfs voor mensen die goed in de materie waren ingevoerd, erop begon te lijken alsof daar, op het bestuurlijke vlak dus, het eigenlijke probleem was gelegen. Dat is niet het geval. Bestuurlijke verhoudingen bij het kunst- en cultuurbeleid dienen te worden beschouwd als een uitvloeisel van een inhoudelijke

lijke, cultuurpolitieke positiebepaling.

Het is de bedoeling dat wat hier vandaag wordt gezegd, zal bijdragen aan de ontwikkeling en verduidelijking van het beleid op de verschillende overheidsniveaus. Ik zou me in mijn bijdrage kunnen beperken tot andermaal een praktische en wat technische uiteenzetting over de taakverdeling op het gebied van de podiumkunsten, de bekende drieslag: aanbod, afname en spreiding.

Staat u mij echter toe dat ik deze gelegenheid benut om een wat bredere invalshoek te kiezen. Ik wil het dan hebben over een bepaalde tendens in de publieke discussies over het kunst- en cultuurbeleid, een tendens die tot dusver in een aantal opzichten nogal impliciet is gebleven, maar die de afgelopen jaren wel steeds duidelijker is geworden.

Er valt in ons land een groeiend besef waar te nemen dat het noodzakelijk is met betrekking tot kunst en cultuur daadwerkelijk beleid te voeren. De overheid en vooral dan de landelijke overheid wordt de laatste tijd steeds duidelijker meer aangesproken op een verantwoordelijkheid voor het scheppen van voorwaarden voor het artistieke en culturele leven. Daarbij moet een zodanige plaats worden ingeruimd voor wat specifiek is voor Nederland, dat daardoor onze culturele identiteit wordt versterkt.

Voor alle duidelijkheid, het gaat bij dit alles om iets anders dan om meer subsidie voor kunstenaar x, initiatief y of gezelschap z.

Een paar voorbeelden om dit wat nader toe te lichten.

Recent is veel gesproken over het mediabeleid. Ik wil het nu niet hebben over de vele knopen die in dat verband moeten worden doorgehakt, waarbij het niet eenvoudig is recht te doen aan allerlei op zichzelf begrijpelijke of zelfs legitime, maar niet zelden tegengestelde, verlangens. Waar het mij hier om gaat is het volgende.

Steeds vaker valt de opvatting te vernemen dat binnen ons omroepbestel en dan vooral bij de televisie duidelijker een culturele taak en verantwoordelijkheid tot uitdrukking dienen te komen. Hoe, dat is een andere vraag en daarover zijn de meningen ook bepaald niet eensluidend. Maar dit doet niet af aan de tamelijk brede consensus met betrekking tot het uitgangspunt dat er gezocht moet worden naar mogelijkheden om beter dan tot dusver de culturele component binnen het omroepbestel veilig te stellen.

Ander voorbeeld. Landelijk en zelfs in Europees verband wordt

sterk het belang van een vaste boekenprijs benadrukt. Deze kwestie zet nogal wat pennen in beweging, omdat hier zowel culturele als economische belangen in het geding zijn. Niemand echter bestrijdt de grote betekenis van het boek als cultuurdrager, en breed gedragen is het beroep dat op de overheid wordt gedaan om vanuit een cultureel en cultuurpolitiek perspectief de vitale functie van het boek voor onze samenleving niet in de waagschaal te stellen.

Als laatste voorbeeld de podiumkunsten. Er is grote aandrang uitgeoefend op de landelijke overheid om de eerste verantwoordelijkheid voor het aanbod op dit terrein op zich te nemen. Misschien ook omdat dat aanbod werd geacht daar het beste te zijn veilig gesteld. Maar, wanneer ik de argumentatie goed beoordeel, toch vooral om te bewerkstelligen dat voor de schragende structuren binnen het muziek- en toneelbestel een in de nationale politiek tot uitdrukking komende verantwoordelijkheid gevoeld zal worden.

Ik wil een paar kanttekeningen plaatsen bij bovenstaande waarnemingen.

Allereerst moet ik uiteraard erkennen dat het hierbij gaat om een interpretatie van signalen die niet zelden voor meer dan één uitleg vatbaar zijn en die elkaar ook wel eens tegenspreken. Een zekere terughoudendheid bij de uitleg ervan en het verbinden van consequenties daaraan door de rijksoverheid acht ik dan ook zeker geboden, te meer daar het proces waarop ik doel nog in volle gang is.

Een tweede punt betreft het volgende. Misschien bent u van oordeel dat ik als minister van cultuur te weinig spreek over mijn eigen verantwoordelijkheid juist in deze. Mijn antwoord daarop is dan dat het bepaald niet in mijn bedoeling ligt mijn verantwoordelijkheid te laten schuilgaan achter ontwikkelingen in de samenleving of maatschappelijke tendensen. Ik realiseer mij hoe belangrijk een keuze van de overheid kan zijn om een bepaalde tendens te versterken of juist af te zwakken. De beslissing met betrekking tot de verdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden tussen de verschillende overheden, allereerst ingegeven door de wens om te komen tot een zo helder en praktisch mogelijke afbakening van taken, mag dan ook tevens worden begrepen als een antwoord op die opvatting, waarover ik sprak, dat wij in ons land een meer geprofileerd kunst- en cultuurbeleid hebben te voeren. Uiteindelijk is gekozen voor een versterking van de landelijke, centrale verantwoordelijkheid voor het kunstaanbod, mede omdat alleen op die manier de samenhang kan worden gegarandeerd, die voor een daadwerkelijk cultuurbeleid onontbeerlijk

is.

Nu wil het streven naar allerlei samenhangen binnen het overheidsbeleid nog wel eens aanleiding geven tot skeptische, zo niet schampere reacties. Ik stel daar dan tegenover dat het binnen het cultuurbeleid gaat om het bereiken van samenhangen van zeer praktische aard. Hoe zorgen wij ervoor dat composities die binnen het Fonds voor de Scheppende Toonkunst tot stand komen, vervolgens ook de nodige uitvoeringskansen krijgen? Hoe bewerkstelligen wij dat het beleid met betrekking tot de hedendaagse beeldende kunst en dat met betrekking tot de musea voor moderne kunst elkaar aanvullen en versterken? Hoe zit het met de afstemming tussen het omroepbeleid en het kunstbeleid? Over dat soort samenhangen spreek ik en dan heb ik het nu over sectoren die in de organisatie van mijn departement allemaal deel uitmaken van één Directoraat-Generaal, maar die desalniettemin hun eigen historische achtergrond hebben en soms hun eigen wettelijke kaders, zodat zelfs daar de afstemming van beleid een niet geringe opgave vormt. Maar alleen al om redenen van doelmatigheid, zo ben ik van mening, dienen de beleidsmatige linker- en rechterhand in al deze gevallen goed van elkaars doen en laten af te weten. Op dit punt valt er zeker nog het een en ander te verbeteren ook zonder overdreven verwachtingen te koesteren omtrent de algehele rationaliteit van het overheidshandelen.

Ik sprak zoëven over een versterking van het cultuurbeleid. De eerlijkheid gebiedt ons te erkennen dat wij in ons land niet kunnen bogen op een grote traditie wat dit aangaat. Ik heb daar al eens eerder op gewezen. Zonder tekort te doen aan wat hier op de vele deelterreinen van de kunst en de cultuur gebeurt, wat heel vaak ook internationaal de toets der kritiek zeer wel kan doorstaan, moeten we toch toegeven dat ons nationale cultuurbeleid, opgevat niet als optelsom van het beleid in de afzonderlijke sectoren, maar als strategie om de culturele factor in onze samenleving te bewaren en te versterken, dat een dergelijk cultuurbeleid pas aan het begin van zijn ontwikkeling staat. Het zou verleidelijk zijn om de historische dimensie van deze kwestie nog eens uit te tekenen. Thorbecke, Victor de Stuers, Van der Leeuw: de lijn van zo'n betoog laat zich raden. Ook al omwille van de tijd zal ik aan deze verleiding niet toegeven.

Ik wil volstaan met op te merken dat deze minister gevoelig is voor de toch wel nieuwe geluiden die in dit verband uit de samenleving opklinken. Thans meer dan vroeger, zo lijkt het, wordt in bredere kring beseft hoe belangrijk een bloeiend

artistiek en cultureel leven - en met het oog daarop ook een actief kunst- en cultuurbeleid - is voor een land.

Daarbij gaat het in de eerste plaats om kunst en cultuur als waarden op zichzelf. Het volgende is dan aan de orde. Kunst verleent aan waarnemen, denken en voelen een extra dimensie. Zonder de verbeeldingskracht van kunstenaars zouden hele domeinen van de menselijke belevingswereld niet worden benoemd of aangeduid. Bijgevolg zouden we daarvan geen of slechts een vaag vermoeden hebben, met alle verarming vandien. Dat is ook waarop gewoonlijk wordt gedoeld wanneer in verband met kunst en cultuur wordt gesproken over de kwaliteit van het bestaan. Specifiek met het oog op het beleid is echter nog een tweede invalshoek van belang: gedeeltelijk een verduidelijking van en gedeeltelijk een aanvulling op het voorafgaande. Die tweede invalshoek houdt verband met het inzicht dat een klein land als het onze, deel uitmakend van een betrekkelijk klein taalgebied, voor wat zijn culturele identiteit betreft kwetsbaar is. De openheid van onze grenzen voor de produkten van andere landen is voor ons land economisch noodzakelijk. Waar het gaat om de openheid voor de geestesprodukten van anderen hebben wij zelfs een naam op te houden. Alleen, de stroom culturele produkten uit andere landen, waarbij het woord cultureel in heel wat gevallen het beste tussen aanhalingstekens kan staan, wordt veel groter. Denkt u in dit verband slechts aan wat de media ons bieden.

Het enige dat wij daar tegenover kunnen, moeten stellen is onze eigen artistieke en culturele expressie met de opvattingen en overtuigingen die daarin besloten liggen. De gordijnen dicht doen en daarmee de grote, boze wereld buiten sluiten, vormt geen antwoord. Een mogelijke internationale informatie-orde zal alleen dan voor ons niet het karakter van een vloedgolf aannemen, wanneer we erin slagen om temidden van dominante talen en dominante cultuurpatronen met onze eigen taal ruimte te behouden en desnoods te bevechten voor onze eigen cultuur. Allereerst uiteraard in ons eigen land en vervolgens ook een beetje in het buitenland.

Dit alles vanuit de overtuiging dat een nuchter besef van eigen culturele identiteit een voorwaarde vormt om evenwichtig in deze open wereld te staan. Enerzijds zonder krampachtigheid, want wij realiseren ons dan dat een identiteit niet iets onveranderlijks is. Anderzijds zonder speelbal te vormen van allerlei ontwikkelingen, omdat wij beschikken over een eigen kader met behulp waarvan wij ons kunnen oriënteren. Daarbij is het verstandig af en toe ook eens te kijken naar hoe andere landen in deze situatie handelen, Frankrijk bij-

voorbeeld. Ook daar is men ervan doordrongen dat een bepaalde cultuur in deze tijd net zo goed aan eroderende invloeden kan staan blootgesteld als culturele monumenten en dat een doelgericht programma van actie noodzakelijk is om een dergelijke invloed tegen te gaan.

U begrijpt dat over zoiets als het behoud van een nationale culturele identiteit of identiteiten - wanneer van het enkelvoud te veel de suggestie van een geforceerde eenheid uitgaat - dat over zoiets heel wat meer te zeggen valt dan ik hier in een paar minuten kan doen. Ook over de taak en de rol van een overheid daarbij valt nog wel wat op te merken. Voor alle zekerheid wil ik over dat laatste zeggen, dat de rol van de overheid in deze naar mijn opvatting bij uitstek voorwaarden-scheppend is. De overheid creëert geen culturele identiteit; heeft zich zelfs van pogingen daartoe te onthouden. Maar wel kan zij ernaar streven voorwaarden te scheppen dat het cultureel eigene zich in allerlei concrete zaken kan manifesteren.

Het gaat dan om een bloeiend muzikaleven waarbij het eigen repertoire voldoende kansen krijgt. Een literaire bedrijvigheid die ook uitmondt in goede vertalingen van onze literatuur in andere talen. Een slagvaardig beleid van musea waardoor de interesse van mensen uit ons eigen land en van buitenlanders wordt gewekt voor de prachtige collecties die ons land rijk is.

Aan dit soort praktische en concrete zaken denk ik, en aan de taak en de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid om te zorgen voor een zo effectief mogelijke bundeling van al die afzonderlijke componenten. Niet alles naar één vorm modelleren. Maar om, met erkenning van het specifieke en het eigene van de verschillende deelsectoren, kunsten, musea, media, internationale presentatie, ervoor te zorgen dat, waar zij elkaar kunnen versterken, het daar ook gebeurt.

Dat is in zijn kern het programma dat de landelijke overheid voor zichzelf heeft gemeend te moeten destilleren uit de vele discussies op dit gebied, de afgelopen jaren.

Tenslotte dan nog een enkel woord over de praktische consequenties hiervan voor de omgang met de instellingen op het gebied van de podiumkunsten waarvoor de rijksoverheid nu de volledige financiering op zich heeft genomen. Daarbij is ook de relatie rijk - andere overheden aan de orde.

Rijksverantwoordelijkheid voor het aanbod van de grootschalige podiumkunsten is, ik herhaal dit, niet bepleit met de be-

doeling om bij de instellingen een artistieke of culturele uniformering door te voeren. Ik acht het heel goed mogelijk vanuit een landelijke optiek eenheid en samenhang te bewaren in een orkesten- en een toneelbestel en tegelijkertijd te bevorderen dat instellingen zich artistiek en cultureel profileren, waarbij dan verschillen in regionale culturele tradities tot uitdrukking kunnen komen.

Om de andere overheden in de gelegenheid te stellen met betrekking tot deze aangelegenheden zo goed mogelijk hun opvattingen kenbaar te maken en om recht te doen aan de onderlinge verwevenheid en afhankelijkheid van aanbod, spreiding en afname, zijn de volgende afspraken gemaakt.

Per instelling zal met de standplaatsgemeente en de provincies die primair het speelgebied vormen van de desbetreffende instelling, regelmatig overleg worden gevoerd over die aspecten van het functioneren die betrekking hebben op een regionale culturele verankering. De Raad voor de Kunst zal mij adviseren over de kwalitatieve aspecten van dat functioneren, bezien vanuit een landelijk perspectief. Ik meen dat op deze manier een goed evenwicht kan worden gevonden tussen afwegingen van landelijke en van regionale aard. Keuzes van het soort: rijkscultuur of stadscultuur, zijn naar mijn opvatting dan ook niet aan de orde.

Ik hoop op deze manier duidelijk gemaakt te hebben dat mij bij een landelijk en meer geprofileerd kunst- en cultuurbeleid geen politiek voor ogen staat die op machtswoorden berust. Ook door het maken van goede procedurele afspraken als die ik zoëven noemde, zal ik trachten aan te tonen dat de bezorgdheid van diegenen, die de concentratie van geld en gezag in de handen van de rijksoverheid maar griezelig vinden, dat die bezorgdheid straks voorbarig zal blijken te zijn geweest. Het is mijn overtuiging dat, gegeven de omstandigheden, nationaal, maar ook internationaal, een taakafbakening waarbij de eerste verantwoordelijkheid voor het kunstaanbod komt te liggen op het landelijk niveau, het enige juist antwoord vormt op de dilemma's waarvoor we hebben gestaan, in verband met centralisatie of decentralisatie.

U kunt er zeker van zijn dat deze minister zonder die overtuiging een andere keuze had gemaakt.

VERSLAG VAN DE FORUMDISCUSSIE

Nadat de verschillende sprekers op het symposium voorgaande referaten hadden gehouden werden de ± 400 aanwezigen, waarvan de meesten beroepsmatig - zij het voor het grootste deel niet als kunstenaar - bij het kunstbeleid betrokken, in de gelegenheid gesteld vragen te stellen aan een forum. Dit forum bestond uit de sprekers van die dag minus minister Brinkman. In zijn plaats trad de heer S. van Heusden, hoofd directie kunsten van WVC. Voorzitter was de heer Haks, Gedeputeerde voor onder meer Culturele Zaken in Noord-Holland.

Hieronder geven wij een samenvatting van de belangrijkste onderwerpen uit de forumdiscussie.

DE VEREVENINGSOPERATIE

Wethouder G.J. KUIPER van Arnhem stelde de praktische gevolgen van de verenigingsoperatie rond de podiumkunsten aan de orde, waarbij vooral de 14 middelgrote gemeenten (100.000 - 250.000 inwoners) onredelijk veel worden gekort. Het cultuurbeleid - en het hiermee samenhangende culturele accommodatiebeleid - komt in deze steden hierdoor onder een veel te grote druk te staan: vooral de kleine gezelschappen en de accommodaties zullen getroffen worden. De onredelijkheid van deze gang van zaken wordt nog versterkt door het feit dat de middelgrote gemeenten in het verleden naar verhouding veel aan cultuur hebben bijgedragen. Zij willen dit blijven doen, al dreigen de moeilijkheden thans onoverkomelijk te

worden. Bovendien is het voor de 14 gemeenten in dit verband wel erg zuur om te moeten constateren dat bepaalde provincies niet schijnen te weten wat ze met de uit de vereveningsoperatie vrijgekomen middelen moeten doen.

Voorzitter HAKS merkt op dat hij de uitkomst van de vereveningsoperatie voor de middelgrote steden erg ongelukkig vindt en wijst er op dat deze situatie zeker door de provincies nooit is gewenst. Hij verwerpt overigens de opmerking dat de provincies niet zouden weten wat ze met de vereveningsgelden zouden moeten doen. Met deze middelen moeten de provincies activiteiten ontwikkelen, die ze op grond van hun taken binnen de nieuwe taakafbakening behoren te vervullen. Hij denkt dan aan bijvoorbeeld het kinder- en jeugdtheater, kleinschalig- en regionaal theater en (eventueel) educatieve activiteiten van onder meer regionaal functionerende orkesten.

De heer J. REYS, directeur van de stadsschouwburg in Eindhoven, brengt hier tegen in dat het betoog van de heer Haks enige nuancering behoeft. De gemeente Eindhoven moet door de vereveningsoperatie 4,2 miljoen op de kunstenbegroting inleveren, terwijl de provincie Noord-Brabant 3,5 miljoen aan de verevening overhoudt. Een groot deel van dit bedrag dreigt thans in de algemene middelen van de provincie te verdwijnen omdat men kennelijk niet weet wat men wel met dit geld moet doen. (1)

De heer HAKS constateert dat de uitkomst van de operatie voor Eindhoven inderdaad zeer schrijnend is, maar dat de uiteindelijke besteding van de gelden door Noord-Brabant nog niet vastligt. Hij zou het zeer betreuren als de gelden in deze provincie uiteindelijk in de algemene middelen terecht zouden komen. Overigens moet in dit verband niet worden vergeten dat enkele provincies (Zuid-Holland en Zeeland) eveneens financieel zeer slecht zijn bedeed bij de vereveningsoperatie. De heer KUIPER pleit ervoor om er bij de Tweede Kamer op aan te dringen het voorstel tot een generale korting - voor elke gemeente eenzelfde korting per woning - nogmaals te bezien. Dan zou de ongunstige situatie voor de middelgrote steden misschien gekeerd kunnen worden.

De heer VAN HEUSDEN heeft de indruk dat er nog overleg zal volgen tussen de Tweede Kamer en de Fondsenbeheerders over de uitleg van de motie Hummel-Rienks, waarbij gerichte korting van het totale bedrag werd voorgesteld. (2)

De heer HOEKSTRA spreekt eveneens zijn onvrede uit over de gevolgde verdelingsmethodiek. Volgens hem hadden de lasten over zowel provincie-, als gemeentefonds ponsd-ponsd gewijs moeten worden verdeeld. Ook van het bestemmen van financiële

middelen uit de vereveningsoperatie voor de algemene middelen spreekt hij zijn afkeer uit. Hij acht dit - indien dit echt mocht gebeuren - een gemiste kans voor het provinciaal kunstbeleid.

De heer VAN DER TOP wijst er op, dat ook de staatssecretarissen van Binnenlandse Zaken en Financiën gebonden zijn aan de Financiële Verhoudingswet. Van deze wet afwijkende modellen bestaan er zijns inziens reeds te veel. Deze verschillen zouden langzaam moeten worden opgeruimd; er zouden zeker geen nieuwe bij moeten komen. In dit licht gezien berust de opstelling van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken zeker niet op onwil omdat genoemde wet het begrip ponds-ponds-gewijze verdeling niet kent. De wet werkt juist met een verdelingsmodel, waarbij verschillende criteria een rol spelen, zoals bijvoorbeeld de grootte van de gemeente. Er is geen reden om de podiumkunsten hiervan uit te zonderen. Dit zou bovendien alleen maar tot nieuwe precedentwerking naar andere sectoren kunnen leiden. Hij zou er echter geen enkel bezwaar tegen hebben wanneer de minister van WVC meer geld beschikbaar zou stellen voor de (podium)kunsten. Dit geld zal dan ergens anders - bij andere sectoren en/of ministeries - moeten worden gehaald. De provincies zouden de zwaarst getroffen gemeenten financieel moeten helpen en niet zelf een nieuw beleid moeten ontwikkelen. Voorts zou de thans genomen regeringsmaatregel moeten worden teruggedraaid. Men moet geen definitieve maatregelen nemen alvorens alle consequenties en effecten te hebben onderzocht.

De heer SUTHERLAND is het in principe met het laatste punt van de heer Van der Top eens, zijn ervaring is echter dat in een plotselinge situatie onmiddellijk gereageerd moet kunnen worden "voordat de patient overleden is" en niet eerst een tijdrovende terreinverkenning moet worden afgewacht.

De discussie over de vereveningsoperatie wordt afgesloten.

DE TAKEN VAN DE PROVINCIE

REGIONALE EIGENZINNIGHEID EN CULTURELE IDENTITEIT

De heer VAN DER LEE uit Leiden, brengt naar voren dat het systeem van koppelsubsidiëring onwerkbaar was (zo had het Westelijk Orkest in Zuid-Holland 147 subsidiënten). Thans is door minister en Tweede Kamer een oplossing gezocht door alles bij het rijk onder te brengen. Hij acht dit een vorm van ongewenst en te ver doorgeschoten centralisme. Er zouden in

dit verband oplossingen moeten worden gezocht waarbij de lagere overheden als volwaardige partners meebeslissen over het te voeren beleid.

De heer VAN HEUSDEN vraagt hoe dit zou moeten gebeuren. Hij stelt dat de podiumkunstenproblematiek een beleidsveld betreft dat de gemeentelijke en regionale schaal overstijgt. Om deze reden is een nationale aanpak noodzakelijk.

Mevrouw T. VAN VELZEN (Statenlid in Noord-Holland) gaat in het verlengde van de taakafbakening in op het door de heer Sutherland gehouden pleidooi voor regionale eigenzinnigheid. Hoe bevorder je die en loop je niet het risico dat de flexibiliteit binnen de kunst verloren gaat?

De heer SUTHERLAND antwoordt, dat als men vanuit het oogpunt van democratische nauwkeurigheid alle groepen die kunst en cultuur maken een kans wil geven, dat men dan noodgedwongen uitkomt bij een soort uniformiteit in alle provincies. Provincies zouden zich beter in hun kunstbeleid kunnen richten op hetgeen in de betreffende provincie reeds aanwezig is, zoals in Noord-Holland bijvoorbeeld de bestaande kerken en (historische) kerkorgels. Wanneer men binnen het beleid extra aandacht zou besteden aan dit soort zaken, houdt dat tegelijkertijd in, dat men andere aspecten minder in het beleid kan benadrukken. Deze onderdelen zouden dan door andere provincies opgepikt moeten worden. Tussen de overheden is dan wel nauwgezet overleg nodig om zeker te weten of dat "vergeten" facet in de aangrenzende regio wél wordt uitgevoerd.

Mevrouw VAN VELZEN merkt op dat er voor gewaakt dient te worden dat het beleid bij een dergelijke benadering niet al te rigide wordt. Er moet altijd een mogelijkheid blijven bestaan tot stimulering van activiteiten die plotseling ontstaan en die nergens anders kunnen omdat ze bijvoorbeeld éénmalig zijn. Bovendien bestaat er het dilemma, dat uit het oogpunt van bereikbaarheid en betaalbaarheid van kunst de regionale eigenzinnigheid doorkruist kan worden. Als voorbeeld noemt zij het "Napoleon-project" dat op dit moment (eind '84) in Den Bosch plaatsvindt. Vanuit het idee van de regionale eigenzinnigheid zou dit een groot aantal keren in Den Bosch uitgevoerd moeten worden zodat ook mensen uit Amsterdam en Haarlem erheen zouden kunnen gaan. Aan de andere kant, zou je er voor kunnen kiezen het "Napoleon project" ook elders te laten uitvoeren.

De heer VAN HEUSDEN merkt naar aanleiding van de regionale eigenzinnigheid en de culturele identiteit op, dat niet de overheid die twee factoren tot stand kan brengen; de overheid schept er wel de voorwaarden voor. Binnen die voorwaarden

ontstaat een bepaald pakket, die je de culturele identiteit van een land, provincie of gemeente zou kunnen noemen.

BASISVOORZIENINGEN

De heer J.A. GELUK, oud-wethouder Culturele Zaken in Haarlem, merkt op, dat veel mensen - bijvoorbeeld degenen die zich moeilijk kunnen verplaatsen - dingen zullen worden onthouden. Hij is van mening dat binnen de regio een aantal basisvoorzieningen aanwezig moet zijn.

De heer SUTHERLAND is van mening dat in Nederland, kijkend naar het aantal orkesten en culturele centra, deze basisvoorzieningen reeds langere tijd aanwezig zijn. - Het kan toch niet de bedoeling zijn dat alles op iedere plaats aanwezig zou zijn -. Hiernaast zou echter meer gestreefd moeten worden naar regionale diversiteit. Frederik de Grote voerde een zeer "altmodisch" kunstbeleid in Berlijn; de keurvorst van de Paltz, daarentegen, voerde een zeer progressief beleid en de hertog van Württemberg importeerde het ballet en de opera zo ongeveer in Duitsland. Deze totaal verschillende manieren van beleidsvoering leverden een grote diversiteit op. Dit zou hier en nu óók mogelijk zijn.

Ook ten aanzien van het criterium vernieuwing valt nog wel wat te zeggen. Tot voor kort werd dit criterium als enige in Nederland gehanteerd. Dit leidde te veel tot uniformiteit; de bakens moeten hierom worden verzet.

Mevrouw VAN BAARLE kan zich in grote lijnen vinden in de opstelling van de heer Sutherland. Ook zij acht voor de provincies een pluriform beleid beter dan dat men zou streven naar een vrijwel identiek, uniform aanbod. Het provinciale beleid zou zo creatief mogelijk moeten worden toegepast. Hiervoor zijn veelvuldige evaluaties en een zo flexibel mogelijk beleid noodzakelijk.

Mevrouw HABBEMA merkt op dat het kunstenaarsbeleid bij dergelijke evaluaties niet vergeten mag worden. Naar haar mening dreigt het kunstbeleid zich volledig van de kunstenaars te verwijderen.

Volgens de heer ENTIUS zou het openbaar bestuur zich beleidsmatig niet al te nadrukkelijk met de kunsten moeten bemoeien. Men zou moeten volstaan met het scheppen van voorwaarden waarbinnen de kunsten zich kunnen ontwikkelen en met het beschikbaar stellen van voldoende financiële middelen, dan ontstaat die pluriformiteit vanzelf wel. Binnen bepaalde beleidsaccenten zou dit voor de provincie vooral kunnen

geschieden door circuitvorming en gerichte produktie- en projectsubsidies. De provincies zouden zich meer moeten richten op poppenspel en kinder- en jeugdtheater; op dit terrein gebeurt op provinciaal niveau nog nauwelijks iets. De heer DE BOER stelt voor om inzake de podiumkunsten eerst af te wachten welke concrete resultaten de herstructurering van het toneelbestel zal hebben. De hele opzet daarvan was immers het tot stand brengen van flexibiliteit, waarbij zowel de vernieuwing als de traditie een kans zouden moeten krijgen. Er zijn met de herstructurering veel nieuwe zaken in gang gezet en die hebben tijd nodig om te rijpen en zich te vormen in de praktijk.

De heer HOEKSTRA is het voor wat betreft "regionale accentuering" in grote lijnen eens met de heer Sutherland; het betrekken van zoveel mogelijk mensen bij liefst zoveel mogelijk culturele activiteiten moet echter óók een van de doelstellingen van het beleid blijven. Hiervoor moet een toegesneden basispakket aanwezig zijn, anders wordt de basis van het aanbod te smal. Wil men het basispakket goed structureren, dan zal men ook oog moeten hebben voor het kunstenbeleid.

Mevrouw VAN VELZEN sluit zich aan bij de gedachte van het basispakket, maar vraagt zich wel af hoeveel ruimte je dan in je budget openlaat voor die accenten, die eigenzinnigheid. De heer ENTIUS is van mening dat circuitvorming en produktie-subsidies erg goede voorbeelden zijn van een basisvoorziening. Het zou heel goed zijn als je regelingen hebt voor circuitvorming, waarin alle vormen van kunst, die zich aanbieden, ook plaats zouden kunnen vinden. Dit zou beter zijn dan een regeling per kunstdiscipline.

Mevrouw HABBEMA onderstreept dit. Vooral belangrijk is dat theatergroepen die werken met ad-hoc produktiesubsidies afzetmogelijkheden hebben. Thans is het vaak zo dat dit soort produkties te weinig kunnen worden uitgevoerd omdat voorstellingen gewoonlijk meer dan een half jaar van te voren moeten worden verkocht. Bij een goede podiumcircuitstructuur zou dit sneller kunnen en moeten.

De heer J. VAN DEN HAZEL (provincie Utrecht) kan zich niet aan de indruk onttrekken dat steeds over hetzelfde budget wordt gesproken en dat er slechts sprake is van een (her-)verdeling. Bij herverdeling wordt het ene bevoordeeld ten koste van het ander. De gemeenten hebben de grootste moeite om hun accommodaties in stand te houden en in Utrecht moet bijvoorbeeld het Utrechts Symfonieorkest verdwijnen. Hij denkt niet dat de overheden in staat zijn om binnen het bestaande budget een volwaardig kunstenbeleid te voeren.

Volgens hem is voor een dergelijk beleid, maar ook voor een goed kunstbeleid, veel meer geld nodig. Wil men de zo nastrevenswaardige pluriformiteit bereiken, dan moeten ook de kunstenaars die hun kwaliteit nog niet hebben kunnen bewijzen, een kans krijgen.

De heer VAN HEUSDEN meent dat men moet kijken naar de infrastructuur van een land. Misschien zou de gemeente Utrecht als gevolg van de herverdeling in de leemte kunnen voorzien in de eigen prioriteitsstelling.

De heer VAN DER TOP merkt op dat men in dit verband niet hoeft te verwachten dat gemeenten extra middelen beschikbaar zullen stellen. Men zal in gemeenten met podia sowieso alle moeite hebben met het openhouden van de aanwezige accommodaties. "Zomin als minister Brinkman kans ziet geld te halen bij andere ministeries, zo zien ook gemeenten geen kansen om dit voor hun podiumkunsten te doen bij andere gemeenten". De heer DE BOER noemt als mogelijke nieuwe geldbronnen de sponsoring, de media en een percentage van de alcoholaccijnzen.

Mevrouw G. VAN ZEVENTER (dramaturge en momenteel speelster bij jeugdtheater "Maccus" uit Delft) brengt de problematiek rond het kinder- en jeugdtheater naar voren. Zij vraagt zich af wat de achterliggende gedachte is geweest bij het besluit om de structurele instandhoudingsverantwoordelijkheid voor kinder- en jeugdtheater bij de provinciale overheid onder te brengen. Voor de groep Maccus levert dit al direct problemen op omdat de provincie Zuid-Holland de nieuwe taaktoedeling afwijst en dus ook geen instandhoudingssubsidie zal verstrekken. Zij vraagt aan de heer Van Heusden hoe het rijk zijn verantwoordelijkheid ten aanzien van het kinder- en jeugd-toneel in de toekomst ziet.

De heer VAN HEUSDEN antwoordt dat de thans gevolgde werkwijze nog niet definitief is. De effecten van de gehele podiumkunstenherstructureringsoperatie moeten eerst worden gezien. De minister is van plan om reeds op korte termijn met de andere overheden van gedachten te wisselen over het kinder- en jeugdtheater.

De heer HOEKSTRA merkt op dat de lagere overheden zich altijd op het standpunt hebben gesteld dat het rijk ook een deel van de verantwoordelijkheid voor het kinder- en jeugd-toneel op zich moet blijven nemen. Deze verantwoordelijkheid moet vooral gezocht worden in het financiële vlak.

De heer DE BOER merkt op dat de Commissie-De Boer twee redenen noemt waarom de verantwoordelijkheid voor het kinder- en jeugdtheater bij de provincies wordt gelegd. In de eerste

plaats gaat het om relatief kleinschalige voorzieningen die de schaal van de lagere overheden meestal niet overstijgen. Ten tweede is er vaak sprake van een sterke relatie met een bestaande infrastructuur op het gebied van de kunstzinnige vorming.

Voorzitter HAKS veronderstelt dat mevrouw Van Zeventer met deze antwoorden weinig verder gekomen zal zijn en constateert dat over deze kwestie het laatste woord zeker nog niet is gezegd. Hij sluit vervolgens het symposium af door zijn dank uit te spreken aan de inleiders, de leden van het forum, de aanwezigen in de zaal en iedereen die aan het welslagen van de dag een bijdrage heeft geleverd.

Hij hoopt dat naar aanleiding van deze dag een soort periodiek overleg zal komen tussen de overheden en alle anderen die verantwoordelijk zijn voor kunst en cultuur. Misschien zou dit overleg onder de naam "Haarlemse ontmoetingen" vanaf heden regelmatig kunnen plaatsvinden.

NOTEN

1. In januari 1985 stelde gedeputeerde staten van Noord-Brabant voor om het gehele bedrag, dat uit de vereveningsoperatie voortkwam, te besteden aan de podiumkunsten.
2. Over deze korting bestonden bij de Fondsenbeheerders en het ministerie van WVC verschillende interpretaties. Uiteindelijk koos men onder druk van het ministerie van Binnenlandse Zaken voor een methodiek, waarbij de middelgrote steden er erg slecht van afkwamen. De door Kuiper bepleite herziening van de gevolgde methodiek vond geen gehoor.

personalia van de auteurs

Mevrouw drs. Y. VAN BAARLE is algemeen secretaris van de Raad voor de Kunst

H.A. DE BOER is oud-minister van CRM, thans burgemeester van de gemeente Haarlemmermeer en voorzitter van de Commissie Landelijk Toneelbestel

H. BOSWINKEL is acteur en voorzitter van de Kunstenbond FNV

Mr. drs. L.C. BRINKMAN is minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

Drs. A.G.J. ENTIUS is directeur van het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur

Mevrouw C. HABBEMA is actrice en voorzitter van de vakgroep Toneel van de Kunstenbond FNV

M.J. HAKS is gedeputeerde voor onder meer Culturele Zaken in de provincie Noord-Holland

J. HOEKSTRA is voorzitter van het Interprovinciaal Overleg voor Cultuur

Drs. R. POTS is beleidsmedewerker culturele zaken bij de provinciale griffie van Noord-Holland.

W. SUTHERLAND is secretaris van de Rijkscommissie van advies voor de bouw schouwburgen en concertzalen en voorzitter van de Landelijke Werkgroep Orkestenbestel

Dr. G.J. VAN DER TOP is directeur van de sector Welzijn van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Mevrouw M. VAN DER TWEEL is wetenschappelijk medewerker bij de Boekmanstichting

Drs. R.J. DE WIT is Commissaris der Koningin in de provincie Noord-Holland